

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Миколаївський навчально-науковий інститут права

Кафедра кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін

Основні напрямки правового забезпечення балансу інтересів людини, суспільства і держави

Матеріали круглого столу
24 листопада 2023 року
м. Миколаїв

Миколаїв
МННІП НУ «ОЮА»
2023

*Схвалено та рекомендовано до видання кафедрою кримінального права
та інших кримінально-правових дисциплін
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол засідання кафедри № 3/23 від 9 листопада 2023 року)*

*Друкується за наказом ректора НУ «Одеська юридична академія» О.В. Тодошчака
(наказ № 3620–75 від 08.11.2023 р.)*

Основні напрямки правового забезпечення балансу інтересів людини, суспільства і держави: матер. круглого столу (24 листопада 2023 р., м. Миколаїв) / за ред. О.В. Козаченка, О.М. Мусиченко; Микол. навч.-наук. інст. права НУ «ОЮА», каф. крим. права та ін. крим.-прав. дисц. – Миколаїв: МННІП НУ «ОЮА», 2023. – 206 с.

До збірника увійшли тези доповідей, оприлюднених під час проведення кафедрою кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін круглого столу, присвяченого проблемам правового забезпечення інтересів людини, суспільства і держави в складних умовах воєнного часу: коли, з одного боку, людиноцентристський вимір сучасного правового регулювання вимагає пріоритетності інтересів людини над інтересами суспільства та держави, а з іншого – в умовах військової агресії, найперше завдання держави полягає в захисті національної безпеки, державного суверенітету.

Видання може викликати зацікавленість учених, аспірантів і студентів, співробітників судових та правоохоронних органів, державних службовців, а також всіх тих, хто замислюється над проблемами українського права та практики його застосування в сучасних умовах воєнного стану в Україні.

*Редакційна колегія не завжди поділяє погляди авторів публікацій.
За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання, фактичних даних,
цитат, власних імен тощо відповідають автори публікацій та їх наукові керівники*

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

24 лютого 2022 року розпочався новий період в історії Української державності та Українського народу – період відпору загарбницьким намірам країни-агресора, яка розпочала повномасштабну війну проти цивілізованого світу в особі України. З початком війни багато наукових проблем дослідження сучасного стану та перспектив подальшого розвитку державності та права поступилися завданням захисту територіальної цілісності та незалежності нашої країни. Вже під час війни, надаючи високу оцінку героїчним зусиллям Української держави у протидії агресивним планам країни-агресора та її сателітів, Європейське співтовариство на юридичному рівні визнало право України долучитися до європейських цінностей, які побудовані на фундаментальних принципах поваги до кожної людини, до суспільства в цілому, а держава розглядається як певний інститут суспільства, здатний ефективно регулювати та охороняти соціальні та особисті цінності. Саме тому, запропонована організаторами круглого столу, якими виступили науково-педагогічні працівники кафедри кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія» під керівництвом завідувача кафедри, доцента Мусиченко О.М., тема для дискусії щодо основних напрямків правового забезпечення балансу інтересів людини, суспільства і держави є своєчасною та актуальною.

Тези наукових доповідей, які були представлені для обговорення наукової спільноти 24 листопада 2023 року, відзначаються пошуком нових, а в деяких випадках і доволі оригінальних шляхів забезпечення необхідного балансу між інтересами людини, як центральної фігури правового регулювання різних галузей як матеріального, так і процесуального права, громадянського суспільства, як основної форми колективного носія прав та свобод певної спільноти людей, та держави, яка виступає гарантом безпечного буття як людини, так і суспільства.

Переконаний, що після закінчення війни нашою Перемогою, наукові розробки учасників круглого столу забезпечать подальший розвиток українського права відповідно до обраного курсу – курсу, орієнтованого на людину з її правами та свободами, суспільство з його розгалуженою мережею об'єднань людей, створених для задоволення колективних потреб, сильну державу, здатну забезпечити ефективне регулювання суспільних відносин через справедливі правові встановлення, які разом будуть співіснувати на засадах збалансованих інтересів, чим забезпечать належний цивілізаційний розвиток Українського суспільства.

**З щирою повагою до всіх учасників круглого столу
доктор юридичних наук, професор Олександр Козаченко**

НАПРЯМКИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ, СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ

Козаченко О.В.,

*в.о. директора Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія», д.ю.н., професор*

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ, СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ В СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ: РОЗДУМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

З метою аргументованого пояснення власної позиції щодо сучасних тенденцій розвитку кримінального права в частині забезпечення збалансованого відношення до інтересів людини, суспільства і держави в процесі регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку з вчиненням кримінально протиправного діяння, доцільно визначити основні посили для роздумів, які мають відправний характер і одночасно забезпечують аргументованість підсумкових висновків.

Історично кримінальне право сформувалось на засадах цивілістичної юриспруденції як спроба вирішити проблему недостатності цивільно-правових заходів впливу на цивільно-правові відносини деліктного характеру шляхом використання публічно-правового регулювання, в якому найбільш небезпечні діяння, які раніше оцінювались з позиції рівності суб'єктів відносин, почали розглядатися в якості відносин, обов'язковим суб'єктом яких виступає держава, а самі діяння як такі, що посягають в першу чергу на її інтереси, а не приватні інтереси осіб [1, с. 113-114]. Яскраво ілюструє домінування державницьких інтересів над всіма іншими радянський період існування кримінального права України, як найбільш наближений до сучасного. Саме в цей період пріоритетність інтересів в процесі кримінально-правового регулювання виглядає наступним чином: держава в якості монопольного інституту кримінально-правового примусу; суспільство в особі панівного класу, на який опирається державна влада; людина, яка знаходиться на узбіччі кримінально-правового впливу, який якщо і фокусується, то виключно на особі правопорушника.

Натомість, особливість сучасного українського кримінального права полягає у визнанні необхідності повернення до кримінально-правового

регулювання приватних засад, які у поєднанні з традиційним для цієї галузі права публічно-правовим методом регулювання, здатні забезпечити реальний, а не задекларований на рівні гасел стан соціальної справедливості, на відновлення у випадку вчинення кримінального правопорушення та встановлення в частині застосування кримінально-правових заходів, який виступає основною метою існування та застосування сучасного кримінального права. Уявляється, що парадигмою сучасного кримінального права варто визнати антроподицею, яка підносить людину, її інтереси до рівня стрижневого фактору як кримінально-правових положень, так і практики їх застосування. На це вказують і правові засади сучасного кримінального права, серед яких особливе місце займає верховенство права, яке виголошує людину, її права і свободи вищою соціальною цінністю, а всі державно-правові механізми регулювання відносин між людьми повинні вибудовуватися з урахуванням цієї аксіоми [2, с. 130-131]. Таким чином, сучасне кримінальне право представляє собою окрему галузь українського права, яка втілює узгоджену на культурологічних засадах систему соціальних воľ, орієнтовану на захист цінностей особистого, соціального, матеріального і духовного характеру, які є надбаннями культури, реалізація яких супроводжується застосуванням кримінально-правових заходів, орієнтованих на відновлення дозлочинного стану і відображає впорядкованість соціального буття через справедливе ставлення до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, потерпілої особи та інших учасників відносин, що виникають у зв'язку з вчиненням суспільно небезпечного діяння, визнаного кримінально-протиправним [3, 133-134].

З урахуванням означених базових положень розуміння сучасного кримінального права доцільно зробити декілька висновків, які презентують власне авторське відношення до пошуку балансу між інтересами різних суб'єктів, виведених в якості предмета дискусії, що є невід'ємною складовою забезпечення соціальної справедливості у сфері кримінально-правового регулювання, враховуючи при цьому, що останні майже два роки Україна знаходиться в стані повномасштабної війни, яку розпочала країна-агресор, і що не могло не вплинути на сферу кримінально-правового регулювання привнесением в нього тих елементів, які здатні вирішити завдання укріплення обороноздатності держави. Тому аналіз сучасного стану збалансування інтересів людини, суспільства та держави повинен здійснюватися в межах часових вимірів: до війни, під час війни та після нашої Перемоги.

Напередодні війни українське кримінальне право характеризується перенесенням фокусу з держави на суспільство та людину, що повністю

відповідає заявленим завданням розбудови громадянського суспільства та соціальної держави. Прикладів такої тенденції реформування кримінального права можна знайти як у сфері криміналізації (наприклад, визнання за домашнім насильством, під яким розуміються діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь, кримінально-протиправного характеру в ст. 126-1 КК України), так і в сфері здійснення кримінально-правового впливу (наприклад, доповнення системи кримінально-правових заходів обмежувальними заходами, під якими слід розуміти передбачені кримінальним законом примусові кримінально-правові заходи, які мають додатковий до покарання (крім позбавлення волі) та інших заохочувальних заходів впливу, та строковий характер, що призначаються судом у випадку вчинення повнолітньою особою кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім (фізичним, сексуальним, психологічним або економічним) насильством або загрозою його застосування, при цьому суд, приймаючи відповідне рішення *повинен виходити з інтересів потерпілої особи*).

Під час війни зазначена тенденція, що є абсолютно зрозумілим та доцільним, перестала бути нагальною і на її зміну прийшли інші, зокрема такі як криміналізація нових видів правопорушень проти основ національної безпеки, встановлення кваліфікуючих ознак окремих діянь, пов'язаних з часом їх вчинення – в умовах воєнного стану, формування альтернативних санкцій з ознаками абсолютної визначеності, що значно обмежує судову дискрецію в процесі здійснення пеналізації тощо. Однак, таку ситуацію слід визнати ситуативною і після нашої Перемоги законодавець приділить достатньо уваги для закладення в українське кримінальне право належного балансу інтересів людини, суспільства та держави, пріоритетність яких продиктована метою домінуванням принципу верховенства права.

Таким чином, кримінальне право з моменту свого виникнення та в процесі подальшого генезису орієнтується на збалансування інтересів між державою, яка виступає зацікавленою стороною в процесі регулювання відносин, які виникають з моменту вчинення кримінально протиправних діянь і мають яскраво виражений публічний характер, людиною, яка виступає

суб'єктом таких відносин в якості правопорушника та потерпілого, суспільства на мікрорівні (сім'я, страта, соціальна група) та макрорівні (суспільство, населення, народ), яке зацікавлене в безпечному існуванні та забезпеченні правопорядку. При цьому зміна акцентів на користь людини (антроподицея) та суспільства, правове положення яких в процесі балансування інтересів превалює над інтересами держави, слід розглядати в якості сучасного напрямку цивілізаційного розвитку українського суспільства, орієнтованого на гуманітарні Європейські цінності.

Використані джерела:

1. Козаченко О.В. Кримінально-правові заходи: культуро-антропологічний вимір : монографія / Олександр Васильович Козаченко. Миколаїв: Іліон, 2011, 504с.
2. Козаченко О.В. Антроподицея як підґрунтя для підвищення ефективності кримінального права. *Кримінологія в Україні та протидія злочинності*: Збірник наукових статей. Бібліотека журналу „Юридичний вісник”. Одеса, 2008. С.130-136.
3. Козаченко О.В., Мусиченко О.М. Культуро-антропологічний вимір справедливості кримінально-правового впливу: світові здобутки та національні надбання. *Гуманітарний дискурс: політика, управління, влада*: колективна монографія / за заг. ред О.А. Івакіна, І.В. Шамши, Д.В. Яковлева. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2015. С. 120-135.

Арнаут В. Ю.,

*студент 2 курсу магістратури денної форми навчання
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцент Мусиченко О. М.*

ВОЄННИЙ СТАН ЯК КВАЛІФІКУЮЧА ОЗНАКА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну, яке розпочалось 24 лютого 2022 р. на території України був введений указом Президента України воєнний стан. Ситуація в країні складалась не найкращим чином, відразу почастішали майнові кримінальні правопорушення, деякі злочинці почали використовувати несприятливий для суспільства час в корисливих цілях. У зв'язку з цим законодавство потребувало змін стосовно кримінальної відповідальності в особливий період, який переживає наша країна в умовах повномасштабної війни.

Такі зміни були прийняті достатньо швидко, вже 07.03.2022 р. був прийнятий Закон № 2117-IX щодо посилення відповідальності за низку кримінальних правопорушень, передбачених статтями 185, 186, 187, 189, 191, 432 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Тепер крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, розтрата і заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем доповнилися у частинах 4 новою кваліфікуючою ознакою – вчинення зазначених кримінальних правопорушень під час воєнного стану. У ст. 432 КК України (мародерство) змін зазнало мінімальне покарання в санкції: замість 3 років позбавлення волі стало 5 [1]. До прийняття Закону № 2117-IX воєнний стан як обтяжуюча обставина при призначенні покарання зазначалась для цих кримінальних правопорушень в п.11 ч.1 ст. 67 КК України (вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій), але актуальність використання цієї ознаки на рівні кваліфікації сприяла доповненням у вище згадані статті КК України [2]. Треба звернути увагу на те, що у ст. 67 КК України зазначено про вчинення злочину з використанням умов воєнного стану, а у доповненнях згідно Закону № 2117-IX зазначено «в умовах воєнного стану», тобто з використанням дії режиму воєнного стану. Внаслідок цих змін всі кримінальні правопорушення, вчинені після набрання чинності доповнень до статей 185, 186, 187, 189, 191 КК України, незалежно від обставин їх вчинення та інших кваліфікуючих ознак, судами кваліфікуються за частиною 4.

В Україні кримінальні правопорушення, пов'язані з посяганням на майно, є найбільш поширеними. Тому постає питання на скільки справедливими є такі зміни? Для відповіді на це питання звернемося до Єдиного державного реєстру судових рішень. Судова практика, що була сформована судами, показує ефективність та доцільність нововведень. Так в Дніпровському районі м. Києва, стосовно судового провадження № 755/8434/22 від 07.04.2023 суд призначив покарання згідно ч. 4 ст. 185 КК України, йдеться про таємне викрадення чужого майна (крадіжку), вчинене в умовах воєнного стану, та ч. 4 ст. 186 КК України про відкрите викрадення чужого майна (грабіж), вчинене в умовах воєнного стану. Хоча засуджений вчинив злочинні діяння 02 серпня 2022 року - крадіжку та 14 листопада 2022 року – грабіж у м. Київ, на той момент на території Києва вже не велись активні бойові дії, але суд мотивуючись тим, що на всій території України діяв воєнний стан, кваліфікував діяння за 4 частинами 185,186 КК України. Суд урахував як обставини що пом'якшують покарання, так і обтяжують його і визначив покарання у обсязі необхідному і достатньому для виправлення - 4 роки позбавлення волі. При цьому, визнаючи підсумкове покарання у порядку ст. 70 КК України, суд

уважає дійсним покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років, оскільки переконаний, що відповідно до вимог ч. 2 ст. 65 КК України, дана міра покарання є достатньою для виправлення обвинуваченого та попередження нових кримінальних правопорушень.

В іншому судовому провадженні № 341/653/22, яке відбулось 05.07.2022 р., Галицький районний суд Івано-Франківської області ухвалив рішення, за яким особа була визнана винуватою у злочині, за який передбачено частиною 4 статті 185 КК України (крадіжка в умовах воєнного стану) 5 років позбавлення волі, але із застосуванням положень ст. 69 КК України призначено покарання у виді 3 років позбавлення волі. На підставі ст. 75 КК України суд звільнив особу від відбування призначеного покарання з випробувальним строком два роки.

Також розглянемо судову справу №477/378/22 за кримінальним провадженням, внесеним до ЄРДР за № 12022152230000165 у м. Миколаїв. Зловмисник під час дії воєнного стану 23 березня 2022 року проник до АЗС, яке було пошкоджено в ході ведення військових дій та не функціонувало. Усвідомлюючи свої дії, він після проникнення до АЗС виявив пошкоджений платіжний термінал та таємно заволодів грошима на загальну суму 76 215 грн., скориставшись воєнним станом. Суд визнав винуватим у вчиненні злочину, передбаченого частиною 4 статті 185 КК України та призначив йому покарання у виді 5 (п'яти) років позбавлення волі, без випробувального терміну [3].

Отже, беручи до уваги судову практику, яка застосовується за ст. 185, 186, 187, 189, 191 КК України можна дійти висновку, що суди після введення військового стану виносять вироки за цими статтями, використовуючи ст. 75 КК України. Стаття 75 КК України застосовується судами, крім випадків засудження за корупційне кримінальне правопорушення, вчинене в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, катування, при призначенні покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п'яти років, враховуючи тяжкість кримінального правопорушення, особу винного та інші обставини справи, дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання, він може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням. Суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання вини. У вищезгаданих випадках, суд ухвалює

звільнити засудженого від відбування призначеного покарання, якщо він протягом визначеного іспитового строку не вчинить нового кримінального правопорушення і виконає покладені на нього обов'язки. Тривалість випробувального строку та обов'язки, які покладаються на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, визначаються судом. Випробувальний строк встановлюється судом тривалістю від одного року до трьох років [4]. Але бувають випадки, коли засуджений використовує воєнний стан для вчинення злочину. Це може бути пошкодження внаслідок воєнних дій, неможливість перебування власника майна на місці, де майно знаходиться, відсутність комунікацій на момент вчинення злочину через воєнний стан, неможливість потерпілого звернутись до правоохоронних органів внаслідок воєнних дій, тобто якщо воєнний стан полегшує чи дає можливість реалізувати злочин, він повинен кваліфікуватись за ч.4 ст. 185, 186, 187, 189, 191 КК України. На нашу думку, така судова практика є справедливою та ефективною і не порушує принципи кримінального права України.

Використані джерела:

1. Закон України Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26
3. Єдиний державний реєстр судових рішень: <https://reyestr.court.gov.ua/>
4. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. Видання сьоме, переробл. та доп. /відп. ред. Є.Л. Стрельцов. Х.: Одиссей, 2011

Будак К. Ю.,

студентка 2 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – д. ю. н., професор Козаченко О.В.

ПРИНЦИПИ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Кримінальна відповідальність в юридичному контексті представляє собою відповідальність деліктоздатної в кримінально-правовому значенні, особи за порушення закону у формі вчинення кримінального правопорушення (злочину або кримінального проступку). Даний вид юридичної відповідальності відіграє надзвичайно важливу, навіть фундаментальну, роль в процесі здійснення правосуддя по факту вчинення кримінального правопорушення та в

суспільстві загалом. Адже вона є гарантом відновлення соціальної справедливості, порушеної вчиненням кримінально-протиправного діяння, громадської безпеки, забезпечує правопорядок та стимулює осіб до правомірної поведінки.

Єдиною підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності є наявність в її діянні всіх ознак складу кримінального правопорушення. Якщо вже так сталося, що особа вчинила таке діяння, то важливо визначити, які кримінально-правові заходи слід застосувати саме до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [1, с. 49].

Але перш ніж застосувати необхідні та достатні заходи та притягнути особу до кримінальної відповідальності, слід згадати про принцип презумпції невинуватості. Цей принцип закріплений у ч. 2 ст. 2 Кримінального кодексу України (далі по тексту КК України): «Особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду» [2]. Ця загальна засада застосування кримінальної відповідальності загалом та покарання зокрема, є важливою складовою справедливого судового процесу і, як результат – справедливого вироку, в якому дається оцінка як діянню, так і особі яка його вчинила. Принцип презумпції невинуватості є гарантом того, що особа не буде засуджена та притягнута до кримінальної відповідальності безпідставно.

Окрім цього, слід також зазначити важливість принципу справедливості. Мається на меті, що потрібно вжити справедливих заходів по відношенню до осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, передбачене кримінальним законом в якості кримінального правопорушення. Має бути відповідність між вчиненим діянням та застосованими заходами кримінальної відповідальності, але щоб при цьому не порушувалося в свою чергу право на справедливую оцінку вчиненого обвинуваченою особою [3, с. 34]. Ця кримінально-правова засада є основою для дотримання правопорядку в країні та є засвідченням домінування принципів верховенства права, законності та рівності.

В свою чергу ці принципи означають, що абсолютно до всіх застосовуються один і той же кримінальний закон, за порушення якого, повинні нести кримінальну відповідальність у встановленому законом порядку. І тут жодних винятків бути не може. Кожна особа, незалежно від її статі, раси, соціального статусу та інших характеристик, має відповідати за свої діяння перед законом, але тільки у тому випадку, якщо вони мають всі ознаки складу кримінального правопорушення. У кримінальному законі перелічено які саме

суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями, а також зафіксовані відповідні санкції, які слід застосувати у разі їх вчинення. Також у ньому прямо заборонено його використання за аналогією (аналогія права та аналогія закону), що зафіксовано у ч. 4 ст. 3 КК України. Тобто кримінальний закон не допускає використання аналогічних правових норм та не дозволяє регулювання суспільних відносин, що виникли у зв'язку з вчиненням кримінального правопорушення, під час визначення того, які кримінально правові заходи слід вжити до особи, що діяла неправомірно та за яких підстав.

Безсумнівно, на особу, яка вчинила кримінально протиправне діяння, має бути накладена відповідна санкція. Але при застосуванні до особи кримінальної відповідальності не мають порушуватися її права, а також є неприйнятним застосування до неї дій, які б посягали на її людську гідність. Навіть у ст. 3 Конституції України прямо зафіксовано, що: «Людина, її життя, і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». З цього випливає наступний принцип – принцип гуманізму. Він вказує на те, що кримінальна відповідальність має відповідати тяжкості діяння, яке вчинив правопорушник. Також гуманізм підтримує ідею реабілітації засуджених та їхню можливість повернутися до нормального, звичного життя. Це спрямовано на забезпечення справедливості та захисту прав людини. Ця засада є гарантом того, що права захищатимуться в будь-якому випадку, навіть якщо особа вчинила не гідно та протиправно. І тут же слід згадати про принцип економії кримінальних репресій. Ця засада закликає до того, щоб при застосуванні кримінальної відповідальності до осіб, були мінімізовані негативні наслідки та не допускалися надмірності вжитих репресій.

Також слід зазначити про принцип індивідуальної відповідальності та невідворотності кримінальної відповідальності. Перший з них полягає у тому, що особа понесе відповідні наслідки за свої неправомірні дії. Відповідальність не може бути перекладена на інших осіб. Тобто особа несе особисту відповідальність та підлягає особистому покаранню. А в свою чергу принцип невідворотності визначає, що особа обов'язково підлягає кримінально-правовому впливу у встановлених законом порядку.

Отже, можна зробити висновок, що всі ці принципи так чи інакше пов'язані між собою. Один може впливати з іншого. Вони є основою у системі кримінального правосуддя і визначають, яким чином і за що особа може бути притягнута до відповідальності. Вони гарантують права та справедливість під час застосування до особи кримінально-правових заходів.

Використані джерела:

1. Козаченко О. В. Архітектура кримінально-правового впливу: кримінальна відповідальність та стадії її реалізації. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2017. Вип. 2(9). С. 42–62.
2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІ // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Козаченко О.В. Дефініція кримінальної відповідальності в умовах домінування принципу верховенства права. *Право і суспільство*. 2016. Вип. 4. С. 93-99.

Гушпіт Т. Л.,

*студентка 1 курсу магістратури заочної форми навчання
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцент Мусиченко О. М.*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ ПРОБАЦІЇ ЯК ОСНОВА ДЛЯ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ

Позитивною ідеєю сьогодення є прагнення України до впровадження прогресивних світових стандартів у сфері пробації, тому широкої актуальності набуває потреба більш глибокого вивчення міжнародного досвіду застосування альтернативних видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

Система покарань, не пов'язана з позбавленням волі, існувала в нашій країні й раніше. Є покарання, пов'язані із заборобою займати певні посади і займатися певною діяльністю, є покарання у вигляді громадських робіт, які полягають у відпрацюванні безоплатних робіт на об'єктах, які визначені органами місцевого самоврядування. Ці покарання існували й до того, як була впроваджена пробація в Україні. Але в усьому світі був інший підхід до альтернативних покарань. Альтернативне покарання – це лише частина системи пробації. Людина не потрапляла в місця позбавлення волі, її дійсно залишали у соціумі та виносили їй вирок.

На сьогодні світова спільнота, насамперед Європейський Союз, розглядає міжнародні стандарти не як альтернативи тюремному ув'язненню, а як основні заходи покарання, не пов'язані з позбавленням волі, що мають застосовуватися в першу чергу, а до позбавлення волі потрібно вдаватися лише у виняткових випадках, коли це відповідає інтересам безпеки потерпілого, суспільства та процесу ресоціалізації самого засудженого.

Одним із перших суттєвих кроків запровадження пробації в Україні стала

ратифікація 16 вересня 2014 року Верховною Радою України Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, ст. 6 якої передбачає провадження діалогу між Україною та країнами Європейського Союзу щодо обговорення реформ у сфері забезпечення принципів демократії, верховенства права та дотримання прав людини.

Наступним важливим кроком, який приблизив нашу державу до світових стандартів у сфері виконання покарань стало прийняття Верховною Радою України Закону «Про пробацію» від 5 лютого 2015 року. Саме з цього моменту була започаткована діяльність служби пробації в Україні. Так, Верховною Радою України був зроблений серйозний крок у сфері наближення юстиції України до міжнародних стандартів впровадження в державі принципово нової системи кримінально-правових заходів.

Як зазначає директор Державної установи «Центр пробації» О.Б. Янчук: «Офіційно пробація заявила про себе в Україні в травні 2002 р., коли делегація Державного департаменту України з питань виконання покарань повернулась із відрядження до Королівства Швеція та за його результатами подала до Кабінету Міністрів України пропозицію щодо створення в Україні служби пробації. Ключовою відмінністю майбутньої пробації від існуючої в Україні системи виконання покарань, альтернативних позбавленню волі, є її соціальний складник, що включає заходи соціальної реабілітації засуджених, соціальної допомоги, ресоціалізації, заходи соціальної підтримки й контролю, які мають вирішити завдання попередження повторного вчинення нових злочинів» [2].

«Пробація» в перекладі з англійської мови означає «випробування» або «умовне звільнення (від покарання)», а в перекладі з латині – «випробувати» або «віддати під нагляд» [3]. У законодавстві зарубіжних держав пробація визначається як вид покарання або вид звільнення від відбування покарання з випробуванням. Згідно статті 2 частини 6 Закону України «Про пробацію», пробація – система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого [1].

Саме завдяки вивченню міжнародного досвіду і підтримці іноземних держав, організацій та інституцій, стало можливим створення інституту пробації в Україні.

У більшості країн Європи пробація не є новим поняттям, адже воно активно та успішно впроваджується на практиці протягом багатьох років. Пробація показала свою ефективність на практиці, тому використовується як захід кримінально-правового реагування.

Позитивним є досвід Італії, де реформа з питань впровадження служби пробації відбулася досить давно – ще 1975 р. Офіцери служби пробації в Італії є державними службовцями, а сама служба організована на трьох рівнях, а саме національному, регіональному та місцевому. Передбачено укладання угод з психологами та найм “Servizio civile”, тобто молодих людей, які несуть добровільну громадську службу замість примусової військової [4]. Для нашої країни це може бути також прийнятна практика.

У Латвії прийнято Закон про Державну службу пробації, яка перебуває під наглядом Міністерства юстиції, є установою державного управління, яке здійснює державну політику у сфері нагляду за клієнтами пробації та корегування їх соціальної поведінки, а також виконує інші функції.

У зарубіжних країнах інститут пробації функціонує на високому рівні, залучаються до роботи із засудженими як державні, так і недержавні органи. Досвід цих країн показує, що запровадження пробації сприяє поверненню порушників до нормального життя у суспільстві і знижує фінансові витрати держави, які є значно нижчими порівняно з утриманням місць позбавлень волі. Хоча зарубіжний досвід є надзвичайно корисним для нашої держави, але в національне законодавство імплементувати можна не всі положення, а лише ті, які відповідають духу нашої правової системи.

В Україні, так як і за кордоном, під час соціально виховної роботи із суб'єктами пробації залучаються державні та недержавні органи, громадські організації, а також волонтери пробації, основним завданням яких є сприяння уповноваженому органу з питань пробації у здійсненні нагляду за суб'єктами пробації та проведенні з ними соціально-виховної роботи. Волонтери пробації здійснюють свої повноваження під керівництвом та за завданням уповноваженого органу з питань пробації [6].

Для більш тісної та продуктивної співпраці з іншими державами та перейняття їх практики Україною було підписано два меморандуми міжвідомчого характеру, а саме 09.05.2019 року меморандум про розвиток співробітництва між Державною установою «Центр пробації» (Україна), Директоратом Виправної служби Норвегії (Королівство Норвегія), Державною службою пробації Латвії (Латвійська Республіка) та 19.05.2021 року меморандум про розвиток співробітництва між Державною установою «Центр пробації» Міністерства юстиції України (Україна), Директоратом Виправної служби Норвегії (Королівство Норвегія), Директоратом національної пробації Міністерства юстиції Румунії (Румунія).

Для того, щоб більш детально зрозуміти, як саме пов'язана пробація України зі світовими лідерами у цій сфері, розглянемо деякі міжнародні

проекти, в яких Україна брала участь, яка ставилася мета та що очікувалося в результаті. Перший проєкт “PRAVO-Justice” (Євросоюз) метою якого було впровадження досвіду зарубіжних країн з використанням альтернативних покарань, не пов’язаних з позбавленням волі, а очікуваний результат – удосконалення законодавства, інструментів пробації, навчальних програм для персоналу. Другий проєкт «NORLAU Проект пробації» («Норвезькі радники з питань верховенства права в Україні») (Норвегія). Даний проєкт ставив за мету підтримати Міністерство юстиції у створенні повномасштабної пробації, що відповідатиме європейським стандартам. Очікуваним результатом від реалізації проєкту є скорочення кількості засуджених в Україні, що відбувають покарання, пов’язані з позбавленням волі. Третім проєктом є «EDGE» («Експертна підтримка врядування та економічного розвитку») (Канада), метою якого було впровадження практичного досвіду у сфері розвитку законодавчої бази, розробки методології та інструментарію щодо реалізації покарань, не пов’язаних з позбавленням волі, та досягнуто результату по вдосконаленню нормативно-правового, методичного та матеріально-технічного забезпечення діяльності органів пробації. На сьогодні проєкт завершено. Наступним проєктом є «USAID» («Serving life») основними цілями є зменшення темпів поширення ВІЛ, туберкульозу (ТБ) та вірусного гепатиту С (ВГС) шляхом виявлення, догляду та лікування людей, що живуть з ВІЛ, ТБ, хіміорезистентними ТБ (ХР ТБ) та ВГС, які знаходяться в органах пробації в Україні. Результатом повинно бути збільшення кількості ув’язнених, та суб’єктів пробації, які пройшли скринінг на ТБ, ВІЛ та ВГС та охоплених заходами з профілактики ВІЛ [5].

Як бачимо, Україна намагається рухатися в одному напрямку зі світовими лідерами і навіть в умовах воєнного стану не зупиняється. Підтвердженням цього є проведена у Києві, за підтримки Проєкту ЄС «Право-Justice», міжнародна конференція з питань кримінальної юстиції «Пробація – новий імпульс реформи», присвячена восьмій річниці з дня прийняття Закону України «Про пробацію». Керівництво Мін’юсту, європейські та національні експерти, правники, представники організацій громадянського суспільства, волонтери висловили свою позицію щодо можливих шляхів створення безпечного суспільства, яке прагне жити без правопорушень. Крім того, обговорили актуальні питання розвитку системи кримінально-правових санкцій і заходів, пов’язаних із застосуванням альтернативних ув’язненню видів покарань.

В Україні продовжується робота щодо розширення застосування альтернативних покарань, наближення альтернативних санкцій в Україні до міжнародних стандартів. Тому нещодавно Президент України підписав Закон

№9185 «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань в умовах воєнного стану», який передбачає значні зміни у системі застосування та виконання покарань, зокрема щодо розширення функцій пробації, а саме введення нового покарання у виді пробаційного нагляду, який передбачено в багатьох кримінальних кодексах інших країн.

Використані джерела:

1. Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. С. 93.
2. Янчук О.Б. Сучасний стан та пріоритетні завдання реформування кримінально-виконавчої інспекції України в службу пробації. URL: <http://kvs.gov.ua/zmi/SuchasnyyStanPytannya08082014.pdf> (дата звернення: 20.07.2023).
3. Богатирьова О.І. Теоретико-прикладні засади впровадження пробації в Україні : монографія. Київ : Дакор, 2013. 368 с.
4. Гандіні Л. Правові основи, організація і розвиток служби пробації в Італії. *Рада Європи: підтримка тюремної реформи* : семінар на тему умовного засудження. Київ, 2012. URL: <http://probation.at.ua/index/ital/0-42> (дата звернення: 21.07.2023).
5. Офіційний веб сайт «Пробація України» URL: https://www.probation.gov.ua/?page_id=210 (дата звернення: 21.07.2023).
6. Про затвердження Положення про організацію діяльності волонтерів пробації : наказ Міністерства юстиції України від 18 січ. 2017 р. №98/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0065-17#Text> (дата звернення 24.07.2023)

Дяченко А. В.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – д. ю. н., професор Козаченко О. В.*

**НЕЗАКОННЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ:
ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

Найвищою соціальною цінністю є права та свобода людини в будь-якій правовій державі, включаючи Україну. З метою забезпечення реалізації та захисту прав та свобод людини в сучасних державах створені низки правових та організаційних інституцій відповідного призначення. Однак, безсумнівно, в будь-якому суспільстві виникають випадки порушення прав і свобод людини. Незаконне позбавлення волі та викрадення людини є одними з найбільш непередбачуваних та небезпечних порушень прав людини. Це правопорушення

обмежує можливості особи щодо використання багатьох її прав і законних інтересів. Крім того, вчинення цього діяння здатне поставити під загрозу здоров'я та навіть життя потерпілого.

Стаття 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі по тексту Конвенція) [5] регулює право на свободу та особисту недоторканість. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність, згідно з пунктом 1 статті 5 Конвенції. З цього права виключено шість типів обставин, описаних у наступних положеннях Конвенції, які складають повний список виключень із загального правила. Іншими словами, підписанти Конвенції повинні діяти в межах, визначених Конвенцією, а не створювати додаткові підстави для арешту чи затримання. Крім того, Європейський суд з прав людини чітко пояснив винятки, підкресливши, що лише таке тлумачення відповідає завданням та цілям конвенційного закріплення права людини на свободу та особисту недоторканність.

Пункт 1 статті 5 Конвенції також передбачає, що держава може позбавляти свободи особи лише «відповідно до процедури, встановленої законом». Ця вимога обмежує повноваження держави, оскільки практика Європейської комісії з прав людини та Європейського суду з прав людини чітко встановила, що термін «закон», який використовується в Конвенції, охоплює більш широкий і об'єктивний контекст, а не лише внутрішні законодавчі та підзаконні акти. У випадку, коли держава обмежує свободу людини на більший строк, ніж це дозволено внутрішнім законодавством, це обмеження порушує конвенційне положення.

Загалом стаття 5 Конвенції розглядає питання захисту фізичної свободи, а також захисту від невинуватеного арешту або затримання. Стаття не гарантує захисту від менш серйозних обмежень особистої свободи, таких як дотримання правил дорожнього руху, обов'язкова реєстрація іноземців або громадян, нагляд за умовно звільненими особами та запровадження комендантської години або інших форм контролю, які значно не обмежують свободу пересування в межах місця проживання. Україна, як і будь-яка інша демократична держава, має відповідальність перед своїми громадянами і перед міжнародними зобов'язаннями забезпечувати права та свободи людини та реагувати на такі серйозні правопорушення. Для цього існують правоохоронні органи та інші інституції, які відповідають за розслідування і вжиття відповідних заходів у таких ситуаціях.

Одним із найсерйозніших порушень прав людини є незаконне позбавлення волі або викрадення людини, яке посягає на гарантовані Конституцією України правові положення людини. У Конституції України

зазначено, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека є найвищими соціальними цінностями» (стаття 3). Європейська конвенція з прав людини також гарантує право на життя, недоторканність особистого життя та свободу людини [2].

Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» [6], визначає право кожної людини на свободу пересування. Це право означає, що кожна особа має право вільно і безперешкодно переміщатися по території України у будь-якому напрямку, у будь-який спосіб та у будь-який час, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Такі законодавчі норми та міжнародні стандарти покликані захищати основні права і свободи людини в Україні та надавати їм юридичний захист у випадках, коли ці права порушуються.

Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 146 Кримінального кодексу України (далі по тексту КК України) є воля, честь та гідність особи. Воля означає право людини бути вільною від примусу та обмежень, які не передбачені законом, і мати можливість розвивати свою особистість, не порушуючи при цьому права та свободи інших осіб. Честь визначається як сукупність моральних принципів, якими керується людина у своїй поведінці. Гідність означає усвідомлення людиною своєї цінності для суспільства та гарантує їй право на повагу до її гідності.

Обов'язковою ознакою об'єкта основного складу зазначеного кримінального правопорушення виступає потерпілий, яким визнається особа, що досягла 14 років. Вчинення правопорушення що досліджується відносно особи, яка не досягла 14 років, розглядається як кваліфікуюча ознака правопорушення (ч. 2 ст. 146 КК України).

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується двома альтернативними формами:

1. Позбавлення волі - ця форма може включати в себе примусове поміщення особи у місце, де вона не бажає перебувати, або її поміщення до місця, з якого вона не може вільно вийти. Позбавлення волі може вчинятися із застосуванням фізичного примусу, погрозою його застосування, або створенням умов, які призводять до обмеження можливості рухатись та покинути певний простір.

2. Викрадення людини - полягає в захопленні її і незаконному переміщенні з одного місця, де вона вільно перебувала, до іншого місця, що супроводжується фактичним обмеженням її свободи пересування.

Вчинення діяння в обох формах об'єктивної сторони даного

кримінального правопорушення вважається закінченими з моменту фактичного обмеження свободи потерпілого, тому дане правопорушення вважається тривалим діянням, оскільки триває до моменту фактичного звільнення потерпілого.

Особою, яка вчиняє кримінальне правопорушення передбачене ст. 146 КК України, є зазвичай фізична осудна особа, яка досягла 16 років.

Закон враховує виключення, коли право тримати іншу особу на певному місці використовується відповідно до закону. Така ситуація можлива, коли особа позбавляє волі іншу особу лише з піклування про її фізичне та психічне здоров'я, або з інших суспільно корисних міркувань. Це можуть бути батьки, усиновителі, прийомні батьки у відношенні до своїх рідних або усиновлених дітей, опікуни, та піклувальники, які дбають про осіб під своєю опікою [3].

Також це стосується педагогів, науково-педагогічних працівників у відношенні до дітей, щодо яких здійснюється контроль, працівників правоохоронних органів тощо. Однак, важливо відзначити, що тривала заборона дитині залишати квартиру, застосована як засіб виховного примусу на тривалий термін, наприклад, кілька тижнів або місяців, може бути визнана незаконним позбавленням волі згідно із ст. 146 КК України.

Суб'єктивна сторона даного кримінального правопорушення характеризується прямим умислом. Тобто, особа, яка порушує закон, свідомо розуміє, що їй заборонено позбавляти волі чи викрадати іншу особу, проте вона бажає вчинити саме так. Мотиви, що спонукають до незаконного позбавлення волі, можуть бути різноманітними, окрім суспільно корисних мотивів, і вони на кваліфікацію не впливають, однак можуть бути враховані при призначенні покарання.

За вчинення діяння, передбаченого ст. 146 КК України, законодавець визначив санкції, які, на моє переконання, не відповідають тяжкості діяння, а саме: в частині 1 статті 146, встановлюється покарання у виді обмеження волі на строк до трьох років або позбавлення волі на той самий строк; в частині 2 передбачається обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк; діяння, передбачені частиною 3 даної статті, караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років. Збільшення розміру покарання за статтю 146 КК України може бути обговорено з урахуванням декількох факторів: по-перше, значна суспільна небезпечність - незаконне позбавлення волі або викрадення людини є серйозним кримінальним правопорушенням, яке істотно порушує основні права людини; по-друге, ефективність кримінально-правового впливу - якщо існуючий розмір покарання не допомагає запобігти таким діянням, його можна збільшити, що може

служувати сильним стримуючим фактором для тих, хто хоче вчинити таке діяння; по-третє, справедливість - покарання повинно враховувати тяжкість діяння та позитивно впливати на його сприйняття потерпілим.

Отже, свобода людини, її недоторканність, є однією з основних цінностей в будь-якому цивілізованому суспільстві, і захист цієї цінності, включаючи вжиття заходів кримінального права, є однією з ключових функцій соціальної та правової держави, реалізація якої передбачає ефективну протидію кримінально-правовими заходами всім випадкам протиправного обмеження права на фізичну свободу та особисту недоторканність людини.

Використані джерела:

1. Цвікі В.Ю. Насильницьке зникнення як злочин проти людяності. *Pravna veda a prax: vyzvy modernych europskych integracnych procesov: zbornik prispevkow z medzinarodnej vedeckej konferencie* (м. Братислава, 27- 28 листопада 2015 р.) відп. ред. J. Kovac. Bratislava. Paneuropska vysoka skola. 2015. С. 240-243.
2. Борисов В.І. Злочини проти волі, честі та гідності особи. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності (Лекція 6 та 7). Харків: Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2008. С. 10; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2016. С. 333.
3. Акімов М.О. Кримінально-правова охорона свободи особи: проблеми та шляхи вирішення. *Науковий вісник Сіверщини*. Серія «Право». 2018. № 1 (3). С. 143
4. Цвікі В. Міжнародно-правовий захист осіб від насильницьких зникнень. Європейські перспективи. 2015. № 2. С. 124-130.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Верховна Рада України. Конвенцію ратифіковано Законом [№ 475/97-ВР від 17.07.97](#). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11.12.2003 № 1382-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1382-15> (дата звернення: 25.10.2023)

Крюк Ю. В.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – д.ю.н., проф. Козаченко О. В.*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ Ч.1 СТ. 111-1 КК УКРАЇНИ

Після відкритого повномасштабного вторгнення країни-агресора 24 лютого 2022 року на територію України, за відносно короткий період після

введення воєнного стану в Україні, Верховна Рада України терміново приймає близько десятка законів, що спрямовані на усунення прогалин та доповнення до Кримінального кодексу України (далі по тексту КК України), в тому числі й в частині криміналізації колабораційної діяльності.

Зрозуміло, що у зв'язку з широкомасштабним вторгненням країни-агресора в Україну, таке негативне соціальне явище як колабораціонізм, отримало значного поширення. Кримінально-правова новела міститься в ст.111-1 КК України, яка отримала нормативне закріплення в результаті прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 3 березня 2022 року[1].

Перед тим як почати аналіз, слід розкрити зміст самого поняття колабораційна діяльність. Під колабораційною діяльністю слід розуміти співпрацю громадян України з державою-ворогом для забезпечення її інтересів та заподіяння шкоди власній державі, що проявляється в альтернативних формах об'єктивної сторони кримінального правопорушення, зазначеного в ст.111-1 КК України. Державою-ворогом при цьому визнають країну, що перша застосовує збройну агресію проти іншої країни [2].

В ч.1 ст.111-1 КК України описані конструктивні ознаки основного складу кримінального правопорушення наступним чином: «Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України» [3].

Безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є основи національної безпеки України, одним з яких є беззаперечне визнання факту здійснення збройної агресії відносно України як незалежної держави та всього Українського народу та невизнання легітимності окупації суверенних територій України.

Об'єктивна сторона представлена у формі публічного заперечення здійснення збройної агресії проти України; публічного заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України; публічних закликів до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; публічних

закликів до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та(або) окупаційною адміністрацією держави-агресора; публічних закликів до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України.

Публічне заперечення полягає у відкритому вираженні думки про те, що ці факти є такими, які реально не встановлені або ж відсутні, це також про відкрите спростування зазначених фактів. [4, с.9]. Законодавець у примітці до статті зазначає, що публічним вважається поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного кола осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації [3].

Публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора є відкрите звернення до певного кола осіб, що містить ідеї, вимоги чи погляди, спрямовані на схиляння цих осіб до підтримки рішень та/або дій держави-агресора та його органів і формувань. Тут йдеться конкретно про заклики.

Під тимчасово окупованою територією законодавець має на увазі не лише ті території, які тимчасово окупувала держава-агресор в 2022 р. Йдеться і про тимчасово окуповані раніше території України – територію Автономної Республіки Крим та окупованих районів у Донецькій та Луганській областях [2].

Факультативними ознаками об'єктивної сторони діяння, передбаченого ч. 1 ст. 111-1 КК України, є спосіб вчинення кримінального правопорушення, тобто таке, що вчиняється публічно; засоби вчинення – мережа «Інтернет», засоби масової інформації, участь в зборах, мітингах та демонстраціях на підтримку держави-агресора.

Суб'єкт є спеціальним, тобто громадянин України, фактично зрадник, що підтримує та не заперечує агресивні дії держави-ворога, її збройних формувань та окупаційних адміністрацій. Суб'єктивна сторона представлена прямим умислом, ця особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх протиправних дій і бажає настання суспільно небезпечних наслідків.

Склад цього кримінального правопорушення є формальним, тобто для кваліфікації не важливо чи настали суспільно небезпечні наслідки, а якщо вони все ж настали, тоді це впливає на покарання.

Таким чином, кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність, передбаченою ч.1 ст.111-1 КК України настає із вчиненням активної дії, пов'язаної із закликами та запереченням збройної агресії держави-ворога, тимчасової окупації частини території України, а також підтримки її дій та рішень.

Використані джерела:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 3 березня 2022р. №2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12>.
2. Кравчук О., Бондаренко М. Стаття «Колабораційна діяльність: аналіз нової статті 111-1 Кримінального кодексу України». Вектор прав людини. URL: <https://hrvector.org/podiyi/22-03-20-mbo>.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001р. №2341-III/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Правове забезпечення протидії російській агресії в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. №2. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wpcontent/uploads/2022/08/2_ua_n/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%9D%D0%92_2-2022-8-16.pdf.

Петрова О. А.,

*студентка 2 курсу магістратури заочної форми навчання
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Василяка О.К*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ І ДЕРЖАВИ ПРИ ВИРІШЕННІ ПИТАННЯ ПРАВИЛЬНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА УМИСНЕ ВБИСТВО З КВАЛІФІКОВАНИМ СКЛАДОМ

Серед низки проблем, які постають перед нинішнім українським нормотворчим процесом та юридичною наукою на етапі новітніх правових зрушень, особливе місце слід відвести розробці питань та вирішенню задач, що пов'язані з охороною життя людини. Недарма ст. 3 Конституції України проголошує, що «людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». До того ж, ст. 27 Основного Закону визначає те, що «кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини» [1].

Вагоме значення в такому контексті припадає на науково-методичний базис діяльності правоохоронних та інших структур держави щодо специфіки кваліфікації умисного вбивства. Це питання завжди має стратегічний характер

під час звинувачення, а в разі загибелі потерпілого – набуває значення життєво важливого чинника, який здійснює безпосередній вплив на долю підсудного. До того ж, інколи виникають процесуальні колізії під час кваліфікації діяння, особливо в аспектах наявності умислу щодо вчиненого посягання.

Об'єктивна сторона умисного вбивства, вчиненого з особливою жорстокістю, як злочину з кваліфікованим складом, проявляється в завданні потерпілому нестерпних мук. Щодо суб'єктивної сторони прояву злочину, то остання стосується аспектів умисного заподіяння потерпілій особі неймовірних страждань або розуміння того, що під час позбавлення життя людини має місце такий її стан, зумовлений фізичними болями та душевними переживаннями. Так, зокрема, знаходячись під дією алкогольного сп'яніння, ОСОБА_1 та ОСОБА_2, задля умисного вбивства ОСОБИ_4, почали наносити останній удари в життєво важливі частини тулуба, обличчя, голову й грудну клітку. ОСОБА_1 та ОСОБА_2 знали, що їхні дії завдають ОСОБИ_4 нестерпні фізичні страждання шляхом нанесення величезної кількості тілесних ушкоджень, що викликають нестерпний біль у останньої, оскільки потерпіла кричала від мук. Смерть ОСОБИ_4 – прямий наслідок важкого травматичного шоку, спричиненого травмуванням численних ділянок тулуба людини. Вирок Богородчанського районного суду Івано-Франківської області від 2 липня 2020 року ОСОБА_1 та ОСОБА_2 визнані винними у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України [2].

Під корисливим мотивом слід розуміти бажання винного набути особистого збагачення за рахунок викраденого майна або його ж прагнення щодо поліпшення майнового становища осіб, долею яких він може бути зацікавлений із тих чи інших підстав (друзі, родичі, керівництво тощо). Так, ОСОБА_1 здійснила напад на ОСОБУ_2 з метою привласнення чужого майна. Такий напад був поєднаний із застосуванням небезпечної для життя та здоров'я людини форми насильства, адже подолання опору при заволодінні чужим майном мало місце на фоні кримінально-протиправного наміру, спрямованого на умисне позбавлення життя людини з корисливих мотивів. До того ж, спланованість вчинених дій підтверджує й факт продуманої наявності ножа (зброя вчинення кримінального правопорушення) у злочинця. Отож, тримаючи його у правій руці, винний наніс низку ударів (не менш семи) ОСОБИ_2 у життєво важливі органи. Ордонікідзевський районний суд міста Маріуполя Донецької області визнав ОСОБУ_1 винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України [3].

Об'єктивна сторона умисного вбивства з метою приховання іншого кримінального правопорушення або полегшення його вчинення (п. 9 ч. 2 ст. 115

КК України) характеризується наявністю зв'язків з іншим(и) кримінальним(и) правопорушенням(и) [4]. До того ж, такі раніше вчинені кримінально-протиправні посягання вважаються закінченими без урахування факту безпосередньої залежності досягнення злочинцями запланованого. Тобто, умисне вбивство, вчинене з метою приховання іншого кримінального правопорушення, необов'язково може бути доведене до логічного кінця. Так, наприклад, ОСОБА_1, вчинивши закінчений розбій щодо ОСОБИ_2, задля недопущення можливого її впізнання в подальшому та приховання раніше вчиненого кримінального правопорушення, а також умисно, з метою позбавлення життя, завдала ОСОБИ_2 удар ножем у область черева, заподіявши потерпілій особі, на основі висновків судово-медичної експертизи, тяжкі тілесні ушкодження. Орджонікідзевський районний суд міста Харкова підтвердив за цим діянням вину ОСОБИ_1 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України [5].

Об'єктивна сторона умисного вбивства, що поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством (п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України), передбачає поєднання вбивства із зґвалтуванням та/або із сексуальним насильством [4]. За п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України часто потерпілими виступають жертви зґвалтування. Так, з витягу до Єдиного реєстру досудових розслідувань від 3 лютого 2019 року о 18 год. 18 хв. до цього Реєстру було внесено відомості за усною заявою про те, що 3 лютого 2019 року близько 14.00 год. ОСОБА_1, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, знаходячись у будинку за АДРЕСОЮ_2, вчинила вбивство поєднане із зґвалтуванням своєї тітки. Дії винної особи кваліфіковано за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України [6].

Отже, аналіз розглянутих вище судових рішень переконливо свідчить про те, що судова практика щодо умисних вбивств передбачає урахування встановлення причинних зв'язків між діями й суспільно небезпечними наслідками. Цей нюанс – важливий елемент забезпечення балансу інтересів людини і держави при вирішенні питання правильної кваліфікації кримінальних правопорушень із кваліфікованим складом. Важливо дати відповідь на запитання: чиє діяння (умисне вбивство за обтяжуючих обставин) спричинило такий наслідок (смерть) і якому суб'єкту цей наслідок може бути поставлено у вину.

Використані джерела:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996, № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 06.10.2023).
2. Вирок Богородчанського районного суду Івано-Франківської області від 2 липня 2020 року (справа № 342/1413/19). Єдиний державний реєстр судових

рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90186159> (дата звернення: 06.10.2023).

3. Вирок Орджонікідзевського районного суду міста Маріуполя Донецької області від 1 липня 2020 року (справа № 265/6064/19). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90159816> (дата звернення: 06.10.2023).

4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України: офіційний веб-портал. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 06.10.2023).

5. Вирок Орджонікідзевського районного суду міста Харкова від 26 грудня 2019 року. справа № 636/1226/14-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86637870> (дата звернення: 06.10.2023).

6. Вирок Шацького районного суду Волинської області від 9 липня 2020 року (справа № 711/4855/19). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90284864> (дата звернення: 06.10.2023)

Сергіна Т. С.,

*студентка 1 курсу магістратури заочної форми навчання
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцент Мусиченко О.М.*

УХИЛЕННЯ ВІД ПРИЗОВУ ЗА МОБІЛІЗАЦІЄЮ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Практика юридичної відповідальності за ухилення від призову за мобілізацією почала складатися у 2014 році. В цей час була запроваджена мобілізація на сході України у зв'язку з анексією Криму та війною на Донбасі. У зв'язку з цим ст. 336 КК України стала однією з найбільш актуальних статей кримінального законодавства та використовувалася для притягнення до відповідальності осіб, які ухилялися від призову на військову службу. З того часу було винесено значну кількість вироків за ст. 336 КК України. Початок широкомасштабної війни в 2022 році та розпочата масштабна мобілізація, спрямована насамперед для захисту нашої Батьківщини знову актуалізувала дане питання.

Стаття 336 КК України передбачає, що ухилення від призову на військову службу під час мобілізації карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років [1].

Відповідно до нормативно-правового визначення поняття «мобілізація» охоплює собою комплекс заходів, спрямованих на підготовку економіки,

населення, державних та військових органів до здійснення оборони держави та проведення військових дій, у тому числі і за межами держави [2]. Зважаючи на це, об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 336 КК України, може бути розглянутий з широкої та вузької точки зору.

Широке визначення об'єкта кримінального правопорушення може розумітися як порушення правил призову та відправлення на військову службу під час мобілізації, а також ухилення від виконання обов'язків при мобілізації, включаючи ухилення від призову на військову службу. Вузьке визначення об'єкта розглядуваного кримінального правопорушення може розумітися як порушення правил призову та відправлення на військову службу під час мобілізації. Однак, важливо зазначити, що ухилення від виконання обов'язків під час мобілізації також є важливим аспектом забезпечення обороноздатності держави та може мати серйозні наслідки для безпеки громадян.

Безпосереднім об'єктом складу ухилення від призову за мобілізацією є порушення встановленого законами та іншими нормативно-правовими актами порядку підтримання бойової і мобілізаційної готовності Збройних Сил України та інших військових формувань на рівні, який гарантує адекватне реагування на загрози національній безпеці держави. Дане твердження цілком логічно ілюструє вузький підхід, описаний нами вище.

Якщо говорити про встановлення наявності чи відсутності додаткового безпосереднього об'єкта у розглядуваному нами правопорушенні, то необхідно розуміти, що це залежить від конкретних обставин кожної справи.

Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення передбаченого ст. 336 КК України, полягає в ухиленні від призову за мобілізацією, що означає невиконання законного обов'язку військової повинності, який встановлено законодавством України, зокрема, Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» [3].

Оскільки до кінця 2013 року Україна не була втягнута в жоден військовий конфлікт, і тому підстав для оголошення мобілізації не було, були відсутності конкретні обставин, які б вимагали мобілізації, відсутність наукової розробки з цього питання виглядає досить логічною, хоч і не виправданою. До 2014 року коментування на рівні підручників з кримінального права ст. 336 КК України здійснювалося із вказівкою на те, що об'єкт цього кримінального правопорушення, а також його об'єктивна та суб'єктивна сторони збігаються із відповідними елементами складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 335 КК України [1]. Аналогічною була і ситуація навіть у великій юридичній енциклопедії, присвяченій кримінальному праву. Ми не погоджуємось із ототожненням вище вказаних складів правопорушень і

вважаємо, що наукова громадськість та правозастосовники повинні мати виважений підхід до визначення понять та категорій, що використовуються в процесі застосування права, особливо у випадках, коли існує велика політична та соціальна напруженість. На даний час, з метою забезпечення ефективної боротьби зі злочинами проти державної безпеки, правоохоронні органи та законодавці мають вживати заходів для забезпечення точного та вичерпного визначення кожного правопорушення в окремоті.

Так, згідно статті 336 КК України відповідальності підлягають особи, які ухиляються від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період [1].

Причому «ухилення від призову за мобілізацією» може вчинятися не лише шляхом приховування від державних органів відомостей про особу, але й шляхом незаконного отримання статусу військовозобов'язаного, заброньованого за державними органами, підприємствами, установами чи організаціями. Таке незаконне отримання статусу може бути вчинене шляхом підробки або незаконного використання документів.

Місцем, до якого повинен прибути військовозобов'язаний за мобілізацією, може бути не лише територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, а й військова частина чи установа (ця обставина впливає на зміст «ухилення» в контексті ст. 336 КК України і момент закінчення цього кримінального правопорушення).

Тлумачний словник української мови описує термін «ухилитися» як дію, що означає «не допуститися, не здійснити того, до чого зобов'язано» або «уклонятися, уникаючи виконання обов'язку, що на нього покладено» [4, с. 527].

Як бачимо, ухилення від призову за мобілізацією полягає у свідомій відмові виконати законний обов'язок, пов'язане зі службою в Збройних Силах України або інших військових формуваннях, включаючи випадки, коли це завдання пов'язане зі захистом країни та національної безпеки. Ухилення може мати різні форми, які включають намагання не потрапляти на мобілізацію, подачу неправдивих даних, спробу отримати неправомірні пільги тощо.

Наступним відзначимо, що існує аксіоматичне положення з приводу того, що дане кримінальне правопорушення вчинюється шляхом дії. Ми таку тезу не підтримуємо. Натомість погоджуємося із думкою Є.Л. Стрельцова, який вказує, що ухилення від призову за мобілізацією може мати як форму дії, коли військовозобов'язаний вчиняє активні дії з метою ухилитися від призову (наприклад, шляхом заподіяння тілесних ушкоджень самому собі, спробами

підкупу військових комісарів тощо), так і форму бездіяльності, коли військовозобов'язаний не з'являється до територіального центру комплектування та соціальної підтримки безпосередньо, до військової частини, військової установи без поважних причин [5, с. 624].

Суб'єкт кримінального правопорушення, передбачений ст. 336 КК України, повинен бути особою, яка є осудною та досягла віку вісімнадцяти років, оскільки 16-річні особи не підлягають мобілізації, і до досягнення граничного віку перебування в запасі.

Так, ухилення від призову за мобілізацією є правопорушенням, що має формальний склад, оскільки воно вважається закінченим з моменту початку ухилення від призову. Для вчинення цього прав не потрібно додаткових дій чи наслідків, достатньо самого факту ухилення від призову за мобілізацією. Крім того, ухилення від призову за мобілізацією є триваючим правопорушенням. Це означає, що кримінально-протиправний стан триває доти, поки особа не припинить ухилятися від призову за мобілізацією за власною волею або без такої. Таким чином, ухилення від призову за мобілізацією може бути кваліфіковано як довготривале кримінальне правопорушення. Очевидно, що така поведінка людини може бути виключно умисною, проте правопорушення із формальним складом характеризуються достатністю для настання кримінальної відповідальності факту вчинення діяння, передбаченого кримінальним законом.

Таким чином, особа, яка ухиляється від призову за мобілізацією, усвідомлює небезпечний характер свого діяння та свідомо вчиняє дії, спрямовані на ухилення від виконання конституційного обов'язку із захисту Батьківщини. Таке ухилення може свідчити про бажання особи не виконувати своїх обов'язків, що не тільки є порушенням закону, але й може мати негативні наслідки для держави та її громадян.

Згідно з практикою застосування ст. 336 КК України, метою ухилення від призову за мобілізацією є бажання ухилитися від служби в ЗСУ або інших передбачених законом військових формуваннях. Це єдиний кримінально-протиправний наслідок такого діяння і він прямо вказується у рішеннях суду.

Отже, кримінально-правовий аналіз ухилення від призову за мобілізацією дозволяє зробити наступні висновки: безпосереднім об'єктом ухилення від призову за мобілізацією є порушення встановленого законодавством порядку підтримання бойової та мобілізаційної готовності Збройних Сил України та інших військових формувань. Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення передбаченого ст. 336 КК України, полягає в ухиленні від призову за мобілізацією, що означає невиконання законного обов'язку

військової повинності, який встановлено законодавством України.

Суб'єкт кримінального правопорушення, передбачений ст. 336 КК України, повинен бути особою, яка є осудною та досягла віку вісімнадцяти років. Суб'єктивна сторона характеризується умислом, вид умислу – прямий – особа усвідомлює небезпечний характер свого діяння і бажає настання суспільно небезпечних наслідків, а мета полягає в самому ухиленні від призову за мобілізацією; мотиви суди не встановлюють, проте найпоширенішими є нігілістичні прояви та страх бути вбитим.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст.131.
2. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1993, № 44, ст.416
3. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 27, ст.385
4. Словник української мови: в 11-ти томах /Л.К.Білодід, А.А. Бурячок та ін. К.: Наукова думка, 1979. Том 10: Т–Ф. 657 с.
5. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. Видання сьоме, переробл. та доп. /відп. ред. Є.Л. Стрельцов. Х.: Одіссей, 2011. 824 с.

Скляренко К. Н.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – д.ю.н., професор Козаченко О. В.*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВБИВСТВА МАТЕР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

Стаття 27 Конституції України встановлює, що кожна людина має право на життя і не може бути його позбавлена [1]. Життя та здоров'я кожної людини є недоторканим, але найбільшого захисту потребують діти, через свою фізичну та розумову незрілість. Конвенція про права дитини передбачає обов'язок держав-учасниць захистити дітей від будь яких посягань чи обмежень їх прав і свобод у тому числі і на законодавчому рівні [2]. З метою реалізації цього положення на території України діє стаття 117 Кримінального кодексу України (далі по тексту КК України), яка передбачає відповідальність за умисне вбивство матерію своєї новонародженої дитини під час або одразу після

пологів.

Вперше законодавче визначення вбивства було дано у КК України редакції 2001 року. Відповідно до частини 1 статті 115 КК України вбивством визначалося протиправне умисне заподіяння смерті іншій людині. *Протиправність* заподіяння смерті відрізняє вбивство від випадків правомірного позбавлення життя людини (в процесі необхідної оборони, під час бою з ворогом тощо) або в результаті невинного заподіяння смерті - випадку (казусу). Вбивство - це завжди позбавлення життя *іншої людини*, тому самогубство або замах на самогубство не можуть розглядатись як кримінальне правопорушення.

Об'єктом вбивства визнається життя іншої людини. Відповідно, вбивство можливе лише *живої людини*, тобто яка народилася живою та ще не померла. Це начебто очевидно, але в теорії кримінального права існує чимало розбіжностей як щодо моменту початку життя, так і стосовно моменту, коли настала смерть людини.

Початком життя людини слід вважати початок фізіологічних пологів. Протиправне посягання на плід до початку пологів не може вважатися вбивством і при наявності інших ознак може кваліфікуватись як кримінальне правопорушення проти здоров'я вагітної жінки (наприклад, за ст. 134 КК України «Незаконне проведення абортів або стерилізації»).

Кінцевим моментом життя є біологічна смерть, тобто незворотна зупинка всіх фізіологічних процесів у клітинах та тканинах людини. Від біологічної смерті треба відрізнити клінічну смерть, пов'язану із зупинкою роботи серця, після якої життєздатність людини зберігається ще протягом 5-8 хвилин і її можна, за певних обставин, шляхом надання медичної допомоги повернути до життя.

Відповідно до II розділу КК України розрізняють декілька видів вбивств, наприклад за суб'єктивною стороною виокремлюють умисні вбивства, до яких відносяться статті 115-118 КК України та вбивства з необережності, стаття 119 КК України. Умисні вбивства ж поділяються за ступенем тяжкості на просте вбивство передбачене частиною 1 статті 115 КК України, кваліфіковане, яке передбачене частиною 2 статті 115 КК України та привілейовані, що передбачені статтями 116-118 КК України. Отже, вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини передбачене статтею 117 КК України та відноситься до умисних привілейованих вбивств, тобто вбивств, вчинених в умовах наявних, передбачених кримінальним законом, пом'якшуючих обставин.

Притягнення до відповідальності матері, яка позбавила життя свою новонароджену дитину під час або після пологів викликає певні труднощі на

практиці під час кваліфікації через складнощі тлумачення деяких понять та положень цього складу кримінального правопорушення. Так, наприклад об'єктом вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини є життя новонародженої дитини, але саме поняття «новонароджена дитина» викликає певні суперечки серед науковців [6, с. 223]. Тлумачення цього поняття залежить від певної сфери діяльності.

У педіатрії новонародженою дитиною визнають немовля з моменту його живонародження і до 28 діб життя, у судовій медицині період новонародженості визначається 24 годинами, а у акушерстві цей період триває 7 днів [5, с. 135].

Об'єктивна сторона даного кримінального правопорушення полягає у наявності діянь, які посягають на життя новонародженого, наслідків у формі настання біологічної смерті новонародженого, причинним зв'язком між діяннями та смертю новонародженого [6, с. 227].

Суб'єктом цього кримінального правопорушення є біологічна мати немовля, яка є осудною і на момент вчинення кримінального правопорушення досягла віку 14 років.

Вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини є кримінальним правопорушенням з матеріальним складом і вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечного наслідку – смерті немовля, якщо ж наслідок не настав, то за умови прямого умислу діяння кваліфікується як замах на вбивство [4, с. 290].

Суб'єктивною стороною умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини є прямий або непрямий умисел, тобто мати повинна усвідомлювати небезпечний характер свого діяння, передбачати можливі небезпечні наслідки, такі як біологічна смерть немовля та бажати або свідомо допускати їх настання у момент вбивства [4, с. 292]. Також варто звернути на те який був психічний стан матері під час вчинення цього кримінального правопорушення. Часто породіллі відчують певні негативні емоції, які були викликані вагітністю, пологами, певними сімейними конфліктами, матеріальними проблемами або тимчасовими психічними розладами які можуть завадити матері керувати своїми діями та усвідомлювати їх.

Отже, вищезазначене демонструє необхідність вдосконалення кримінально правової норми у декількох аспектах. По-перше необхідно чітко визначити часові межі терміну «під час та після пологів», по-друге, необхідно враховувати стан у якому перебуває жінка до та після народження дитини та нормативно закріпити визначення «обумовлений пологами стан», наприклад, у сформованій примітці до досліджуваної статті КК України.

Використані джерела:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України: Закон України від 28 червня 1996 року / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Конвенція про права дитини ООН : міжнародний документ від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Булгак С. С., Заєць Є. Ю. Проблемні аспекти кваліфікації вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини. *Кримінальне право та криминологія; Кримінально – виконавче право* Розділ 7. С. 290-292. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/238695/237327>
5. Хашев В. Г., Крупко А. О. Окремі проблеми кваліфікації умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини. *Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах; Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, 2017. С. 135. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/1254/1/29.pdf>
6. Кричун Ю. А. Кримінально-правова характеристика вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини за чинним кримінальним законодавством (ст. 117 КК України). *VI. Кримінальне право, криминологія, кримінально – виконавче право*. 2017. С. 223-227. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1162652.pdf>

Тарабанова А. А.,

*студентка 2 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівний – д. ю. н., професор Козаченко О. В.*

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ ДЕЯКИХ САНКЦІЙ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ

Питання структури та змісту кримінально-правових норм завжди є актуальними, оскільки саме кримінально-правова норма є основою кримінального права, її важливим структурним елементом, який підлягає застосуванню. Вона визначає правила та стандарти поведінки, обов'язки та відповідальність учасників суспільних відносин, що виникають у зв'язку з вчиненням діянь, передбачених кримінальним законом як кримінальні правопорушення.

Кримінально-правова норма – це визнане і забезпечене державою, загальнообов'язкове правило з якого виводяться права та обов'язки учасників

суспільних відносин, які виникли у зв'язку з вчиненням діяння, передбаченого кримінальним законом в якості кримінального правопорушення.

Загальновизнаним є погляд, відповідно до якого структурними елементами кримінально-правової норми є: гіпотеза, диспозиція та санкція. Гіпотеза – умова, за якою застосовується правова норма. До гіпотези входять всі обставини, які мають бути наявними для застосування норми. Диспозиція – частина кримінально-правової норми, яка описує або загальні положення, що підлягають застосуванню в процесі реалізації положень кримінального закону (Загальна частина), або заборонену поведінку, дає тестуально певні ознаки конкретного кримінального правопорушення (Особлива частина). А що таке санкція? Санкцію можна розглядати з різних точок зору. Наприклад, професор О.П. Горох під санкцією розуміє насамперед частину статті Особливої частини Кримінального кодексу, що визначає вид і розмір покарання за злочин, описаний у диспозиції [1, с. 95]. Натомість професорка Н.А. Орловська розглядає санкцію як частину правової норми, в якій містяться вказівки на ті негативні наслідки, що настають для суб'єкта у разі невиконання ним правил, визначених у диспозиції, або умов, встановлених у гіпотезі норми права [2, с. 103]. На наш погляд, Н.А. Орловська ширше розкрила зміст поняття кримінально-правової санкції і тим самим забезпечила сприйняття санкції як складової загальної системи елементів кримінально-правової норми, не залежно від того, чи містяться безпосередньо санкції в статтях кримінального закону чи ні, а не тільки в частині взаємодії з диспозицією.

Санкції норм Особливої частини поділяються на види. До видів санкцій належать: відносно визначені та альтернативні. Відносно визначена санкція вказує на один вид покарання, що застосовується в якості основного і визначає його вищу та нижчу межу (наприклад, позбавлення волі від 2 до 5 років). Ця санкція надає суду певний діапазон для вибору конкретної міри покарання залежно від обставин кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила. Альтернативна санкція – це санкція, в якій міститься два або більше основних покарання, з яких суд має право обрати лише одне. Таким чином, розширюються можливості судової дискреції. Широке право суду на власний розсуд в питанні пеналізації дає змогу ухвалити вирок, надаючи оцінку як обставинам вчиненого кримінального правопорушення, так і особи, яка його вчинила. В цій санкції є також підвид, альтернативна санкція з ознаками абсолютної визначеності. Сутність такої санкції полягає в тому що, в ній вказана лише одна міра покарання, яка чітко визначена, і суд не має права обрати іншу міру покарання, чим звужується судова дискреція.

На нашу думку, альтернативна санкція з ознаками абсолютної

визначеності може бути дуже корисною в період воєнного стану. У таких умовах рішення суду має бути спрощеним і однозначним, адже важливо забезпечити дотримання закону без зайвих ускладнень та вагань. Доцільно звужити судову дискрецію стосовно кримінальних правопорушень, які мають особливу небезпеку у воєнний час, так як це зробив законодавець. В цій ситуації обмеження вибору міри покарання допомагає забезпечити суворе дотримання закону в період особливого періоду, викликаного воєнним станом, в якому знаходиться наша країна.

Використані джерела :

1. Орловська Н. А. Актуальні проблеми побудови кримінально-правових санкцій в контексті реалізації принципу гуманізму. *Часопис Академії адвокатури України*. 2011. № 1. С. 101-106.
2. Горох О. П. Проблеми конструювання санкцій спеціальних кримінально-правових норм. *Наукові записки НаУКМА. Серія «Юридичні науки»*. 2009. Т. 90. С. 94-98.

Токарчук Д. В.,

*студентка I курсу магістратури заочної форми навчання
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцент Мусиченко О. М*

**СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ:
ОЗНАКИ ТА ВЛАСТИВОСТІ**

Суб'єкт кримінального правопорушення має важливе значення, зокрема, впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення, дає можливість відмежувати одне кримінальне правопорушення від іншого, впливає на призначення покарання та можливість звільнення від кримінальної відповідальності та призначення покарання.

Для правильної кваліфікації кримінально протиправного діяння та встановлення об'єктивної істини важливо вивчати особу злочинця, а також аналізувати його поведінку під час вивчення кримінального правопорушення, в тому числі поведінку та спонукання до вчинення кримінального правопорушення [4, с. 274].

Суб'єкт кримінального правопорушення – один із основних елементів будь-якого кримінального правопорушення, важливий для кваліфікації

кримінальних правопорушень та вирішення питання про кримінальну відповідальність особи [2, с. 17]. У вітчизняному кримінальному праві прийнято використовувати наступне визначення суб'єкта кримінального правопорушення: фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність відповідно до ст. 18 Кримінального кодексу України [1].

Реалізуючи диференційований підхід до реалізації кримінальної відповідальності, законодавець наділяє в певних випадках суб'єкт, крім загальних, ще й спеціальні ознаки, яких у різних їх конструкціях складів кримінального правопорушення зафіксовано різну кількість. Так, дана особливість є підставою для відокремлення в окрему категорію інших спеціальних ознак суб'єкта, у диспозиціях статей прямо не названих.

У літературі існують різні підходи до розуміння поняття «спеціальний суб'єкт», зокрема В. В. Устименко розуміє під спеціальним суб'єктом суб'єкт, що містить у собі обмежувальну ознаку, що відокремлює коло осіб, які можуть бути суб'єктами відповідних правопорушень. Проте, дані ознаки повинні бути передбачені обов'язково в кримінальному законі або впливати із нього [8].

На думку Є. Л. Стрельцова, суб'єктом правопорушення можна вважати основним елементом складу кримінального правопорушення, тому що саме суб'єкт вчиняє винні, протиправні, суспільно небезпечні діяння, що посягають на об'єкт правопорушення [5, с. 59-61].

Деякі науковці зазначають, що спеціальними називаються такі суб'єкти, які володіють конкретними особливостями, зазначеними в диспозиції статті. При цьому визнання деяких осіб спеціальними суб'єктами обумовлено тим, що внаслідок займаного ними положення вони вже можуть вчиняти правопорушення, які не можуть бути вчинені іншими особами.

Так, більшість поглядів на тлумачення спеціального суб'єкта збігається в тому, що даний суб'єкт повинен володіти певними додатковими ознаками. Ознаки, які характеризують суб'єкт будь-якого кримінального правопорушення є фізична особа, особа осудна, особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Так, можуть бути й інші ознаки, які притаманні суб'єкту кримінального правопорушення – повторність, неодноразовість, систематичність, спеціальний суб'єкт.

Можливо вказати, що спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення – це фізична осудна або обмежено осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність та наділена додатковими ознаками, визначеними в нормах Особливої частини КК України. Так, дане поняття включає в себе як основні,

так й додаткові ознаки, що є відмінністю його від поняття суб'єкта взагалі.

У науковій літературі є досить значна кількість підходів до класифікації додаткових кримінально-правових ознак спеціальних суб'єктів кримінального правопорушення [6, с. 152].

Доречною є і чотирирівнева класифікація – ознаки, які характеризують правове становище; ознаки, які характеризують посаду чи професію особи; ознаки, яка характеризують взаємовідносини між потерпілим від правопорушення та його суб'єктом, а також ознаки, які характеризують фізичні властивості особи.

У свою чергу, вчений М. І. Хавронюк визначає наступні властивості:

- фізичні – в залежності від них виділяють такі суб'єкти як повнолітня особа, особа, що досягла 16-ти річного віку та статевої зрілості, особа, хвора на венеричну хворобу тощо;

- правовий та соціальний статус (громадянство, професія, наявність судимості, вид діяльності тощо) – громадянин України чи іноземець, медичний працівник, військовослужбовець, службова особа та інші. Також при аналізі ознак спеціального суб'єкта кримінального правопорушення необхідно розділяти поняття «посадова особа» та «службова особа», оскільки часто дане поняття вживається паралельно та має значення для визначення ознак спеціального суб'єкта. Проте поняття «службова особа» включає в себе поняття «посадова особа», оскільки є більш ширшим, адже посадова особа є державним службовцем, однак не всі державні службовці є посадовими особами;

- взаємовідносини суб'єкта з потерпілим та іншими особами можуть бути родинними, службовими або іншими;

- роль у злочинній діяльності – організатор, співвиконавець, пособник, підбурювач, активний учасник тощо [3].

На думку В. І. Терентьева, одним із критеріїв класифікації є спосіб закріплення норми в українському кримінальному законодавстві, згідно з яким спеціальні суб'єкти поділяються на фактичні та нормативні. Так, до фактичних вчений відносить осіб, спеціальні характеристики яких закріплені в кримінальному законі шляхом опису ознак об'єктивної сторони злочину, які дозволяють зробити висновок про обмеження криміналізації діяння певним колом суб'єктів, які наділені спеціальними характеристиками. До другої групи належать особи, вимоги до статусу яких чітко визначені в диспозиції відповідної кримінально-правової норми. Так, пряме закріплення ознаки є важливим не тільки в законодавчій техніці, а й у чіткому розкритті основних позицій законодавця під час правового регулювання, також воно сприяє ефективному правозастосуванню, обмежує презумпцію прийняття оцінних

рішень у кримінальному праві, сприяє прийняттю справедливих рішень, а також справедливому покаранню винних [7].

На підставі вищевикладеного, необхідно вказати, що поняття спеціального суб'єкта кримінального правопорушення є досить важливим як для теорії, так й для практики кримінального права, оскільки для правильної кваліфікації правопорушення, яке вчинене спеціальним суб'єктом, необхідно чітко розуміти поняття, ознаки та класифікацію спеціального суб'єкта.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
2. Бельський Ю. А. Особливості визначення юридичної особи суб'єктом злочину, передбаченого ст. 361 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 34. Том 3. Ст. 17-19.
3. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навчальний посібник / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ, 2014. 944 с.
4. Колодін Д. О. Особливості суб'єктивних ознак злочину, передбаченого ст. 263-1 Кримінального кодексу України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 274-275.
5. Стрельцов Є. Л. Спеціальний суб'єкт злочину у новому Кримінальному кодексі України. *Новий Кримінальний кодекс України: питання застосування і вивчення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Харків, 25-26 жовтня 2001 року. С. 59-61.
6. Таран Н. Г. До поняття спеціального суб'єкта злочину та його основних ознак. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 3. С. 150-154.
7. Терентьев В.І. Відповідальність спеціального суб'єкта злочину за кримінальним правом України : автореф. дис. канд. юрид. наук :12.00.08. Одеса, 2003.
8. Устименко В. В. Специальный субъект преступления. Х.: Вища шк. Изд-во при ХГУ, 1989. 104 с.

Чернюк В. В.,

студент 2 курсу магістратури

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – к.ю.н., доцент Чорнозуб Л.В.

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», корупція – використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону,

наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. Корупційне правопорушення – діяння, що містить ознаки корупції, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [1].

Починаючи з 24 лютого 2022 року боротьба та протидія корупційним правопорушенням вийшла на новий рівень. В умовах воєнного стану така проблема набуває максимальної актуальності та змушує державу концентрувати увагу на вирішенні поставленого питання. Адже корупція під час війни – це не просто ворог країни, це те, від чого залежить не тільки розвиток країни, але й виживання нації взагалі.

Корупція – це один з головних ворогів, коли країна перебуває в стані війни. Вона уповільнює процес мобілізації ресурсів, відхиляє кошти, які повинні були бути спрямовані на захист і підтримку військових, і руйнує довіру громадян до свого уряду. Боротьба з корупцією стає невід'ємною частиною опору та підтримки країни в умовах війни [2].

Дійсно, боротьба з корупцією – важливий аспект в такий тяжкий для країни час. Втім, потрібно наголосити на тому, які саме наслідки буде нести за собою як особа, що вчинила таке правопорушення, так і держава. Відповідно, до особи може застосовуватись такі санкції як: арешт, обмеження волі, позбавлення волі, позбавлення права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю із штрафом.

Корупція завдає непоправної шкоди державі і суспільству, наслідками якої є: неефективність корупційних фінансових потоків з погляду економіки країни; втрати податків, неефективний розподіл і витрачання державних коштів і ресурсів; коли податкові органи привласнюють собі частину податків; втрати часу через чинення перешкод, зниження ефективності роботи державного апарату в цілому; розорення приватних підприємців; зниження інвестицій у виробництво, уповільнення економічного зростання; пониження якості суспільного сервісу; нецільове використання міжнародної допомоги країнам, що розвиваються, що різко знижує її ефективність; неефективне використання здібностей індивідів: замість виробництва матеріальних благ люди витрачають час на непродуктивний пошук ренти; зростання соціальної нерівності;

посилення форм організованої злочинності – банди перетворюються на мафію; занепад політичної легітимності влади; зниження суспільної моралі. [3]

Корупційні кримінальні правопорушення завдають значних збитків державі та її громадянам і в той же час створюють надприбутки для корупціонерів у багатьох сферах життєдіяльності, зокрема: позабюджетні розрахунки, податкові відносини продаж державних активів, освітня система, судова система, у сфері державних закупівель, митній та ін.

У статтях Закону України «Про запобігання корупції» до наслідків корупційних правопорушень віднесено: 1) збитки, шкода, завдані державі внаслідок вчинення корупційного правопорушення; 2) порушення прав із завданням моральної та/або майнової шкоди, збитків фізичних та юридичних осіб; 3) укладення незаконного правочину; 4) видання (прийняття) незаконних нормативно-правових актів. [1]

На превеликий жаль, корупційні правопорушення спостерігаються і в наших Збройних Силах України. Прикладом може слугувати скандал, що Міністерство оборони України закуповували зимовий одяг в Турції для Збройних Сил, ціна якого дорожчала втричі під час його доставки.

Розуміючи резонанс питання, держава негайно відреагувала на це. Поки справа перебуває у стадії розслідування і з'ясування усіх обставин, але факт того, що Міністерство оборони, в умовах воєнного стану, допустили такий випадок, ставить доволі багато запитань, як для оборонного відомства так і до держави взагалі.

Боротьба з корупцією в умовах воєнного стану є надзвичайно важливою і складною задачею, яка вимагає спільних зусиль уряду, суспільства та міжнародного співтовариства. Загалом, боротьба з корупцією в умовах воєнного стану – це важлива складова стратегії забезпечення національної безпеки та стабільності. Це вимагає рішучих дій, співпраці різних секторів суспільства та міжнародної підтримки для створення справедливого та ефективного правопорядку, що сприятиме зміцненню країни в умовах важкого виклику, яким є військові дії.

Розуміючи необхідність адаптації суспільства в таких важких для країни умовах, держава має врахувати усі прогалини в законодавстві та розпочати новий етап боротьби з корупцією, враховуючи воєнний стан.

Підсумовуючи зазначимо те, що боротьба з корупцією продовжується і це головне. Поступово, крок за кроком, викриваючи подібні правопорушення, наша держава стає на крок ближче до Європейської країни, де корупційні правопорушення сягають мінімального рівня.

Використані джерела:

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII : станом на 12 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
2. Боротьба з корупцією в умовах війни: засіб для виживання нації Источник: <https://censor.net/ru/f3446657>. *Цензор.нет*. URL: https://censor.net/ru/forum/3446657/borotba_z_korup_tsiyeyu_v_umovah_viyiny_zasib_dlya_vyivyvannya_natsiyi.
3. Корупційна злочинність в суспільстві та її наслідки – Південне міжрегіональне управління Державної служби з питань праці (сайт в стадії розробки). *Південне міжрегіональне управління Державної служби з питань праці (сайт в стадії розробки)*. URL: <https://pd.dsp.gov.ua/koruptsiina-zlochynnist-v-suspilstv/>

Гушпіт Т. Л.,

*студентка 2 курсу магістратури заочної форми навчання
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Василяка О. К.*

ПРОБАЦІЙНИЙ НАГЛЯД – ШАНС НА НОВЕ ЖИТТЯ

Пробація – досить поширений вид покарання в багатьох розвинених державах, Україна не є виключенням. Людина, яка вчинила правопорушення, за рішенням суду не потрапляє до в'язниці, а натомість опиняється під наглядом органів пробації. Основна мета — не позбавити людину свободи, а надати їй шанс виправитися і не вчиняти повторних правопорушень.

26 вересня Президент України підписав Закон № 9185 «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань в умовах воєнного стану». За його словами, деякі кримінальні правопорушення караються пробаційним наглядом. У той же час це буде один з основних видів покарання на рівні обмеження волі або тюремного ув'язнення, але в той же час це буде їх альтернатива. Отже, зараз деякі категорії злочинців можуть уникнути в'язниці, але не покарання. Згідно з новим законом, у Кримінальному кодексі України з'являється стаття 59-1 «Пробаційний нагляд».

Законопроект чітко визначає випадки, коли цей вид покарання застосовується. Так, не за всі злочини, а лише за певні категорії. Це злочини проти життя, здоров'я та власності, порушення традиційних прав, незаконний обіг наркотиків та інші злочини, передбачені окремими частинами Кримінального кодексу України. Повний перелік був опублікований

Міністерством юстиції. Пробаційний нагляд як можливе покарання вводять до більш як 140 статей КК України.

В Україні цей вид покарання раніше не діяв, але незабаром це зміниться. Загалом, однак, це не є чимось новим. Подібна система вже існує, але в іншому форматі.

Питання пробаційного нагляду викликає сьогодні багато дискусій у суспільстві. Адже такі заходи, які відбуваються з впровадження, розширення альтернатив позбавленню волі, спрямовані на забезпечення безпеки суспільства, як це дивно не звучить.

За словами заступниці Міністра юстиції України Олени Висоцької: «Запровадження покарання у вигляді пробації сприятиме гуманізації системи виконання покарань та розширить можливості виправлення людей без ізоляції від суспільства. Це також дозволить оптимізувати пенітенціарну систему та виконати рекомендації ЄСПЛ щодо необхідності зміни кількості ув'язнених».

Покарання здійснюється без ізоляції від суспільства, але накладається багато зобов'язань, і за їх невиконання може бути застосовано більш суворе покарання.

При обранні покарання у вигляді пробаційного нагляду суд покладає на засудженого наступні обов'язки:

- періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації;
- повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну свого місця проживання, роботи або навчання;
- не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації.
- Крім цього, на засудженого судом можуть бути покладені й інші обов'язки:
 - проживати за адресою, зазначеною в рішенні суду, з використанням електронних засобів контролю та моніторингу.;
 - дотримуватися вимог, встановлених судом щодо обмежень на вчинення певних дій, спілкування, пересування та дозвілля;
 - працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано посаду (роботу);
 - виконання заходів, передбачених пробаційною програмою;
 - пройти курс лікування від наркотичної, алкогольної залежності, розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.

Зобов'язання використовувати електронні засоби контролю та моніторингу встановлюється на строк від одного місяця до одного року.

Якщо засуджений вирішить, що він може не виконати свої зобов'язання, покладені судом, під час пробаційного нагляду, він може бути обмежений волі на строк до 3 років. У той же час випробувальний термін не може бути призначений особі, яка вчинила кримінальне правопорушення при відбуванні даного виду покарання.

Пробаційний нагляд може бути призначено на строк від одного до п'яти років та на термін від одного до двох років для неповнолітніх. Покарання полягатиме в обмеженні визначених законом і вироком суду прав і свобод людини шляхом запровадження наглядових та соціально-виховних заходів.

Пробаційний нагляд спрямований на реінтеграцію засуджених у суспільство та зменшення рецидиву. Він надає засудженим можливість продовжувати працювати або навчатися, підтримувати сім'ю та відновлювати соціальні зв'язки.

Пробаційний нагляд також може бути ефективним в економічному плані, оскільки він коштує дешевше, ніж утримання засудженого у в'язниці. На сьогодні витрати на пенітенціарну систему обчислюються в мільярди гривень щороку, але якби ми могли собі дозволити відповідність усім європейським стандартам, то це були б суми у кілька десятків мільярдів гривень щороку. Крім того, він дозволяє використовувати обмежені ресурси правоохоронних органів більш ефективно.

Розглянувши більш детально норми, на перший погляд пробаційний нагляд має схожість з іншим видом покарання, таким як звільнення з випробуванням, але це не зовсім так. Головна відмінність пробаційного нагляду від звільнення з випробуванням полягає в тому, що пробаційний нагляд – це самостійний вид кримінальної відповідальності та інший вид покарання.

Нова система покарань є частиною стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року. З 2022 по 2024 роки триває затвердження плану реалізації реформи.

Важливу роль в запровадженні пробації взагалі, так і окремих її частин, відіграють світові стандарти у сфері виконання покарань.

Саме завдяки вивченню міжнародного досвіду і підтримці іноземних держав, організацій та інституцій, стало можливим створення інституту пробації в Україні.

Більшість розвинених європейських країн також мають пробацію у своїх правових системах. Єдина відмінність полягає в тому, що пробація відбувається на різних етапах.

Наприклад, у деяких країнах, таких як Хорватія та Швейцарія, співробітники пробації зобов'язані стежити за дотриманням прав осіб, які перебувають під вартою, і не допускати заподіяння їм шкоди.

Є й інші підходи. В Іспанії, наприклад, пробація «вмикається» одразу після того, як підозрюваного поміщають під варту. Функція пробації полягає в

тому, щоб забезпечити дотримання прав затриманих, зокрема, щоб умови тримання під вартою відповідали європейським стандартам.

І третій принцип, найпоширеніший, прийнятий, наприклад, у Німеччині та Швеції. Він полягає в тому, що людині, яка вчинила правопорушення, надається можливість реабілітуватися без позбавлення волі. Органи пробації здійснюють нагляд за такою особою після відбуття покарання і намагаються не допустити вчинення нею нових злочинів. Такий підхід планується запровадити і в Україні.

Пробаційний нагляд слід призначати насамперед особам, які вчинили правопорушення вперше, оскільки вони можуть бути випадковими. Однак у випадку повторного правопорушення ймовірність застосування такого покарання значно нижча.

Запровадження пробаційного нагляду – це в першу чергу прогресивна зміна. Вона направлена на те, щоб кримінальна система покарання була більш ефективною і сучасною. І щоб вона більш повно виконувало свої завдання, щоб ми відходили від радянських стандартів, які у нас сформувалися.

Використані джерела:

1. <https://minjust.gov.ua/>
2. <https://www.probation.gov.ua/>
3. <https://suspilne.media/588537-so-take-probaciynij-naglad-ta-ak-cej-vid-pokaranna-bude-pracuvati-v-ukraini-minust/>
4. https://jurliga.ligazakon.net/analytics/222662_probatsyniy-naglyad-za-krimnaln-pravoporushennya-shcho-peredbacheno-novim-zakonom

Чернюк В. В.,

студент 2 курсу магістратури

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – к.ю.н., доцент Василяка О. К.

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ. БОРОТЬБА ЗІ ЗРАДНИКАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

З початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, значна кількість людей, від вчителів до посадовців, почали переходити на бік ворога і виконувати його незаконні вказівки. Зрозуміло, що держава, в свою чергу, повинна була відреагувати на це відповідними змінами до законодавства та впровадження їх в дію відповідними законами.

До початку повномасштабної агресії колабораціонізм, як такий, не був криміналізований в Україні. Але законом України №2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 р. Кримінальний кодекс України був доповнений статтею 111-1 «Колабораційна діяльність» [4].

Відповідно до статті 111-1 Кримінального кодексу України фактично перелічує види діяльності, які визнаються колабораціонізмом. Серед таких видів, зокрема: публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України; добровільне зайняття громадянином України посади у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території; здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти; дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти та ін [1].

Постає питання притягнення до відповідальності тих осіб, які на тимчасово окупованій території України, перейшли на бік ворога та допомагають йому у певних сферах життєдіяльності. Потрібно чітко встановити, що таке колабораціонізм та за яких умов особа буде вважатись такою, що вчинила правопорушення.

Колабораціонізм, як явище, можливе лише на окупованих територіях. По-друге, ця діяльність полягає у добровільній усвідомленій співпраці з ворогом. По-третє, така діяльність повинна здійснюватися населенням окупованих територій. Четверта – така діяльність повинна спрямовуватись на шкоду Україні або союзникам нашої держави, або громадянам України [2].

Тобто необхідно підкреслити те, що повинна бути добровільна співпраця та згода особи. Адже, коли особі погрожують або застосовують будь-який вид примусу, то ця згода вважається такою, що не виявляє свідомий вибір людини.

Тому, вважаємо, що у законі потрібно чітко встановити та прописати, що колабораційна діяльність – це добровільне, без примусу рішення співпрацювати з окупантами, тобто, свідоме волевиявлення людини. Якщо ж таке рішення ухвалюється під загрозою життя, воно взагалі не може бути добровільним. І це питання, яке би воно б не було важким, потрібно врегулювати.

Інший випадок, коли особа своїми вчинками та діями, навпаки, намагається допомогти ворогові, стаючи на його бік. Багато випадків, коли місцеві голови, депутати ті, хто був наділений державою певними повноваженнями, залишались на окупованих територіях та своїми порадами та вказівками допомагали військам агресора у наданні їм секретної інформації, розташування техніки, військ, тощо.

Необхідно звернути увагу на те, що після звільнення тимчасово

окупованих територій, кількість справ про колабораціонізм буде тільки збільшуватись. Правоохоронній системі потрібно буде впоратись з таким напливом справ, а держава, у свою чергу, повинна розвантажити їх, зробивши певні внесення змін до законодавства.

Складно сказати, адже це є суверенне право нашої держави. Верховна Рада може ухвалити закон про амністію і за якісь найлегші форми колабораційної діяльності звільнити людей від покарання [3].

Отже, підсумовуючи, ми повинні чітко розмежовувати, що є колабораційною діяльністю і кого є підстави вважати колаборантом. Ключову роль в правильності кваліфікації дій має грати мета, ціль та умисел вчинення дій або бездіяльності. Їх має встановлювати слідство. Це важке питання, яке потребує скорішого вирішення.

На мою думку, держава має чітко встановити, що колабораціонізм – це волевиявлення людини, воно не може бути застосоване під виглядом фізичного або психічного примусу або інших чинників, які можуть вплинути на вибір людини.

Використані джерела:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 02.10.2023).

2. Колаборанти в освіті: хто це й що загрожує за співпрацю з ворогом. *Нова українська школа. Веб-ресурс НУШ*. URL: <https://nus.org.ua/articles/kolaboranty-v-osviti-hto-tse-j-shho-zagrozhuje-za-spivpratsyu-z-vorogom/>

3. Колабораційна діяльність. *Суспільне*. URL: <https://suspilne.media/300038-kolaboracijna-dialnist-urist-zi-lvova-poasnue-so-pidpadae-pid-ce-viznacenna/>.

4. Колабораціонізм в освітній діяльності: кого притягнуть до відповідальності? – Українська Гельсінська спілка з прав людини. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/kolaboratsionizm-v-osvitniy-diialnosti-koho-prytiahnut-do-vidpovidalnosti/>

ШЛЯХИ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ, СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ

Мусиченко О.М.,

*в.о. завідувача кафедри кримінального права та інших кримінально-правових
дисциплін Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія», PhD, доцент*

ДОТРИМАННЯ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ, СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ ВІЙНИ

Юридичне закріплення балансу інтересів суб'єктів кримінального провадження потребує належної юридичної та соціальної парадигми. Верховенство права – той правовий еталон забезпечення належного балансу інтересів учасників правовідносин, що потребує свого подальшого осмислення та аналізу в контексті його впливу на галузеві суспільні відносини, зокрема, кримінально-процесуальні. З урахуванням даного еталону, принципу, який закріплений в КПК України (ст. 8) [3], побудована система запобіжних заходів у кримінальному процесі, а також нормативно закріплений порядок застосування, продовження строків, зміни та скасування запобіжних заходів.

На превеликий жаль, широкомасштабна війна, розпочата країною-агресором, обумовила ситуацію, коли наша країна змушена відступати від деяких міжнародних зобов'язань щодо дотримання прав людини, в тому числі і тих правових нормативно закріплених в КПК України гарантій, які дозволяють збалансувати інтереси підозрюваного/обвинуваченого в кримінальному процесі з інтересами держави щодо ефективного здійснення правосуддя.

Насправді, в низці міжнародних актів дозволено державам вживати заходів, що відступають від міжнародних зобов'язань у сфері забезпечення прав людини. Водночас, це може відбуватися за певних умов. Так, і в ст. 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, і в частинах 1, 2 ст. 15 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини, вказується, що такий відступ, по-перше, можливий під час надзвичайного становища в державі, війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, по-

друге, такий відступ має бути в суворо визначених межах – які диктує «гострота становища», по-третє, такі заходи не суперечать, є сумісними з іншими міжнародними зобов'язаннями і не тягнуть за собою дискримінації [1]. При тому право на життя, заборона катувань, тримання в рабстві або в підневільному стані, ніякого покарання без закону – це ті безумовні постулати, які не можна порушувати навіть і в умовах надзвичайного стану, який створює суттєву загрозу існуванню держави.

З огляду на те, що Україна була змушена запустити процедуру дерогації, норми, які встановлені сьогодні в КПК України, в тому числі щодо запобіжних заходів, вказують на обмеження певних конвенційних прав підозрюваного/обвинуваченого. Також зауважимо, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4] сама суть воєнного стану полягає в можливості обмеження конституційних прав людини і громадянина, але це обмеження має бути зумовлене загрозою, тимчасове, із обов'язковим зазначенням строку його дії.

Такі обмеження підозрюваного/обвинуваченого при застосуванні запобіжних заходів передусім стосуються права на свободу. Важливим при цьому є суб'єкт прийняття рішення та суб'єкт, уповноважений на продовження строку тримання під вартою. Так, відповідно до ст. 29 Конституції України, ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим *судовим рішенням* і на підставі та в порядку, визначеним законом [2]. В Європейській конвенції однією з гарантій позбавлених свободи осіб є негайне автоматичне «постання» перед *суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу* (ч. 3 ст. 5) [1]. В КПК України існувала норма, відповідно до якої в умовах воєнного та надзвичайного стану повноваження щодо обрання тримання під вартою на строк до 30 діб до підозрюваного у вчиненні злочинів, визначених законом, міг виконувати прокурор, у випадку об'єктивної неможливості виконання своїх повноважень слідчим суддею (ч. 1 ст. 615 КПК). Втім, змінами до КПК України від 27 липня 2022 року законодавець скасував дане конституційне обмеження, водночас дозволивши, у разі об'єктивної неможливості затриманого доставити до слідчого судді, клопотання про обрання запобіжного заходу розглядати дистанційно із застосуванням доступних технічних засобів відеозв'язку (п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК України). Однак, вже продовжувати строк тримання під вартою під час досудового розслідування дозволяється керівнику органу прокуратури (до одного місяця, але неодноразово в межах строку досудового розслідування) (ч. 2 ст. 615 КПК України) [3]. При цьому додатковою гарантією для

підозрюваного є положення про автоматичне та невідкладне, за першої можливості, повідомлення про будь-які рішення прокурора, прийняті відповідно до ст. 615, прокурора вищого рівня, а також суд з обов'язковим наданням копії відповідного документа не пізніше 10 днів з дня такого повідомлення. Дане положення дозволяє дотримуватися відповідного балансу – інтереси обмеженої в свободі особи посилюються гарантіями відомчого та судового контролю.

Певні конституційні обмеження підозрюваного/обвинуваченого, що тримається під вартою, стосуються і автоматичного продовження даного запобіжного заходу – у разі неможливості проведення підготовчого судового провадження чи судового розгляду про продовження строків тримання під вартою (ч. 5 ст. 615 КПК України). Але таке продовження не дозволяється більш ніж на 2 місяці до вирішення відповідного питання на підготовчому судовому провадженні чи судом (на стадії судового розгляду). Тому, навіть з урахуванням обставин війни, при яких можлива відсутня об'єктивна можливість роботи судових органів, право на свободу, без перегляду в судовому порядку, не може обмежуватися надто довго – більше 2 місяців.

Ще одне питання, пов'язане з обмеженням права на свободу – це безальтернативність застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою (у разі підозри або обвинувачення у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114-2, 258-258-5, 260, 261, 437-442 КК України). Зауважимо, що подібна норма містилася в ч. 5 ст. 176 КПК України, яка згодом була визнана неконституційною (рішення Конституційного Суду №7-р/2019 від 25.06.2019), і виключена вже в умовах воєнного стану. Водночас, вона «повернулася» в дещо трансформованому вигляді – різниця у положеннях ч.5 (яку скасували) та ч.6 ст.176 КПК полягає у визначенні періоду, протягом якого застосовуються відповідні положення (під час дії воєнного стану), а також додаткові склади злочинів, при розслідуванні яких передбачається обрання виключно тримання під вартою (ст.ст. 437-442 КК України) [5, с.91]. Таке безальтернативне обмеження свободи особи зумовлене необхідністю держави відповідно реагувати на навіть ще недоведені факти вчинення злочинів проти основ національної безпеки, терористичних злочинів, військових злочинів, з огляду на їх підвищену небезпеку в умовах війни. Тому пріоритети держави є в даному випадку очевидно вищі, ніж права підозрюваних.

Щодо пріоритетності інтересів держави, але вже з іншого боку, – необхідності залучення різноманітних ресурсів для підтримання обороноздатності держави – говорять положення КПК України, що визначають

підстави та порядок скасування тримання під вартою та інших запобіжних заходів для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період (ч.1-4 ст. 616 КПК України). Однак, зважаючи на ступінь суспільної небезпеки окремих видів злочинів, зокрема, проти основ національної безпеки України, а також інших злочинів, визначених абз. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України, і які представляють підвищену суспільну небезпеку, законодавець встановив заборону скасовувати запобіжний захід у виді тримання під вартою щодо підозрюваних у вчиненні таких злочинів. Водночас така заборона не встановлена для інших запобіжних заходів.

При обранні рішення про скасування запобіжних заходів з метою проходження військової служби слід враховувати, по-перше, стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого (така особа має бути придатною до військової служби), по-друге, відсутність ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, а також ризику ухилення від проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період. Тут зауважимо, що вказівка на відсутність загальних ризиків є недоречною, оскільки це може бути підставою для звернення сторони захисту без жодних умов до слідчого судді про скасування запобіжного заходу. На наш погляд, мета скасування запобіжного заходу за даною підставою, в першу чергу, – це суспільна користь у вигляді потреби у призову на військову службу під час мобілізації і ця мета виправдовує загальні ризики [5, с.94].

Іншою підставою для скасування запобіжних заходів є прийняття уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого (ст. 201-1 КПК України), що також є суспільно корисною метою, оскільки держава докладає великих зусиль, щоб наших військових звільнити з полону, і не в останню першу чергу за допомогою організованих обмінів.

Крім скасування запобіжних заходів, в умовах воєнного стану є можливість заміни запобіжного заходу у вигляді застави на особисте зобов'язання (ч. 5 ст. 616 КПК України). Слідчий суддя, суд можуть здійснити таку заміну (ухвалити відповідне рішення), якщо відповідне клопотання обґрунтовується бажанням використати кошти, передані в заставу (в повному обсязі або частково), для внесення на спеціальні рахунки Національного банку України для цілей оборони України.

При регулюванні питань запобіжних заходів в умовах війни у випадках, пов'язаних із захистом права на життя та здоров'я людини – того права, відступ від якого неможливий за будь-яких умов – держава надає додаткові можливості

для підозрюваного. Так, у місцях ведення активних бойових дій за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого дозволяється слідчому судді або суду змінити запобіжний захід у вигляді домашнього арешту на запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання.

Отже, в сучасних реаліях тривалого продовження режиму воєнного стану вирішується складне питання забезпечення розумного балансу: з одного боку – дотримання прав підозрюваного, обвинуваченого при застосуванні запобіжних заходів в умовах вимушеного їх обмеження, з іншого боку – врахування суспільних і державних інтересів щодо ефективного кримінального провадження в нестандартних умовах, які диктує війна (необхідність посилення мобілізації, в тому числі за рахунок підозрюваних, обвинувачених, проведення обмінів військовополонених, необхідність додаткових коштів на потреби ЗСУ тощо). Тому положення КПК України, що регулюють питання застосування, продовження, зміни, скасування запобіжних заходів, які діють в умовах воєнного стану, і вже неодноразово зазнавали змін з початку війни, свідчать про намагання законодавця якраз віднайти цей баланс.

Використані джерела:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 29.10.2023)
2. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print> (дата звернення: 29.10.2023)
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 29.10.2023)
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 29.10.2023)
5. Козаченко О.В., Мусиченко О.М. Особливості застосування, зміни та скасування запобіжних заходів в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави: Збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, Черкаси, 19 травня 2023 р.* / Ред. кол.: С.В. Джолос (відп. ред.) та ін. Черкаси, 2023. С. 90-96.

Корунчак Л.А.,

*доцент кафедри кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія», к.ю.н., доцент*

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД: ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО АСПЕКТУ СТАТТІ 6 ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Основне місце у системі цінностей демократичного суспільства належить праву на справедливий суд. Основоположними елементами права на справедливий суд є принципи верховенства права та належного здійснення правосуддя. При аналізі положень статті 6 Європейської конвенції з прав людини в першу чергу слід розуміти, що зазначена стаття стосується не справедливості щодо вирішення справи по суті, а безпосередньо справедливості самої судової процедури, яка була застосована при цьому вирішенні. Пунктом 1 статті 6 встановлено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [1]. Отже, загальні вимоги щодо «справедливого суду» передбачають: а) розгляд справи судом, створеним відповідно до закону; б) розгляд справи незалежним і безстороннім судом; в) відкритість процесу та публічність проголошення рішення суду; г) охоплює як доступ до суду, так і виконання рішення суду; д) обґрунтованість судового рішення; е) розгляд справи в розумні строки.

Зазначена стаття має цивільно-процесуальний і кримінально-процесуальний аспекти свого застосування. Зосередимо увагу на другому аспекті. У цьому випадку мова йде про: 1) кримінальне обвинувачення, 2) яке має бути обґрунтованим, 3) має бути висунутим проти особи. Тобто положення статті 6 в її кримінально-процесуальному аспекті стосуються саме прав обвинуваченого. Свідок, потерпілий, цивільний позивач, експерт та ін. не можуть звертатись до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), посилаючись на порушення зазначених положень.

Поняття «кримінального обвинувачення» в практиці ЄСПЛ має певні відмінності від звичного для нас розуміння. Суд не розмежовує кримінальне обвинувачення та обвинувачення у вчиненні правопорушень, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення, Митним кодексом чи

іншим спеціальним законодавством. Якщо покарання містить санкцію у вигляді позбавлення свободи (арешту) або значної суми штрафу, то ЄСПЛ розглядає таке стягнення як кримінальне. Питання, чи має застосовуватись кримінально-процесуальний аспект статті 6 Конвенції в кожному окремо взятому випадку, слід визначати за критеріями Енгеля (перерахованими у рішенні в однойменній справі), які враховують: 1) класифікацію правопорушення за національним законодавством; 2) характер правопорушення; 3) суворість покарання, яке може бути застосоване до даної особи [3].

Перший критерій має відносну вагу і може вважатись лише точкою відліку. Головне – встановити, чи кваліфікує національне право дане правопорушення як кримінальне. За відсутності такої кваліфікації Суд вивчатиме те, що знаходиться за лаштунками внутрішньоправової кваліфікації, і досліджуватиме суть даного провадження. Для дослідження другого критерію до уваги можуть бути взяті наступні чинники: чи стосується дана правова норма винятково певної групи осіб, або за своїм характером застосовується до всіх; чи порушено провадження представником державного органу відповідно до його правових владних повноважень; чи має правова норма репресивну, чи стримуючу функцію; чи намагається законне правило захистити загальні інтереси суспільства, які зазвичай захищає кримінальне право; чи залежить засудження до будь-якого покарання від доведення вини; у який спосіб подібні провадження кваліфіковані в інших Державах-учасниках Ради Європи. Третій критерій визначається з огляду на максимальне можливе покарання, передбачене чинним законом. Другий і третій критерії, перераховані в рішенні у справі «Енгель та інші проти Нідерландів» (Engel and Others v. the Netherlands), є альтернативними, а не обов'язково взаємодоповнюючими: для того, щоб вирішити за необхідне застосувати статтю 6, достатньо, аби дане правопорушення за своїм характером вважалось «кримінальним» з точки зору Конвенції, або щоб це правопорушення спричинило для особи покарання, яке за своїм характером і за ступенем суворості належало, як правило, до «кримінальної» сфери [2, с.11-12].

Наприклад, порушення порядку несення військової служби, котрі тягнуть позбавлення волі у дисциплінарному відділенні тривалістю в кілька місяців, відносяться до кримінально-процесуального аспекту статті 6 Конвенції («Енгель та інші проти Нідерландів»). Натомість тривалість суворого арешту у дві доби була визнана занадто коротким строком, щоб належати до сфери «кримінального права» (там само). До кримінально-процесуального аспекту статті 6 можуть належати наступні адміністративні правопорушення: Порушення правил дорожнього руху, які караються штрафами, обмеженнями

права на керування транспортним засобом, такими як зняття балів або призупинення чи скасування такого права; Порушення правил співмешкання або порушення громадського порядку; Порушення законодавства у сфері соціального захисту, неповідомлення про працевлаштування, незважаючи на легкість накладеного штрафу; Адміністративне правопорушення за виготовлення і розповсюдження документів, що розпалюють етнічну ненависть, покаране адміністративним попередженням і конфіскацією згаданої публікації; Адміністративне правопорушення, пов'язане з проведенням громадських зібрань [2, с.12-14] та ін.

Таким чином, поняття «кримінальне обвинувачення» в розумінні статті 6 Європейської конвенції з прав людини має «автономне» значення, котре визначається ЄСПЛ і не залежить від класифікації, що застосовується у внутрішньо-правових системах держав-учасниць.

Використані джерела:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. Дата оновлення: 01.08.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 31.10.2023).

2. Посібник зі статті 6 Конвенції – Право на справедливий суд (кримінально-процесуальний аспект). Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2020 рік. 133 с. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_6_criminal_UKR (дата звернення: 31.10.2023).

3. Справа «Енгель та інші проти Нідерландів» (заяви №5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; [5370/72](#)): Рішення Європейського суду з прав людини від 08.06.1976 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57479%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57479%22]}) (дата звернення: 31.10.2023).

Яценко О. Л.,

*викладач Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

МОДЕЛЬ «БАРНАХУС» ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ - ЖЕРТВИ НАСИЛЛЯ ТА СУСПІЛЬСТВА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

На жаль, діти досить часто стають жертвами насилля, зокрема сексуального. В умовах війни ці цифри зростають. Також ми розуміємо, що деякі постраждалі не можуть заявити про такі факти, бо знаходяться на

тимчасово окупованих територіях. Багато дітей, які стали жертвами сексуального насилля соромляться та бояться про це розповідати будь-кому, а тим більше слідчому, судді. Також, діти можуть стати свідками жорстокого поводження з їхніми рідними, знайомими, і їх показання необхідні для доведення вини підозрюваного. Багаторазові допити чи опитування, медичні огляди, спілкування з працівниками соціальних служб, участь в судових засіданнях для дітей, що пережили самі, або стали свідками насилля, є стресовою ситуацією та може негативно вплинути на ментальне здоров'я. Фактично це повторне травмування – повторна віктимізація, повторне переживання тих жахливих подій. Однак, для притягнення винної особи до кримінальної відповідальності та відновлення таким чином соціальної справедливості, а також здійснення превентивної функції кримінального права, необхідно зібрати докази вчиненого кримінального правопорушення з дотриманням всіх вимог процесуального законодавства. Тож необхідно шукати шляхи кримінально-процесуального забезпечення балансу інтересів дитини, суспільства і держави під час кримінального провадження. Одним зі способів забезпечення такого балансу вважаємо використання «моделі Барнахус».

Дослідженнями доцільності та ефективності впровадження в Україні «моделі Барнахус» займаються такі науковці як А. Блага, Т. Бугаєць, П. Пархоменко, О. Халдорссон та ін. Проте, ця тема є новою та малодослідженою у вітчизняній юриспруденції, тому потребує подальшого вивчення.

Барнахус, що у перекладі з ісландської означає «будинок для дітей» – це така установа, де створено умови для забезпечення дітям – жертвам або свідкам насильства скоординованого компетентного захисту, допомоги та правосуддя завдяки спільній командній роботі працівників органів кримінальної юстиції, служби захисту дітей, медичних установ та психологічних служб. Така модель поєднує та координує роботу системи правосуддя та соціальної сфери з метою забезпечення найкращих інтересів дитини, що зазнала жорстокого поводження чи була свідком насилля, запобігання повторній травматизації, та водночас забезпечити отримання прийнятних для суду показань.

Ідея створення «моделі Барнахус» почала формуватися наприкінці ХХ століття, коли проблема сексуальної експлуатації дітей була винесена на публічне обговорення в 1996 році під час конференції у Стокгольмі та в 1995-1996 роках почалася реформа системи захисту дітей. У 1998 році «модель Барнахус» була вперше впроваджена в Ісландії, а потім почала застосовуватися в Швеції (з 2005 року), в Норвегії (з 2007 року), Гренландії (з 2011 року), Данії (з 2013 року) та поширилася на інші країни Європи [1, с.7]. В різних державах

система послуг «Барнахус» та коло осіб, на кого спрямована їх діяльність мають деякі відмінності, що зумовлено соціальною структурою країни. Наразі розширюються міжнародні рекомендації щодо зобов'язань держав перед потерпілими дітьми та свідками у кримінальному провадженні. Серед таких документів варто зазначити Керівні принципи політики Ради Європи щодо комплексних національних стратегій із захисту дітей від насильства (CM/Rec (2009)), Правосуддя, дружнє до дітей (CM/Rec (2010)), Керівні принципи поваги, захисту та реалізації права дитини в цифровому середовищі (CM/Rec (2018)), стандарти якості «Барнахус».

Основна ідея «Барнахус» – це уникнення травматизації дитини через численні опитування та присутність в судових засіданнях. Передбачається, що дитина під час досудового розслідування проходить судово-експертне опитування, яке записується і потім цей аудіовізуальний запис відтворюється на судовому слуханні. Опитування дитини проводиться психологом. Питання завчасно складаються членами мультидисциплінарної команди та з урахуванням обставин справи. Якщо виникає необхідність поставити якесь запитання вже під час опитування, то це реалізується через телекомунікаційний зв'язок з психологом за допомогою планшету, навушників тощо. Приміщення для проведення бесіди з дитиною – жертвою насилля має бути обладнане таким чином, щоб з сусідньої кімнати прокурор, слідчий, суддя, законні представники дитини, захисник підозрюваного чи обвинуваченого, за потреби судово-медичний експерт, перекладач, психолог та інші залучені особи могли бачити та чути весь процес постановки питань психологом та відповідей дитини, а дитина не могла їх бачити й чути. Медична експертиза повинна проводитися висококваліфікованими фахівцями і мати комплексний підхід: як для забезпечення доказової бази в кримінальному розслідуванні, так і для лікування. Поза увагою команди «Барнахус» не повинно залишатися і психологічне здоров'я потерпілої особи; психологічна й соціальна допомога також можуть надаватися членам сім'ї такої дитини, якщо вони не були кривдниками.

В Україні «модель Барнахус» почала впроваджуватися з 2021 року як пілотний проєкт за ініціативою Міжвідомчої координаційної Ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх, за підтримки UNICEF та Міжнародного благодійного фонду «Українська фундація громадського здоров'я». На даний час в Україні працює сім центрів захисту соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства, за моделлю «Барнахус» [2]. Миколаївщина стала другим регіоном в Україні, в якому було відкрито заклад системи Барнахус [3].

Наразі актуальним питанням є удосконалення законодавчого урегулювання діяльності таких центрів, що створені за моделлю Барнахус. Вважаємо позитивним досвід таких країн як Данія, в якій прийнято закон про обов'язкове використання «моделі Барнахус» на національному рівні; Ісландії, де в силу приписів законодавства про кримінальні процедури та захист дітей «Барнахус» використовується паралельно із захистом дітей і кримінальним розслідуванням; а також Норвегії, в якій обов'язок поліціантів та прокурорів застосовувати «Барнахус» закріплене в законі про кримінальне провадження та положення про слідчі опитування [4, с.8].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, вважаємо функціонування закладів за моделлю Барнахус ефективними гарантами забезпечення балансу інтересів дитини – жертви чи свідка насилля та суспільства, держави у кримінальному провадженні. Особливої актуальності такі заклади набувають в умовах воєнного стану для розслідування воєнних кримінальних правопорушень.

Використані джерела:

1. Модель «Барнахус»: Загальна характеристика і впровадження в Україні. Збірка матеріалів із впровадження моделі «Барнахус» в Україні/ А. Блага, П. Пархоменко, О. Руда, О. Старанчук; під керівництвом І. Юриної. 2022. 52 с. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/20941/file/BARNAHUS_web.pdf (дата звернення 31.10.2023).
2. Нарада щодо впровадження моделі «Барнахус» // Офіційний сайт Міністерства юстиції. Публікація від 12.10.2023. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/narada-schodo-vprovadjennya-modeli-barnahus> (дата звернення 31.10.2023).
3. У Миколаєві відкрили центр для дітей, які постраждали від насильства // Офіційний вебпортал Національної поліції України. Публікація від 09.12.2021. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/u-mikolaevi-vidkrili-tsentr-dlya-ditey-yaki-postrazhdali-vid-nasilstva> (дата звернення 31.10.2023).
4. Правовий аналіз роботи моделі «Барнахус» в Україні / О. Л. Халдорссон, Т. Бугаєць. Рада Європи, 2021. С.60. URL: <https://rm.coe.int/legal-analysis-ukr-web/1680a317f5> (дата звернення 31.10.2023).

Василенко В. В.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцент Мусиченко О. М.*

ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ЗАСОБИ ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ТРИМАННЮ ПІД ВАРТОЮ ТА ОБШУКУ

Запобігання незаконному триманню під вартою та обшуку – це важливий аспект забезпечення гарантій особистої свободи в кримінальному процесі. Для цього потрібно дотримуватися принципів правової держави. Захист особистих свобод та прав людини є основою демократичних суспільств і правових держав. Запобігання незаконному триманню під вартою та обшуку є необхідним для запобігання можливим зловживанням владою.

Справедливий та збалансований підхід до проведення обшуків та тримання під вартою сприяє ефективній боротьбі з кримінально-протиправною діяльністю, при цьому забезпечуючи захист прав підозрюваних та обвинувачених осіб. Швидкий технологічний розвиток вимагає перегляду та адаптації законів і процедур щодо обшуків та тримання під вартою, оскільки цифрові дані та засоби зв'язку можуть бути використані як об'єкти обшуку.

Отже, тема запобігання незаконному триманню під вартою та обшуку залишається актуальною в контексті правового розвитку та забезпечення справедливості в сучасному суспільстві.

Захист прав людини та дотримання процедур тримання під вартою в Україні є важливою складовою справедливої та демократичної судової системи. В Україні існують закони та міжнародні зобов'язання, які забезпечують презумпцію невинуватості, право на адвоката, гарантії безпеки та справедливий судовий процес для осіб, що перебувають під вартою. Ці принципи допомагають захищати права громадян і забезпечують їм можливість ефективно захищати себе в суді [1]. Важливо, щоб держава дотримувалася цих принципів та забезпечувала їх дотримання у всіх випадках тримання під вартою задля досягнення справедливості та правопорядку.

Запобігання незаконному обшуку та гарантія забезпечення прав людини під час проведення обшуків в Україні є важливими аспектами правопорядку. Основні принципи та гарантії в цьому контексті включають наступні моменти.

Особи, що піддаються обшуку, мають право на оскарження цього рішення в судовому порядку. Це дозволяє перевірити законність обшуку та

захистити права особи. Проведення обшуку має бути проведене з дотриманням прозорих процедур, особи, права яких можуть бути порушені мають право бути присутніми під час обшуку, поняті повинні свідчити про його хід. Під час обшуку мають дотримуватися конфіденційності та права на приватність особи, яка піддається обшуку. Обшуки повинні здійснюватися на підставі конкретних і обґрунтованих підозр, з дотриманням встановленого законом порядку. Особи, які піддаються обшуку, мають право на захист своїх прав через адвоката та можливість оскарження обставин обшуку в судовому порядку [2]. Забезпечення цих принципів і гарантій допомагає захищати права людини під час обшуку та запобігати незаконному втручанню у її приватний простір.

Важливо під час обшуків дотримуватися принципів презумпції невинуватості, прозорості та конфіденційності, а також забезпечувати право на захист. Це допомагає захищати права та свободи всіх осіб, навіть тих, які опосередковано залучені в кримінально-процесуальні відносини (власник житла або той, хто проживає там, де проводиться обшук) і підтримувати правопорядок в рамках закону та міжнародних стандартів. Незаконні обшуки і порушення прав людини під час їх проведення повинні ретельно розслідуватися та мають притягувати до відповідальності тих, хто порушує правила проведення цієї слідчої (розшукової) дії, для забезпечення справедливого та демократичного суспільства.

Гарантії особистої свободи в кримінальному процесі є важливими принципами, які забезпечують права підозрюваних, обвинувачених, які тримаються під вартою. Деякі з основних гарантій включають:

- Презумпція невинуватості. Особу слід вважати невинуватою до тих пір, поки її вина не буде доведена переконливими доказами відповідно до правової процедури і обґрунтована в обвинувальному вироку суду, який набрав законної сили. Тому докази, які використовуються для вирішення питання тримання під вартою не можуть бути використані для доведеності вини особи.

- Право на захист. Особа має право на захист, захищатися самостійно або за допомогою адвоката, мати консультацію з ним під час кримінального процесу, зокрема під час вирішення питання про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою.

- Запобігання незаконному триманню під вартою. Захист від незаконного затримання і тримання під вартою, включаючи право на судовий контроль цих заходів.

- Відкритість та доступність судового процесу. Кримінальний процес повинен бути відкритим та доступним громадськості, за винятком випадків,

коли це може шкодити правам особи, в тому числі під час винесення ухвали про тримання під вартою.

- Законність та пропорційність. Дії правоохоронних органів та судів повинні відповідати закону і бути пропорційними вчиненому.

- Заборона катувань та жорстокого поводження. Заборона будь-якого виду фізичних чи психологічних тортур, нелюдського або принижуючого поводження з підозрюваними або обвинуваченими [3, с. 45], які обмежені в свободі.

Отже, гарантії особистої свободи в кримінальному процесі є фундаментальними для правових систем, спрямованих на захист прав і гідності кожної особи. Ці гарантії включають в себе презумпцію невинуватості, право на захист, запобігання незаконному триманню під вартою, відкритість судового процесу, законність і пропорційність дій правоохоронних та судових органів, заборону катувань та право на справедливий судовий розгляд.

Ці принципи є основою для забезпечення справедливості та захисту прав громадян у кримінальних провадженнях. Вони допомагають уникнути зловживань владою та забезпечують дотримання прав підозрюваних та обвинувачених осіб, незалежно від обставин. Вказані гарантії сприяють підвищенню довіри до правосуддя та правоохоронних органів, що є важливим фактором в будь-якому суспільстві. Подальший розвиток та вдосконалення правових систем у напрямку забезпечення гарантій особистої свободи є важливою метою для всіх країн, які прагнуть створити справедливі та правові умови для життя своїх громадян. Тільки за умови поваги до прав людини та дотримання цих гарантій можливе досягнення справедливості та збалансованого підходу під час кримінального провадження.

Використані джерела:

1. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / за ред.: О. А. Банчук, Р. О. Куйбіда, М. І. Хавронюк. Харків : Фактор, 2013. 1072 с.

2. Кучинська О.П. Гарантії забезпечення захисту прав учасників кримінального провадження. *Вісник Академії адвокатури України*. Київ: Видавничий центр Академії адвокатури України, 2017. 1(23). 224 с.

3. Козаченко О.В., Мусиченко О.М. Основи кримінального процесуального права України : конспект лекцій. Миколаїв : МПНУ «ОЮА», 2022. 367 с.

Величко А. С.,

студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – викладач Яценко О.Л.

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Права дитини є однією з основних складових правових систем країни. Забезпечення захисту прав дітей під час кримінального провадження має важливе значення для справедливості та гідного поводження з неповнолітніми, зокрема тими, які вступили в контакт із кримінальною системою.

Україна є учасницею міжнародних конвенцій та угод, спрямованих на захист прав дітей, серед інших і Конвенції про права дитини ООН. Ця Конвенція встановлює основні принципи, які мають бути дотримані при розгляді справ дітей, зокрема принципи недискримінації, найкращого інтересу дитини, права на життя, розвиток та участь в справі. Крім того, Україна прийняла законодавство, яке враховує ці міжнародні зобов'язання та забезпечує захист прав дітей під час кримінального розслідування.

Протягом останнього десятиліття тема дотримання прав дитини під час кримінального провадження набула великого поширення. Різні аспекти прав дитини у кримінальному провадженні досліджували такі вчені як Гловюк І.В., Дмитришина Т.І., Мельник О.В., Назимко Є.С., Пилипишина І.І., Ракіпова І.В., Страшок А.А., Черноморченко К.В. та ін.

Однією з основних проблем є дискримінація дітей під час кримінального розслідування. Діти з різних соціальних груп та з інвалідністю можуть стикатися з нерівністю у доступі до правосуддя. Наприклад, діти з обмеженими можливостями можуть бути більше схильними до недостатнього розгляду їхніх справ через відсутність адаптованих процедур та обладнання.

Розслідування кримінальних правопорушень може мати негативний психологічний вплив на дітей. Спільні заслуховування, стресові ситуації, тривога можуть спричинити шкоду їх здоров'ю. Потребується розвинута психологічна підтримка для дітей, які перебувають у цьому процесі [3].

Стаття 52 Кримінального процесуального кодексу України [1] містить вимогу щодо обов'язкового залучення адвоката у кримінальне провадження якщо підозрюваним або обвинуваченим є неповнолітня особа. Проте, на практиці, не всі неповнолітні мають достатній доступ до спілкування з адвокатом, який би захищав їхні права та інтереси. Ця проблема особливо

актуальна у випадках, коли діти знаходяться під вартою. Діти повинні мати можливість консультуватися з адвокатом, який визначає їхні права та надає їм необхідну підтримку.

В Україні розроблена та впроваджена методика опитування дітей у кримінальному провадженні для створення комфортної та нетравматичної атмосфери – методика «Зелена кімната» [3]. Проте, як свідчить аналіз системи правосуддя щодо неповнолітніх, проведений Харківським інститутом соціальних досліджень, застосування «Зелених кімнат», незважаючи на їх наявність в певних регіонах, залишається вкрай малим. Фрагментарною є і кількість працівників поліції, які мають спеціальні знання та навички опитування дітей [2, с.29].

Статтею 27 Кримінального процесуального Кодексу України передбачена можливість проведення закритого судового засідання у випадку, коли справа розглядається щодо неповнолітнього обвинуваченого. Але в цій статті нічого не сказано щодо ситуації, коли неповнолітній є не обвинуваченим, а потерпілим. Відкритий розгляд кримінальних справ, де неповнолітній є потерпілим, може призвести до психологічних травм дитини, спричинити небажане розголошення інформації про кримінальне правопорушення та про особу дитини, обговорення цієї інформації в негативному контексті та використання на шкоду інтересам дитини. Тому, вважаємо за доцільне доповнити вищевказану статтю нормою, яка буде передбачати можливість проведення закритих судових засідань і щодо розгляду кримінальних справ, де потерпілим є неповнолітній.

Доречно згадати, що в Україні впроваджується модель «Барнахус» щодо роботи в ситуаціях розслідування фактів насильства та жорстокого поводження з дітьми та надання їм комплексної допомоги завдяки об'єднанню зусиль всіх відповідних служб і органів «під одним дахом». Ще в 2020 році проведено установче засідання робочої групи щодо впровадження «Барнахус» в окремих регіонах [4, с.8, с.22]. Проте, прямо в законодавстві України не закріплено обов'язкове застосування «Барнахус» та методики «Зелена кімната».

Проаналізувавши наявні проблеми в сфері захисту прав дітей під час кримінального провадження, пропонуємо наступні шляхи вирішення проблем. Перш за все необхідно активно здійснювати роботу з розповсюдження інформації про права дітей під час кримінального провадження та особливості дитячої психіки серед правоохоронних органів, суддів, адвокатів, педагогів, спеціалістів системи безоплатної правової допомоги, органів опіки та піклування, психологів та інших професіоналів, які працюють з дітьми. Збільшення свідомості щодо цих прав може сприяти їх більш ефективному захисту. Також, доцільно запровадити на постійній основі навчання, тренінги,

практикуми з використання методик «Зелена кімната» та «Барнахус» для тих спеціалістів, що задіяні у ювенальній юстиції. Важливо підтримувати роботу організацій, що надають психосоціальну підтримку дітям під час кримінального розслідування.

Необхідно розширювати впровадження адаптованих процедур для дітей, які б враховували їхні особливості та потреби. Це може включати в себе використання допиту за допомогою відеоконференцій, який б зменшував стрес та травматичний вплив на дітей. Також важливо забезпечити наявність судових спеціалістів, які мають досвід у роботі з дітьми та законодавче закріплення відповідних методик роботи з дітьми.

Варто пам'ятати, що сім'я та громада грають важливу роль у захисті прав дітей. Необхідно сприяти залученню батьків та опікунів до процесу, які можуть бути підтримкою для дитини та допомогти забезпечити її інтереси. Також слід сприяти розробці програм інформування громади про права дітей та можливості захисту [5].

Захист прав дітей під час кримінального розслідування є важливим завданням для правової системи України. Незважаючи на існуючі проблеми, існують можливості вирішення цих проблем через збільшення свідомості, розвиток адаптованих процедур, забезпечення доступу до правничої допомоги та підтримку сім'ї й громади. Ці заходи сприятимуть більш ефективному захисту прав дітей і забезпечать справедливий судовий процес для майбутніх поколінь, а також реабілітацію та соціалізацію як для дітей, що потрапили у конфлікт з законом, так і для тих, хто став жертвою правопорушень.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 27.10.2023).
2. Аналіз системи правосуддя щодо неповнолітніх, які перебувають у конфлікті з законом, в Україні: звіт за результатами дослідження. Т. Бугаєць, Д. Кобзін, Б. Неткова, Н. Пашко, А. Черноусов, С. Щербань; за заг. ред. О. Калашник. Київ. 2023. 107 с.
3. Методичні рекомендації щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната» для слідчих та ювенальних поліцейських. Київ, 2021. 48с.
4. Модель «Барнахус»: Загальна характеристика і впровадження в Україні. Збірка матеріалів із впровадження моделі «Барнахус» в Україні. А. Блага, П. Пархоменко, О. Руда, О. Старанчук; під керівництвом І. Юриної. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/20941/file/BARNAHUS_web.pdf (дата звернення 27.10.2023).
5. Стандарти правосуддя, дружнього до дитини, та їх втілення в Україні (некримінальний аспект). К.: 2020, Координатор проектів ОБСЄ в Україні. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/d/453435.pdf> (дата звернення 27.10.2023).

Володичев О. В.,

*студент 3 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н. доцент Василяка О.К.*

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ДТП

Можна впевнено говорити про те, що кількість транспортних засобів на наших дорогах невідменно зростає, майже в кожній сім'ї є автомобіль, а інколи й не один. У свою чергу це викликає причинно-наслідковий зв'язок, що й кількість дорожньо-транспортних пригод також росте в геометричній прогресії.

Використання спеціальних знань при розслідуванні ДТП – це важлива складова роботи правоохоронних органів та служб, які відповідають за розслідування дорожньо-транспортних пригод (ДТП). Вона включає в себе використання експертиз, технічних знань, спеціальних методів та технологій для встановлення обставин і причин ДТП.

Основні аспекти використання спеціальних знань при розслідуванні ДТП включають:

1. Дорожньо-транспортну експертизу: ця галузь спеціалізованої експертизи дозволяє встановлювати різні аспекти ДТП, такі як швидкість руху автомобілів, механізм зіткнення, ступінь пошкодження автомобілів і травмування осіб. Експерти складають звіти, які можуть бути використані в судовому процесі.

2. Використання технічних засобів: модерні технічні засоби, такі як камери спостереження, гірометри, реєстратори подій та інші, допомагають реєструвати події перед, під час і після ДТП. Ці дані можуть бути використані для визначення винних сторін і обставин ДТП.

3. Експертна психологія та медицина: спеціалісти в області психології і медицини можуть проводити обстеження водіїв та потерпілих для визначення їх психологічного та фізичного стану в момент ДТП.

4. Аналіз документації та свідчень: поліцейські та слідчі проводять детальний аналіз документації, такої як права власності, технічні паспорти автомобілів, свідчень очевидців і учасників ДТП.

5. Робота експертів з комп'ютерними програмами: сучасні програми дозволяють реконструювати події ДТП на комп'ютері та моделювати можливі сценарії подій.

Причиною ДТП є різні фактори, такі як недбальство водія, його самовпевненість, порушенням правил дорожнього руху як водіями, так й

пішоходами. У свою чергу виникає необхідність утворення дієвого правового механізму розслідування ДТП, який буде актуальним на сьогоднішній день й позитивно впливатиме на процес розслідування ДТП.

Одним з таких механізмів є спеціальні знання, які можна охарактеризувати як напрям дій під час розслідування ДТП і для здійснення яких необхідне використання таких відповідних знань [1, с. 159]. Такі відповідні спеціальні знання характеризуються та класифікуються за різними підставами. Думки вчених щодо форм використання таких спеціальних знань також різняться, але можна зазначити, що майже всі вони говорять про те, що такі спеціальні знання поділяються на процесуальні і непроцесуальні.

Так, наприклад науковці В.П. Бахін та П.В. Цимбал у своїх роботах зазначали, що такі спеціальні технічні засоби використовуються при розслідуванні кримінальних правопорушень не тільки в процесуальній формі, а в значно ширших масштабах [2, 17].

У свою чергу чинне законодавство регламентує два способи використання спеціальних знань: 1) залучення спеціаліста; 2) провадження експертизи.

Якщо розглядати більш детально форми використання цих спеціальних знань то варто зазначити, що при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з дорожньо-транспортними пригодами, передусім, визначається:

- процесуальний статус обізнаної особи (експерт, спеціаліст, фахівець);
- мета залучення: пошук, виявлення, фіксація, вилучення, дослідження слідів дорожньо-транспортної пригоди;
- значення одержаних результатів (доказові або орієнтувальні).

Варто охарактеризувати також детально процес залучення експерта до розслідування ДТП. Слідчий в певних випадках має право залучити експерта на власний розсуд, коли виникає необхідність використати спеціальні знання і навички при проведенні будь-якої слідчої (розшукової) дії під час розслідування. Спеціаліст під час своєї практичної діяльності здійснює огляд місця ДТП, відтворенням ситуації, пошуком доказів.

Основний етап огляду місця ДТП повинен включати такі стадії: загальний огляд, детальний огляд і аналітичну оцінку результатів огляду

Головна мета такого огляду спеціалістом є вивчення розташування об'єктів, слідів, предметів, що мають вагомий вплив на розслідування справи. До такого процесу може залучатись також спеціаліст-автотехнік. У своїй діяльності він надає практичну допомогу щодо роз'яснення встановленого місця вчинення наїзду або зіткнення і визначенні ділянок місцевості, слідів, предметів, виявлених на місці ДТП а також інших об'єктів, що мають значення

для справи.

Практика показує, що важливою складовою розслідування ДТП є першочерговий аналіз спеціалістами, такими як автомеханік та слідчий, нестійких об'єктів, які можуть мати суттєвий вплив на розслідування. Однак ці об'єкти дуже вразливі до впливу зовнішніх чинників і можуть бути легко знищені. До таких нестійких об'єктів можуть входити уламки фар автомобіля, фрагменти одягу учасників ДТП та залишки снігу на місці зіткнення.

Наступним етапом розслідування є аналіз стійких об'єктів, які можна вважати доказовою базою. До цих об'єктів можуть відноситися сліди рідин, шлях гальмування транспортного засобу та фрагменти, які залишилися після події. Проведення комплексного аналізу цих об'єктів є важливим кроком у встановленні причин і обставин ДТП. Практика розслідування ДТП часто показує, що після вчинення дорожньо-транспортної пригоди винуватець може залишити місце аварії в невідомому напрямку, що ускладнює в подальшому розслідування цієї справи та необхідність зібрання більшої доказової бази. Для слідчого виникають додаткові завдання :

- виявлення і фіксації слідів, предметів та інших об'єктів зниклого транспортного засобу, що сприяють його встановленню по гарячих слідах;
- отримання криміналістично значущої інформації, здатної звузати коло розшукуваних транспортних засобів;
- відновлення в цілому всього механізму ДТП;
- розроблення слідчих версій події.

Слідчий має також детальніше проінформувати експерта під час проведення таких дій, наприклад, варто зазначити щодо місця під'їзду до нього на ділянці, просуваючись якою водій міг бачити обстановку на місці майбутньої дорожньо-транспортної пригоди [3, с. 120].

Також одним з особливих методів розслідування ДТП є взяття проб для подальшого проведення експертної оцінки. Частина 1 статті 245 Кримінального процесуального кодексу України визначає, що в разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи, ці зразки зібрані стороною, яка звернулася для проведення експертизи, або за клопотанням слідчого судді, який призначив експертизу. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом [4].

Використані джерела:

1. Марчук Р.П. Форми використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів та їх криміналістична систематизація. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. №2 (6). С. 156-160.

2. Бахин В.П. Следственная практика: проблемы изучения и совершенствования. Киев : НИ и РИО КВШ МВД СССР, 1991. 56 с.
3. Климчук М.П. Розслідування злочинів про порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів: монографія / М.П. Климчук. Львів: ЛьвДУВС; видавництво «Край», 2008. 216 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України [текст]. Київ: «Центр учбової літератури», 2012. 254 с.

Добрянська Є. Є.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к. ю. н., доцент Василяка О. К.*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ

Під час розслідування дорожньо-транспортних пригод саме слідчий експеримент є однією з найважливіших слідчих (розшукових) дій, адже завдяки його проведенню з'являється можливість з'ясувати причини, механізм вчинення ДТП та в цілому багато важливих обставин. Слідчий експеримент є досить складною комплексною дією, методика якої містить в собі певні вимоги та принципи, яких варто дотримуватись. Сюди відносимо як процесуальні, так і тактичні прийоми їх забезпечення.

Низка науковців досліджували питання, що стосуються слідчого експерименту. Вивчали як тактичні, так і процесуальні аспекти його проведення, сюди ми відносимо наступних: О.С. Рубан, О.Б. Манчу, Л.Є. Ароцкер, С. М. Путівка та інші. Проте, незважаючи на достатню кількість наукових напрацювань, низка питань щодо проведення слідчого експерименту під час розслідування дорожньо-транспортних пригод залишаються недостатньо дослідженими.

Відповідно до ч. 1 ст. 240 Кримінального процесуального кодексу України, метою проведення слідчого експерименту є відтворення обстановки, певних дій та проведення випробувань з ціллю уточнення відомостей та встановлення обставин кримінального правопорушення, які відіграють важливу роль [1].

Аналізуючи практику розслідування дорожньо-транспортних пригод, можемо дійти висновку, що зазначене в Кримінальному процесуальному кодексі України визначення мети слідчого експерименту недостатньо розкриває

всі її складові. Досліджувана нами дана слідча (розшукова) дія, а саме слідчий експеримент, не тільки дозволяє підтвердити або спростувати дані, що були отримані раніше, а й дає змогу конкретизувати обставини справи, встановити певні відомості, що відіграють важливу роль у подальшому розслідуванні, а також є важливим показником для всебічного і об'єктивного розслідування обставин дорожньо-транспортної пригоди.

Зазвичай окреслюють три основних етапи під час проведення слідчого експерименту, сюди відносимо підготовчий, робочий та заключний [2].

Підготовчий етап є першочерговим, адже саме в цей час визначається завдання та мета проведення слідчої (розшукової) дії, місце та коло учасників, обирається певний перелік тактичних засобів та прийомів і в цілому устатковується модель проведення запланованих дій.

На підготовчому етапі у слідчого рідко виникають якісь труднощі з цим комплексом заходів. Але на території нашої держави наразі війна, тому актуально буде зазначити певні особливості щодо слідчого експерименту в зоні ведення бойових дій. Якщо дорожньо-транспортна пригода сталась в місцевості, де наразі проводяться воєнні дії, то з'являється певна небезпека, через яку виникає необхідність в залученні додаткових засобів, що стосуються безпеки всіх учасників експерименту.

Щоб провести слідчий експеримент на такий території потрібно погодити всі питання з підпорядкованими підрозділами військового керівництва оперативного командування Збройних сил України, що контролюють ділянку, де сталась дорожньо-транспортна пригода та домовитись про залучення факультативних учасників даної слідчої дії, зокрема, військовослужбовців.

Також при підготовці до проведення експерименту слідчий має визначитись з переліком використовуваних науково-технічних засобів. У першу чергу це фотоапарат, відеокамера, пристрої для вимірювання, освітлювальне приладдя. Залежно від обставин дорожньо-транспортної пригоди та мети проведення експерименту кількість та види науково-технічних приладів можуть різнитись. Для проведення слідчого експерименту при розслідуванні дорожньо-транспортної пригоди варто використовувати саме той транспортний засіб, який брав участь у пригоді. Якщо це є неможливим, то треба знайти транспортний засіб, який за своїми характеристиками відповідає тому, що брав участь у даній дорожньо-транспортній пригоді.

Маємо зазначити, що відповідно до ч. 2 ст. 240 Кримінального процесуального кодексу України, передбачається можливість участі спеціаліста, коли виникає така необхідність при проведенні слідчого експерименту [1]. Ми вважаємо, що в більшості випадках слідчий має долучити

до слідчого експерименту спеціаліста-автотехніка, адже дана слідча дія дає можливість отримати певні відомості, що раніше були невідомі, а також варто провести судову автотехнічну експертизу для з'ясування обставин дорожньо-транспортної пригоди. Спеціаліст зобов'язаний надати слідчому допомогу у роз'ясненні всіх обставин та в перевірці встановлених фактів, що мають значення для проведення автотехнічної експертизи [3].

Отже, зазначимо, що слідчий експеримент при розслідуванні дорожньо-транспортної пригоди є важливою слідчою (розшуковою) дією, яка дає змогу не тільки перевірити дані, що були відомі раніше, але й отримати нові, досить важливі фактори, що впливатимуть на хід дій.

Дуже важливу роль відіграють факти, що стають відомими в ході проведення та, зокрема, після завершення слідчого експерименту. Також маємо наголосити, що безпека учасників слідчого експерименту в зоні ведення бойових дій має займати ключове місце, тому треба обов'язково забезпечити безпеку учасників. У разі неможливості проведення слідчого експерименту саме в місці скоєння дорожньо-транспортної пригоди, варто залучити спеціалістів та використати методи моделювання та реконструкції.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. 2012. Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/paran2243#n2243>
2. Настільна книга слідчого: наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін.; 2-ге вид. переробл. і доп. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2008. 728 с
3. Очеретяний В.А. Організація і тактика проведення слідчого експерименту: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпропетровськ: ДДУВС, 2015. 216 с.

Дяченко А. В.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцент Мусиченко О. М.*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПРИ ОТРИМАННІ ДОКАЗІВ

Отримані докази у кримінальному провадженні повинні мати прямий зв'язок із джерелом його походження та потребують встановлення достовірності та законності (допустимості). Також потрібно зауважити, що

методику отримання доказів потрібно постійно вдосконалювати відповідно до сучасних вимог та посиляючись на судову практику, яка постійно оновлюється.

Згідно зі статтею 2 Кримінального процесуального кодексу України, завданнями кримінального провадження є кілька основних аспектів. Перше завдання полягає в захисті особи, суспільства і держави від кримінальних правопорушень. Важливо забезпечити безпеку та стабільність для громадян та самої країни, усуваючи можливі загрози, які виникають в результаті кримінально протиправної діяльності [1].

Друге завдання кримінального провадження полягає в охороні прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Це означає, що кожна особа, яка стає учасником кримінального провадження, має право на справедливий та неупереджений судовий розгляд справи, а також право на захист та відповідне обґрунтування обмеження своїх прав.

Третє завдання – забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду. Основною метою є забезпечення того, щоб кожна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, була притягнута до відповідальності відповідно до її вини. На противагу цьому, жодна невинувата особа не повинна бути обвинувачена або засуджена, і їй надається право на справедливий судовий процес та відповідний захист від будь-якого необґрунтованого процесуального тиску.

Ці завдання кримінального провадження вимагають пошуку розумного балансу між потребою захистити особу, суспільство і державу від кримінальних правопорушень та забезпеченням прав і свобод підозрюваного або обвинуваченого. Важливо, щоб цей баланс був дотриманий, оскільки порушення його може призвести до серйозних наслідків. Недолік захисту прав і свобод може вести до порушення фундаментальних засад демократичного суспільства, в той час як надмірні перешкоди для правоохоронних органів можуть спричинити недовіру державної правоохоронної функції та підвищення рівня кримінальності.

Згідно зі статтею 93 Кримінального процесуального кодексу України, сторони кримінального провадження, потерпілий або представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснюють збирання доказів.

Сторона обвинувачення проводить гласні та негласні слідчі (розшукові) дії, а також витребування та отримання речей, документів, відомостей, експертних висновків, висновків ревізій та перевірок, а також інших процесуальних дій, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом. У свою чергу сторона захисту, потерпілий, збирає докази шляхом витребування та отримання речей, документів, відомостей, експертних висновків, актів

перевірок, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, організацій, службових осіб та інших організацій. Сторона захисту також може ініціювати слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії та інші процесуальні дії, щоб забезпечити докази в належному вигляді.

Слід зазначити, що деякі науковці вказують на нерівність можливостей сторін щодо збирання доказів. Втім, та обставина, що сторона обвинувачення уповноважена проводити слідчі (розшукові) дії, а сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, лише може «ініціювати» їх проведення, не є свідченням нерівності сторін. Адже, сторона обвинувачення відповідно до ст. 93 КПК України може збирати докази шляхом проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України, а сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, крім цього, «шляхом проведення інших дій, які здатні забезпечити подання до суду належних і допустимих доказів» (ч. 3 ст. 93 КПК) [1]. Тобто для першої діє принцип «дозволено те, що прямо передбачено законом», а для другої – «все, що не заборонено законом». Тому визначення шляхів збирання доказів, на наш погляд, для сторін та для інших учасників кримінального провадження є досить збалансованим.

Сторона захисту або потерпілий звертаються до слідчого або прокурора з проханням розпочати розслідування. Стаття 220 Кримінального процесуального кодексу, яка називається «Розгляд клопотань під час досудового розслідування», є основою для розгляду цих клопотань. В строк не більше трьох днів з моменту подання прокурор або слідчий повинні розглянути клопотання сторони захисту, потерпілого або його представника чи законного представника про виконання процесуальних дій і задовольнити його за наявності достатніх підстав або винести постанову у відмові задоволення клопотання. До слідчого судді можна оскаржити рішення слідчого, прокурора.

Під час збирання доказів відбувається їх формування. Це включає дії слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій слідчих, прокурорів, слідчих суддів і судів щодо виявлення, отримання та процесуальної фіксації (закріплення) інформації.

Зважаючи на те, що процедури слідчих і судових дій, а також призначення експертизи є чітко регульованими законами, ми повинні застерегти від спроби вважати ці методи збору доказів непроцесуальними. Немає сумнівів у тому, що це процесуальні дії, спрямовані на отримання доказової інформації, оскільки вони закріплені в кримінально-процесуальному законі.

Пошук балансу та збереження змагальності є ключовими аспектами справедливого кримінального провадження. Цей баланс ґрунтується на принципі змагальності, який передбачає, що сторона обвинувачення та сторона захисту мають рівні права на захист своїх інтересів та подання своїх доказів перед судом [2].

Стаття 22 Кримінального процесуального кодексу України визначає, що кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності. Це означає, що обвинувачені та їх захисники мають право самостійно захищати свої права та інтереси, а також представляти свої аргументи перед судом [3, с. 34].

Змагальність процесу означає, що сторона захисту може обирати тактику від визнання вини до її повного заперечення. Вона може визнати певні фактичні обставини або, навпаки, висловити несподівані аргументи, які потребують перевірки. Змагальність також передбачає право сторони захисту заперечувати допустимість чи достовірність доказів.

Суд повинен зберігати об'єктивність та неупередженість і створювати умови для реалізації процесуальних прав сторін. При цьому суд має враховувати непередбачуваність змагального процесу, де сторона захисту може вибирати різні стратегії та тактики.

Таким чином, дотримання балансу інтересів учасників у кримінальному провадженні під час отримання доказів є важливою передумовою для справедливого та ефективного правосуддя та забезпечення прав і свобод громадян.

Дотримання цього балансу є важливим для забезпечення справедливості та ефективності судового процесу. Негативні наслідки можуть виникнути, якщо цей баланс порушується: якщо права та свободи підозрюваного або обвинуваченого не дотримуються, це може призвести до неправомірних обвинувачень і порушень фундаментальних прав людини. З іншого боку, надмірні обмеження прав сторони захисту можуть призвести до недієвості правоохоронних органів та збільшення рівня кримінальності. Тому важливо, щоб суди і правоохоронні органи ретельно дотримувалися цього балансу та забезпечували справедливість та об'єктивність у кримінальних справах.

Забезпечення балансу інтересів учасників кримінального провадження при отриманні доказів є ключовим аспектом справедливого та ефективного судочинства. У кримінальному провадженні беруть участь різні сторони, такі як сторона обвинувачення, сторона захисту, а також потерпілий, свідки і суд. Кожна з цих сторін має власні інтереси та права, і важливо забезпечити, щоб всі ці інтереси були враховані та збережені під час отримання доказів.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 27.09.2023)
2. Оцінка доказів і безпосереднє дослідження їх джерел слідчим суддею. 2020. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA014748
3. Кримінальний процес : підручник. І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів. Львівський державний університет внутрішніх справ. 2022. Ч. 1. 492 с.

Зарицька Х. І.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцент Мусиченко О.М.*

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Для формування чинної системи запобіжних заходів потрібно було враховувати позитивний і негативний досвід минулих поколінь у використанні запобіжних заходів, їхній вплив на суспільство, ефективність для кримінального провадження тощо.

У період, коли домінувала колективна відповідальність, а саме в общинний, зародився найперший вид запобіжного заходу, що є прототипом сучасної особистої поруки. Застосовувалася вона у випадку вчинення членом общини злочину за її межами. Так, всі мали відповідати за діяння одного і сплатити компенсацію у розмірі, визначеному іншою общиною.

З переходом до особистої відповідальності порука відійшла на другий план, натомість було запроваджено арешт і закриття в «тюрмі». Вперше ці запобіжні заходи були закріплені у «Руські Правді», яка передбачала, що арешт мав застосовуватися на стадії досудового розслідування і полягав у тому, щоб пристави вчасно доставили особу до суду, адже суддею був князь і будь-які запізнення були неприпустимі.

Цікавим у період Київської Русі було й закриття в «тюрмі». Такий запобіжний захід був більш політичного характеру і застосовувався до осіб, яких князь вважав особливо небезпечними для себе. За наказом князя цих «небезпечних» осіб поміщали у «замкнутий простір у землі».

Вагомий вплив на становлення інституту запобіжних заходів мали

Статути Великого князівства Литовського. Саме в II Статуті 1566 р. вперше було закріплено регламент процедури досудового ув'язнення і строки тримання під вартою: «у справах про вчинення злочину на торгу – 3-4 дні; панських підданих – доти, доки власник не прибуде на суд, але на довше ніж чотири тижні» [3]. Також у цей час існував запобіжний захід під назвою «рукоємство», що в наш час називається порукою. У польсько-литовську добу вона представляла собою процедуру, коли поручитель поручався, що обвинувачений з'явиться на визначений час на судовий розгляд, а у іншому випадку він сплатить грошову компенсацію суду і потерпілій стороні.

Як бачимо, особливо жорстоких заходів забезпечення на теренах України не було. Проте ситуація змінилася з приходом російської влади. Українські землі та народ, що опинилися під їхньою владою, потерпали від репресій. Затримували так багато людей, що поручителів не вистачало та й не кожний мав сміливість взяти на себе такий обов'язок. Тому російська влада використовувала як запобіжний захід поміщення в тюрму. Варто зазначити, що в такій тюрмі не було навіть годування. Затриманих осіб в кайданах виводили на базар й вони там просили милостиню [1]. Це був не тільки спосіб кормити осіб, а й психологічний тиск та ще один історичний вияв жорстокості російської влади. Цікавим, але не дивним, є і те, що хоча й був нормативно закріплений порядок застосування запобіжних заходів, воєводи тлумачили їх на свій розсуд і як «зручніше» їм для справи. Наприклад, термін тримання під вартою коливався від декількох місяців до декількох років.

Для порівняння, на території українських земель, що були під владою Австро-Угорщини, діяв законодавчий регламент застосування запобіжних заходів, за порушення якого відповідальні особи могли нести відповідальність. Зокрема, обов'язковим був ордер, з зазначенням причини тимчасового затримання особи і таке затримання не могло бути довше 24 годин.

Нові види запобіжних заходів активно почали додаватися у XIX столітті, а саме у 1832 році з'явився домашній арешт, поліцейський нагляд, тримання у в'язниці або при поліції, а також вперше було на законодавчому рівні, у Зводі законів Російської імперії, використано термін «запобіжний захід».

Перші національні спроби формування українського інституту запобіжних заходів були у квітні 1918 року. Як відомо, у цей період діяв представницький орган українського народу – Центральна рада. Саме за її ініціативою було видано «Інструкцію військовому революційному суду». В ній було закріплено єдиний запобіжний захід – тримання під вартою. Діяв він лише до 1922 року, адже надалі було введено в дію Кримінально-процесуальний

кодекс УСРР, а у 1927 р. було прийнято оновлений новий Кримінально-процесуальний кодекс УРСР. В останньому були закріплені такі види запобіжних заходів як підписка про невиїзд, поручительство особисте і майнове професійних та інших громадських організацій, застава, домашній арешт, взяття під варту. Як бачимо, тут був визначений перелік запобіжних заходів, а от вже у наступному кримінальному законі під назвою «Основи кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік» цей перелік був невизначений, адже допускалося застосування інших запобіжних заходів, які закріплені законодавством союзних республік [2].

За часів незалежної України діяв Кримінально-процесуальний кодекс УРСР, в якому були закріплені такі нові види заходів як порука громадської організації або трудового колективу, нагляд командування військової частини, затримання підозрюваного. Також в ньому були, чи не вперше, закріплено додаткові заходи для певних категорій осіб, таких як неповнолітні, особи, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру. Визначений був і порядок їх застосування, зміни і припинення. Саме цей кримінальний процесуальний закон став основою для формування інституту запобіжних заходів.

Сучасна система запобіжних заходів, заснована на міжнародних стандартах, з дотриманням прав і основоположних свобод людини і громадянина, закріплена у Кримінальному процесуальному кодексі України від 13 квітня 2012 року. Сьогодні запобіжними заходами, відповідно до ч. 1 ст. 176 КПК України, визнано особисте зобов'язання, особисту поруку, заставу, домашній арешт, тримання під вартою та затримання особи, що є тимчасовим заходом. Порядок їх застосування доповнюється відповідно до міжнародного права і викликів історії. Так, в умовах воєнного стану додано положення про підстави заміни і скасування запобіжного заходу, що є новелою кримінального процесуального законодавства. Наприклад, сьогодні передбачено скасування у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого та можливе скасування запобіжного заходу у вигляді тримання у вартою для проходження військової служби за призовом під час мобілізації.

Як бачимо, інститут запобіжних заходів у кримінальному процесі України пройшов чималий шлях і продовжує розвиватися сьогодні, адже законодавець з одного боку враховує всі чинники, щоб забезпечити права і свободи людини, а з іншого – інтереси держави.

Використані джерела:

1. Білецька К. К. Виникнення та розвиток запобіжних заходів у вигляді особистого зобов'язання та особистої поруки на території сучасної України. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5, 2014. С. 131–135.
2. Бутенко В. Б. Запобіжні заходи в кримінальному провадженні України: історичний аспект. *Юридичний бюлетень*. №9, 2019. С. 259-263.
3. Сокальська О. В. Попереднє ув'язнення як запобіжний захід у судовому процесі в добу середньовіччя. *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби*. №1, 2014. С. 86-94.

Казарян М. М.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцент Мусиченко О. М.*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРИ ЗАТРИМАННІ ОСОБИ ЯК ТИМЧАСОВОГО ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ

Затримання особи є одним з найсуворіших заходів забезпечення кримінального провадження, адже пов'язаний з обмеженням права на свободу й особисту недоторканність. Незважаючи на значну кількість наукових дискусій, які виникають навколо питання законності затримання особи та забезпечення непорушності права особи – ця тема залишається, та ще більше актуалізується у зв'язку з введенням воєнного стану та внесенням змін до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України).

Згідно з ч. 2 ст. 176 КПК України тимчасовим запобіжним заходом є затримання особи. Ніхто не може бути затриманий без ухвали слідчого судді, суду, крім випадків, передбачених КПК України [1]. Проблемним аспектом при забезпеченні права на свободу та особисту недоторканність, що також визначається однією із засад кримінального провадження, є затримання особи не уповноваженим на це суб'єктом. Наслідком неправомірного затримання особи є не тільки порушення засади забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, а й фундаментальних засад: верховенства права та законності. Хоча кримінально-процесуальне законодавство надає право на затримання особи не уповноваженою службовою особою, проте визначається певний алгоритм дій у випадку такого затримання. З метою забезпечення недоторканості прав, свобод усіх громадян України та інших осіб від протиправних посягань, в КПК України передбачені норми, згідно з якими

кожен має право затримати без ухвали слідчого судді, суду будь-кого: при вчиненні, замаху на вчинення кримінального правопорушення; безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення; під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні. Якщо особа, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, була затримана не уповноваженою на це особою, то відповідно затриманий в обов'язковому порядку негайно має бути доставлений до уповноваженої службової особи або необхідно повідомити службову особу про його затримання та місцезнаходження, що є гарантією дотримання права кожного на свободу та особисту недоторканість.

Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального правопорушення, за яке передбачене покарання у вигляді позбавлення волі, лише у таких випадках передбачених ч. 1 ст. 208 КПК України. Даний перелік випадків в умовах воєнного стану було доповнено новою альтернативною підставою – при виникненні обґрунтованих обставин, які дають підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину. Таким чином, законодавець робить кримінально-процесуальний закон більш суворішим, але це є виправданим кроком в умовах боротьби нашої країни за своє фактичне та юридичне існування. Активізація кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, зокрема, колабораційної діяльності, діяльності, спрямованої на повалення конституційного ладу, шпигунства, диверсійної діяльності тощо, в першу чергу, є об'єктивною причиною, що зумовила відповідні доповнення до КПК України, а не є спробою утиску прав, свобод та кримінально-процесуальних гарантій недоторканості особи в Україні.

При затриманні, яке відбувається після або під час вчинення особою кримінального правопорушення, законодавцем встановлено обмежений строк для повідомлення підозри – 24 години, при затриманні без ухвали слідчого судді, суду, встановлений і загальний строк, який не може перевищувати 72 годин з моменту затримання. Моментом затримання є, коли особа силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою. Затримана, без ухвали, особа повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу стосовно неї, але не пізніше 60 годин з моменту затримання. На даному етапі перед дізнавачем, слідчим, прокурором поставлена задача, яка орієнтована на правове обґрунтування матеріалів справи та допустимість доказів, що мають стати

законною підставою для висунення підозри та обвинувачення. Завдання уповноваженої особи полягає не тільки у здійсненні процесуальних дій, але й у забезпеченні належної правової процедури при затриманні особи.

Окремі підстави законодавець визначає для затримання особи за вчинення кримінального проступку. Так, у випадках, передбачених п. 1 і 2 ч. 208 КПК України, така особа може бути затримана уповноваженою особою на строк до 72 годин за додаткових умов, а саме: 1) відмови виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір; 2) намагання залишити місце вчинення кримінального проступку; 3) під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи; 4) до 24 годин – у випадку перебування у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та присутній можливості завдати шкоди собі або оточуючим. Затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, здійснюється не більш як на 3 години з моменту фактичного затримання.

Відповідно до абзацу 2, 3 п. 6 ст. 615 КПК України в умовах воєнного стану, при відсутності об'єктивної можливості доставити затриману особу до слідчого судді, суду у строк, передбачений КПК України, розгляд клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу здійснюється із застосуванням доступних технічних засобів відеозв'язку з метою забезпечення дистанційної участі затриманої особи. При відсутності можливостей доставити до слідчого судді, суду у вище зазначений строк для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу або забезпечити її дистанційну участь, то така особа негайно звільняється [2]. Проблемним аспектом при дотриманні зазначеної норми є те, що в умовах збройної агресії на територіях наближених до бойових дій або на яким безпосередньо тривають активні бойові дії та діє юрисдикція України, що зумовлює здійснення та дотримання кримінально-процесуального законодавства – не завжди є змога забезпечити вимоги абзацу 2 п. 6 ст. 615 КПК України. Негайне звільнення особи, щодо якої наявні підстави, згідно з ч. 1 ст. 208 КПК України, для затримання є суспільно-небезпечним та суперечить закону. З огляду на обґрунтоване, законодавцю треба переглянути та внести зміни до положення КПК України у частині негайного звільнення особи, або, як альтернативний захід, збільшити строк, що передбачений ст. 211 КПК України, оскільки дотримання встановлених строків на перелічених територіях в окремих випадках є неможливим або вкрай ускладненим.

Таким чином, комплексне визначення основних проблемних аспектів та змін до КПК України у частині затримання особи, що відбулися після запровадження воєнного стану і найбільш викликають зацікавленість при

затриманні особи як заходу забезпечення кримінального провадження, надає можливість запропонувати способи подолання прогалин, які присутні при вчиненні зазначеної процесуальної дії, а також зміни в норми, які регулюють особливий порядок кримінального провадження в умовах воєнного стану, тим самим здійснивши оптимізацію роботи працівників правоохоронних органів.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 29.10.2023).
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану від 27.07.2023 р. № 2462-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20/conv#Text> (дата звернення: 31.10.2023).

Колодій Д. І.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцент Мусиченко О.М.*

**СПЕЦИФІКА РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ДОКАЗУВАННЯ У
КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА СТ. 111-1 КК УКРАЇНИ
«КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ»**

Протягом 9 років, коли Україна перебуває у стані війни, питання колабораціонізму не є новим. Внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України та усього Українського народу, Верховна Рада реалізувала один з варіантів криміналізації колабораційної діяльності, адже виникло питання щодо необхідності покарання осіб, які знову розпочали свою незаконну діяльність на тимчасово окупованих територіях України. Стаття 111-1 Кримінального кодексу України [1], яка 3 березня 2022 року була визначена в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів» [3], передбачає відповідальність за колабораційну діяльність. Враховуючи той факт, що зазначена норма є відносно новою для правозастосовної практики, тому виникають проблемні питання щодо напрямів досудового розслідування кримінально протиправної діяльності осіб та груп, які вчиняють ці кримінальні правопорушення.

Досить детально проаналізували тлумачення терміна «колабораціонізм» у своїй науковій роботі О. Козаченко та О. Мусиченко. Вчені дійшли висновку, що передусім явище колабораціонізму з огляду на попередні наукові історичні,

соціальні розвідки пов'язане з різними формами співпраці громадян в умовах окупації з ворогом в його інтересах і на шкоду своїй державі [4, с. 409]. Відтак, діяльність колаборанта полягає в першу чергу у співпраці, сприянні та наданні допомоги ворогу, на сьогодні це російській федерації. Крім того, співпраця – це будь-яка участь у вчиненні спільних дій колаборанта й особи, яка є представником країни-агресора, яка здійснює воєнні злочини та геноцид українського народу.

Специфіка розслідування та доказування кримінальних правопорушень колабораційної діяльності полягає в тому, що працівники правоохоронних органів та інших органів державної влади не мають доступу до тимчасово окупованих територій України, що значно ускладнює процес розслідування та перевірки інформації про можливу причетність, а у подальшому здобуття доказів у випадку їх підтвердження незаконності цієї діяльності.

Особлива процедура притягнення до кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення колабораційної діяльності за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*) вимагає від сторони обвинувачення, з одного боку, виконання завдань кримінального провадження та забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень, що становлять загрозу національній безпеці України, а з іншого – дотримання прав підозрюваних, обвинувачених, вжиття всіх можливих заходів стороною обвинувачення з дотримання цих прав, зокрема, права на захист, на справедливий суд, право на таємницю спілкування, невтручання у приватне життя, право на доступ до правосуддя, а також сприяння стороною обвинувачення суду у здійсненні справедливого судового розгляду.

Виділяючи проблеми в доказуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із колабораційною діяльністю, прокурор В. Жидков наголошує, що «що під час розслідування колабораційної діяльності у вигляді добровільної участі громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора, як і під час розслідування участі осіб у терористичній групі чи терористичній організації, для встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення необхідним є проведення наступних слідчих (розшукових) дій та оперативних заходів» [5]:

1) встановлення та проведення допитів свідків, яким можуть бути відомі обставини щодо підтвердження участі осіб у відповідних злочинних об'єднаннях;

2) проведення огляду інформації, яка міститься у відкритій мережі інтернет, зокрема акаунтів у соціальних сторінках осіб, причетних до участі в

незаконних злочинних об'єднаннях;

3) проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж з метою встановлення умислу осіб на добровільне вчинення кримінального правопорушення та для підтвердження інших обставин його вчинення;

4) проведення тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, зокрема, до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок винної особи з метою підтвердження її місцезнаходження, в тому числі на тимчасово окупованих територіях України, а також її зав'язків з представниками незаконних збройних чи воєнізованих формувань або збройних формувань держави-агресора;

5) за можливості проведення обшуку за місцем проживання особи з метою отримання доказів щодо її причетності до участі у зазначених вище формуваннях, а саме: виявлення та вилучення зброї; комп'ютерної техніки та мобільних пристроїв, на яких може міститись інформація щодо підтвердження зав'язків особи з представниками таких формувань; документів, виданих представниками зазначених вище незаконних формувань тощо [5].

Доказами, на підставі яких слідство приходить до висновків, що відповідна особа може вчинити кримінальне правопорушення є: матеріали, зібрані стороною обвинувачення; заяви, повідомлення громадян, громадських організацій, органів державної влади та місцевого самоврядування, громадські та журналістські розслідування, які у подальшому слідчим чи прокурором зафіксовані у формі процесуальних джерел доказів; протоколи оглядів засобів масової інформації, веб-сторінок, соціальних мереж тощо; протоколи оглядів документів; протоколи допитів свідків; протоколи інших слідчих (розшукових) дій (пред'явлення для впізнання, слідчі експерименти); протоколи тимчасового доступу до речей та документів (інформації оператора мобільного зв'язку, документів органів державної влади та місцевого самоврядування); висновки спеціалістів та експертиз; протоколи негласних слідчих (розшукових) дій з додатками до них; матеріали інших кримінальних проваджень, до яких отримано на запит в порядку ст. 93 КПК України [2], або в порядку тимчасового доступу до речей і документів.

Забезпечення збирання доказової бази практично за всіма частинами вказаної статті можливо здійснювати й за відпрацюванням інформаційного контенту у глобальних та соціальних мережах у відношенні до конкретних осіб та за конкретними фактами. У період війни така діяльність буде найбільш ефективною за умов здійснення вдалої співпраці представників Національної поліції зі Службою безпеки України та військовими [6, с. 54].

Наведені докази на підтвердження колабораційної діяльності підлягають

встановленню та дослідженню обставин, що свідчать про зайняття посади в незаконно створених так званих органах влади на тимчасово окупованій території України, докази, які підтверджують здійснення колабораційної діяльності, і які підтверджують факт тимчасової окупації території України.

Враховуючи вищезазначене, такий широкий комплекс процесуальних дій не завжди можливий у кримінальних провадженнях, пов'язаних із колабораційною діяльністю, внаслідок вчинення таких кримінальних правопорушень на тимчасово окупованій території України, та перебування там свідків, документів, речових доказів та осіб, які підозрюються у вчиненні таких кримінальних правопорушень. Тому від сторони обвинувачення вимагається проведення більш широкого комплексу слідчих (розшукових) та процесуальних дій з метою перевірки інформації про факт можливої колабораційної діяльності, а у випадку її підтвердження, здобуття достатніх доказів вчинення таких кримінальних правопорушень [5]. Відтак дослідження питання встановлення таких джерел доказів, зважаючи на велику кількість розслідуваних кримінальних проваджень та триваючу збройну агресію російської федерації проти України, стає досить актуальним і потребує подальшого наукового осмислення та практичного втілення.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 17.10.2023).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.10.2023)
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 17.10.2023)
4. Козаченко О. В., Мусиченко О. М. Окремі аспекти кваліфікації та застосування кримінально-правових заходів за колабораційну діяльність в Україні, передбачену ч. 1 ст. 111-1 КК України. Юридичний науковий електронний журнал № 9/2022. С. 407-411. URL : http://lsei.org.ua/9_2022/100.pdf (дата звернення: 19.10.2023)
5. Проблеми доказування злочинів про колабораційну діяльність: аналіз прокурора Офісу Генерального прокурора. Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/problem dokazuvannia-zlochyniv-pro-kolaboratsiynu-diialnist-analiz-prokurora-ofisu-heneralnohoprokurora/> (дата звернення: 19.10.2023)
6. Рижков Е. Організаційно-правові передумови документування колабораціонізму в Україні // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Спеціальний випуск № 2, С. 52-58. URL: <https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/S2/s-2-2022-52-58.pdf> (дата звернення: 19.10.2023)

Красноноженко Л. О.,

*студентка 2 курсу магістратури заочної форми навчання
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцент Мусиченко О. М.*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ ТА ДЕРЖАВИ ПРИ ОБРАННІ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

Норми кримінального процесуального закону повинні добросовісно та неухильно виконуватися усіма учасниками кримінального провадження. Однак, положення, в яких відбивається належна поведінка учасників кримінального провадження, виявляються недостатніми для забезпечення такої поведінки в реальному житті. Деякі учасники кримінального провадження можуть заважати розслідуванню кримінальних правопорушень, незаконно впливати на свідків, потерпілих, ухилятися від явки до органів слідства та суду тощо. За таких умов, обмеження прав втілюється в життя через застосування заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжних заходів.

Стаття 29 Конституції України зазначає, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше, як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах порядку, встановлених законом [1]. Це положення є міжнародним стандартом, закріпленим у низці міжнародно-правових документів.

У ситуаціях, пов'язаних з обмеженням права на свободу й особисту недоторканість, особливого значення набувають гарантії судового захисту, згідно з якими кожній заарештованій або затриманій за кримінальним обвинуваченням особі має бути забезпечено право на судовий розгляд протягом розумного строку або право на звільнення до початку судового розгляду.

Якщо підозрюваному, щодо якого обрано запобіжний захід, протягом 24 годин не буде вручено повідомлення про підозру, то запобіжний захід скасовується, а особа підлягає негайному звільненню, як передбачає ст. 278 КПК України. Особа вважається обвинуваченою лише після того, коли обвинувальний акт щодо неї передано до суду в порядку, передбаченому ст. 291 КПК України. До інших учасників кримінального провадження запобіжний захід не може бути застосовано. Слідчий суддя, суд мають ретельно перевіряти відповідність поданого клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу вимогам ч. 1 ст. 184 КПК України [2].

Тримання під вартою, так само як і інші запобіжні заходи, може бути

застосоване лише у випадку наявності відповідної підстави. Підстава для застосування запобіжного заходу складається з двох взаємопов'язаних обов'язкових елементів:

1. обґрунтовані висновки щодо участі особи у скоєнні кримінального правопорушення;

2. наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені ч.1 ст.177 КПК. Ці дії включають:

- переховування від органів досудового розслідування та суду;
- знищення, приховування або спотворення будь-яких речей чи документів, які мають суттєве значення для встановлення основних засобів кримінального правопорушення;
- незаконний вплив на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, учасника цього кримінального провадження;
- перешкоджання кримінальному провадженню іншими способами;
- вчинення іншого кримінального правопорушення або продовження кримінального правопорушення, у якому особа обвинувачується.

Так, слідчий, суддя чи суд, при обранні запобіжного заходу, мають право враховувати й інші обставини, які можуть свідчити про наявність або відсутність ризиків, передбачених у статті 177 Кримінального процесуального кодексу України.

Кримінальне судочинство має на меті здійснення справедливого розслідування і застосування відповідальності за вчинені злочини, і це завдання може конфліктувати з інтересами осіб, які стають об'єктом кримінального переслідування.

Саме тому законодавство передбачає застосування заходів примусу з метою забезпечення кримінального процесу. Ці заходи мають на меті збереження доказів, запобігання уникненню відповідальності, а також гарантування безпеки громадського порядку.

Для дотримання балансу інтересів людини і держави під час обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою слідчий суддя або суд повинен вжити таких заходів:

- врахувати всі обставини кримінального провадження, зокрема вид і тяжкість кримінального правопорушення, особисті характеристики особи, докази, інші обставини.
- застосувати запобіжний захід, який є найбільш ефективним для забезпечення виконання завдань кримінального провадження, але при цьому не є надмірно обмежувальним для особи;

- перевіряти обґрунтованість тримання особи під вартою кожні 60 днів.

Проте важливо, щоб ці заходи були застосовані в межах закону, з дотриманням прав та свобод осіб, а також з обов'язковим судовим контролем. Право на захист і справедливий процес є основоположними принципами правосуддя, і вони мають бути забезпечені незалежним судом на всіх етапах кримінального провадження. Такий баланс між інтересами держави та правами осіб є ключовим для забезпечення справедливості та правопорядку в суспільстві.

Застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою має бути обґрунтованим, пропорційним та спрямованим на забезпечення ефективного розслідування кримінальної справи та гарантування правопорядку в суспільстві. Це важливий елемент кримінального процесу, який повинен бути здійснений з дотриманням принципів законності, обґрунтованості та захисту прав та свобод особи.

Використані джерела:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141//[Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.10.2023).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (Дата звернення: 01.10.2023).

Крюк Ю. В.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доц. Мусиченко О.М.*

СПЕЦІАЛЬНЕ ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Спеціальне досудове розслідування з'явилося в нашій державі не так давно. Так як Україна прагне інтегруватися в європейське співтовариство, слід було провести низку змін, в тому числі й у сфері кримінального процесуального законодавства, тому з'являється така форма досудового розслідування і в Україні [2, с.246].

Спеціальне досудове розслідування (in absentia) є однією з форм досудового розслідування, яке ще називають заочним, що здійснюється щодо

одного чи декількох підозрюваних відповідно до загальних правил досудового розслідування і положень, які передбачені в главі 24-1 Кримінального процесуального кодексу України (далі по тексту – КПК України) [1].

Законодавець передбачає загальні положення спеціального досудового розслідування в статті 297-1 КПК України, згідно з якою воно здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо окремих видів злочинів, що передбачені в ч.2 ст.297-1 КПК України стосовно підозрюваної особи, яка переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України або на території держави-агресора, що визнана такою Верховною Радою України. Підозрювана особа може переховуватися з метою ухилення від кримінальної відповідальності або ж оголошена у міжнародний розшук. Слід також додати, що спеціальне досудове розслідування здійснюється, як зазначає законодавець, на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочину, вчиненого підозрюваним, стосовно якого уповноваженим органом України було прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого і такий обмін відбувся [1].

Особливістю такого досудового розслідування є те, що стосовно неповнолітнього воно не проводиться.

При спеціальному досудовому розслідуванні обов'язково повинен залучатися захисник, так як особа фактично не присутня, але все ж має право на захист. Дана обставина передбачена і в п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК України «Обов'язкова участь захисника»), і в абз. 2 ч. 1 ст. 297-3 КПК України, відповідно до якого якщо самотійно підозрюваний не залучив захисника слідчий суддя зобов'язаний вжити заходів для його залучення.

З клопотанням про його здійснення до слідчого судді має право звернутися прокурор або слідчий за погодженням з прокурором. Частина 2 ст. 297-2 КПК України передбачає, що у клопотанні обов'язково зазначається короткий виклад обставин даного кримінального правопорушення; правова кваліфікація кримінального правопорушення, у зв'язку з яким і подається клопотання, із зазначенням статті (частини статті) Кримінального кодексу України; виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення і посилення на них; відомості про те, що підозрювана особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України чи на території держави-агресора та/або відомості про оголошення її в міжнародний розшук; виклад обставин про те, що така особа переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності; також зазначається перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне

допитати під час розгляду клопотання. Якщо йдеться про підозрюваного, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого, то до клопотання додаються відповідні матеріали, що підтверджують прийняття такого рішення, як зазначено в п.4 ч.3 ст.297-2 КПК України [1].

Клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування розглядається слідчим суддею не пізніше десяти днів з дня його надходження до суду за участі особи, що подала клопотання та захисника [3, с.188].

Якщо слідчий суддя встановить, що клопотання подано без додержання вимог ст.297-2 КПК України, то він його повертає прокурору та слідчому і постановляє про це ухвалу. Відповідно до ч.3 ст. 297-4 КПК України, повторного звернення з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування до слідчого судді в одному кримінальному провадженні не допускається, крім випадків наявності нових обставин, які підтверджують, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук, та/або уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся [1].

Під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за власною ініціативою або за клопотанням сторін провадження заслухати будь-якого свідка або дослідити будь-які матеріали, які мають значення при вирішенні питання про здійснення спеціального досудового розслідування [3, с.188].

Після розгляду клопотання слідчий суддя постановляє ухвалу, в якій зазначає підстави задоволення клопотання чи відмови у його задоволенні та копію надсилає прокурору, слідчому та захиснику підозрюваного. Інформацію про здійснення спеціального досудового розслідування вносять в Єдиний реєстр досудових розслідувань невідкладно, але не пізніше 24 годин після постановлення ухвали слідчого судді.

Повістки про виклик підозрюваного у разі здійснення спеціального досудового розслідування надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування та обов'язково публікуються в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора. З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора підозрюваний вважається належним чином ознайомленим з її змістом [1].

Якщо йдеться про підозрюваного, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про обмін такої особи як військовополоненого, то повістки про виклик публікуються в ЗМІ загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора, з моменту опублікування підозрюваний вважається ознайомлений з її змістом.

Отже, можна зробити висновок, що спеціальне досудове розслідування є досить незвичною та новою формою досудового розслідування, що стає дедалі розповсюдженою в Україні, особливо під час великої війни, коли особа може знаходитися на тимчасово окупованих територіях України чи захоплена в полон під час бойових дій, після того як вчинила кримінальне правопорушення на території нашої держави чи стосовно громадян України.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012р. №4651-VI/ ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n5119>
2. Кримінальний процес : підруч. / Бойко О.П., Гаркуша А.Г., Захарко А.В., Литвинов В.В., Рогальська В.В., Сербін М.М., Солдатенко О.А., Федченко В.М., Черняк Н.П./ кер. авт. кол. д-р юрид. наук, доц. О.Ф. Кобзар. У 2-х ч. Ч. 1. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 337 с.
3. Основи кримінального процесуального права України: конспект лекцій / О.В. Козаченко, О.М. Мусиченко. Миколаїв: МПП НУ «ОЮА», 2022. 367 с.

Отбар Д.-К. Е.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцент Мусиченко О. М.*

РЕЧОВІ ДОКАЗИ: ПОНЯТТЯ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Проблеми визначення та використання речових доказів у кримінальному провадженні є досить актуальними. Речові докази є основним засобом, які використовуються у кримінальному провадженні для збору інформації та доведення обвинувачень. Проте, використання недостатньо обґрунтованих або неправомірних речових доказів може призвести до помилкового звинувачення особи, порушення прав та свобод громадян, а також погіршення довіри до правосуддя.

Разом з тим, відмічаємо, що однією із ключових проблем є визначення,

які докази можуть вважатись речовими. Часто речові докази плутаються з іншими видами доказів, такими як показання свідків чи експертизи. Речові докази є фізичними об'єктами, такими як зброя, наркотики, документи, електронні дані та інше. Важливо правильно ідентифікувати та документувати речові докази, щоб вони могли бути використані у кримінальному провадженні.

Варто зазначити, що питання речових доказів у кримінальному провадженні є дійсно актуальною темою і досліджується вченими протягом всього часу незалежності України. Після прийняття чинного Кримінального процесуального кодексу дана проблематика активізувалася в наукових колах. Зокрема, дану проблематику досліджували Ю. П. Аленін, В. І. Бояров, Т. В. Варфоломеева, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошевий, А. В. Іщенко, Є. Г. Коваленко, І. П. Козаченко та інші науковці.

Поняття доказів належить до базових, вихідних у теорії доказів та доказовому праві, оскільки саме поняття доказів перебуває в основі вирішення теорією і законом таких питань, як належність та допустимість доказів, обсяг і зміст способів їх збирання, закріплення, перевірки та оцінки, процесуальний режим використання окремих видів доказів та ін. «Зміст, що вкладається в поняття доказу, істотно впливає на встановлення прав і обов'язків учасників кримінального провадження, що у свою чергу органічно пов'язано з реалізацією в доказуванні основних засад судочинства» [1, с. 180].

Згідно з ч. 2 ст. 84 КПК України процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів [5]. Проте, в науці кримінального процесу багатьма вченими дана класифікація доказів уточнюється. Варто зазначити, що в науці не вироблено єдиного підходу до кількості та видів підстав класифікації доказів. «Однак, практично всі автори визнають поділ доказів на обвинувальні і виправдувальні, первісні та похідні, прямі та непрямі. Представляється, що є об'єктивні відмінності між особистими і речовими доказами. У той же час слід пам'ятати, що поява у кримінальному процесі по мірі його розвитку нових видів доказів може викликати потребу в додаткових підставах їх класифікації» [2, с. 35].

В залежності від відношення змісту доказів до підозри чи обвинувачення вони поділяються на обвинувальні та виправдувальні [3, с. 11-12].

Однією з найбільш важливих у теорії доказів є проблема визначення поняття доказів у кримінальному провадженні. У наукових публікаціях, присвячених цьому питанню, єдиного підходу щодо нього досі не склалося. Саме тому, ми підтримуємо легальне визначення доказів в кримінальному провадженні. На законодавчому рівні доказами в кримінальному провадженні

визнаються як фактичні дані, отримані у встановленому порядку, на підставі яких встановлюється наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Як зазначалося, в науці існує велика кількість критерії класифікації джерел доказів в кримінальному процесі. На нашу думку, найбільш актуальним є поділ доказів на показання, речові докази, документи, висновки експертів залежно від процесуального джерела, оскільки цей критерій застосовано в КПК України. Також докази класифікуються: 1) за механізмом їх формування - на особисті і речові; 2) стосовно предмета обвинувачення - на обвинувальні і виправдувальні; 3) за джерелом формування - на первинні і похідні; 4) залежно від відношення до предмета доказування - на прямі і побічні (непрямі).

На законодавчому рівні, поняття речових доказів закріплено в ст. 98 КПК України. Відповідно до вищезазначеної статті «речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення» [4].

Враховуючи вищезазначене трактування, можемо констатувати, що до речових доказів відносять: 1) матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення. До них можна віднести, наприклад, предмети, за допомогою яких було вчинено розкрадання (лом, яким був зламаний замок, відмички тощо), або ж знаряддя вбивства (холодна зброя, вогнепальна зброя, а також інші предмети, які були використані для скоєння цього злочину); 2) матеріальні об'єкти, які зберегли на собі сліди кримінального правопорушення. До таких об'єктів можна віднести, наприклад, предмети з вогнепальними, колотими або рубаними ушкодженнями, зламані замки, одяг з розривами, слідами крові та інших виділень; 3) матеріальні об'єкти, які містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження; 4) предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій (наприклад, викрадені гроші та інше майно); 5) гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення. В даному випадку законодавець має на увазі не те майно, на яке було направлене злочинне посягання, а придбане або нажите в результаті

вчинення протиправного діяння [5, с. 129].

Отже, підсумовуючи, можемо зробити висновок, що речові докази – це матеріальні об’єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об’єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Класифікація ж речових доказів може бути заснована на різноманітних критеріях. Однак, на сьогодні чіткого поділу речових доказів в науці кримінального процесуального права так і не запропоновано.

Використані джерела:

1. Кримінальний процес : підручник; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право; 2013. 824 с.
2. Гуртієва Л. М. Теорія доказів у кримінальному судочинстві : навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2016. 80 с.
3. Гончаренко В. Г. Доказування в кримінальному провадженні : науково-практичний посібник; Академія адвокатури України. Київ: Прецедент, 2014. 42 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс: Кодекс Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар. Відп. ред. С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Харків: Одісей, 2013. 1104 с.

Петрова О. А.,

*студентка 2 курсу магістратури заочної форми навчання
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
Науковий керівник – PhD, доцент Мусиченко О. М.*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ І ДЕРЖАВИ ПРИ ЗНЯТТІ ІНФОРМАЦІЇ З ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ

Україна – це суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [1]. Українське законодавство, як країни європейського вектора розвитку, у своєму нормотворчому аспекті опирається на принцип верховенства права, де чільне місце припадає на чітке, вичерпне та логічно обґрунтоване закріплення процедури здійснення кримінального провадження.

Адже будь-які порушення процесуальної форми, зокрема, й під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), породжують негативні наслідки як для осіб, щодо яких вони мають місце, так і для тих суб'єктів, які безпосередньо беруть участь в їхній організації та проведенні, а це, у свою чергу, дозволяє застосувати механізми відновлювальних санкцій.

У ході проведення кримінальних проваджень щодо тяжких та особливо тяжких злочинів іноді постає необхідним втручання в особисте життя людини та обмеження її конституційних прав, зокрема, у сфері приватного спілкування. Законодавство допускає приведення до дії механізмів зазначеного спрямування лише за наявності ухвали слідчого судді (частина 1 статті 258 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)) [2]. Понятійна категорія НСРД, особливості її впливу на конституційні права особи, а також забезпечення балансу інтересів людини та держави в результаті їхнього проведення все більше привертають увагу багатьох сучасних вчених-правників. Цьому присвячено низку фундаментальних робіт (дисертацій, навчальних посібників, наукових статей тощо), зокрема, таких авторів, як Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, В. Я. Тація, А. Р. Туманянц, О. Г. Шило та інших.

Однією серед найбільш перспективних модифікацій НСРД під час проведення заходів щодо розкриття кримінально-протиправних діянь, збору перевірки й доказів у межах останніх вважається процедура зняття інформації з електронних комунікаційних мереж. Така її популярність обумовлена швидким розвитком засобів зв'язку, інформаційних технологій та процесами інтеграційної технологізації суспільства в цілому.

Частина 1 ст. 263 КПК України встановлює, що зняття інформації з електронних комунікаційних мереж прийнято вважати «різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без відома осіб, які використовують засоби електронних комунікацій для передавання інформації, на підставі ухвали слідчого судді, якщо під час його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження» [2].

Український колектив авторів у підручнику «Кримінальний процес» за редакцією В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило визначають під процедурою зняття інформації з електронних комунікаційних мереж «негласне проведення із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою та має значення для розслідування, а також одержання, перетворення і фіксація різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку» [3, с. 440]. Варто зауважити, що окрім положень КПК України, специфіка проведення даної НСРД визначається п. 1.11.5 Інструкції про організацію проведення НСРД та

використання їх результатів у кримінальному провадженні. Так, зокрема, в ній зазначено, що «зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (назва цієї процесуальної дії подається за старим зразком до внесення змін щодо її найменування згідно із Законом № 2137-IX від 15.03.2022 р.) полягає в негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою, а також одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку (знаки, сигнали, письмовий текст, зображення, звуки, повідомлення будь-якого виду) [4]». Цей же документ також визначає, що така НСРД може набувати такі дві форми прояву, як: 1) контроль за телефонними розмовами, що полягає в негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах (нині – на електронних комунікаційних мережах), спостереження, відбору та фіксації змісту телефонних розмов, іншої інформації та сигналів (SMS, MMS, факсимільний зв'язок, модемний зв'язок тощо), які передаються телефонним каналом зв'язку, що контролюється; 2) зняття інформації з каналів зв'язку, що полягає в негласному одержанні, перетворенні і фіксації із застосуванням технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах (нині – на електронних комунікаційних мережах), у відповідній формі різних видів сигналів, які передаються каналами зв'язку мережі Інтернет, інших мереж передачі даних, що контролюються [4].

Зняття інформації з електронних комунікаційних мереж має місце виключно за наявності дозволу слідчого судді. Тобто, це означає, що зазначена процесуальна дія не проводиться до постановлення такої ухвали. Частина 2 ст. 263 КПК України окреслює ряд особливих вимог до цього документа дозвільного характеру, включаючи ідентифікаційні ознаки, що забезпечують унікальну ідентифікацію об'єкта спостереження, електронну комунікаційну мережу, а також термінальне обладнання, покликане сприяти проникненню до сфери приватного спілкування людини [2].

Варто зазначити, що зняття інформації з електронних комунікаційних мереж має місце лише в контексті конституційних критеріїв правомірності, до яких належать такі як: суспільна необхідність, породжена природою тяжких і особливо тяжких злочинів, обґрунтованість судового рішення та відсутність інших механізмів збору інформації задля забезпечення захисту суспільних інтересів. Тому застосування такої форми НСРД, як і будь-якої її іншої модифікації, має бути узгоджена з нормативними гарантіями недопустимості доказів, отриманих незаконним чином.

До того ж, систематика конституційних прав людини з метою забезпечення принципу балансування між інтересами держави та людини передбачає закріплення за правом на судовий захист значення методологічного підґрунтя для розуміння процесуальних гарантій при проведенні НСРД. Такий механізм наповнюється реальним змістом через призму судової гілки влади, особливо тоді, коли йдеться про факти незаконного втручання до сфери особистого та сімейного життя шляхом ведення прихованого збору персональних даних та інформації.

Використані джерела:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996, № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 28.09.2023).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України: офіційний веб-портал. 2013. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 28.09.2023).
3. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х. : Право, 2013. 824 с.
4. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. Верховна рада України: офіційний веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text> (дата звернення: 28.09.2023).

Рибалко С. В.,

*студент 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к. ю. н., доцент Чорнозуб Л. В.*

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що інноваційні процеси супроводжують таку науку як криміналістика протягом усього часу її існування та розвитку.

З середини ХХ століття в Україні, під впливом науково-технічного розвитку, наука та техніка стали суттєво впливати на розвиток розслідування злочинів завдяки інноваціям і технологічному прогресу.

Високі технології розвиваються, проте злочинність від цього не зменшується, а навпаки зростає. Інновації необхідно впроваджувати не тільки у розвиток діджиталізації країни, а й у протидію та попередження кримінально-протиправних діянь.

Серед інновацій у криміналістиці важливе місце займають біометричні методи та засоби, які дозволяють виміряти фізичні та поведінкові характеристики особи для ідентифікації та діагностики. Додатковими способами ідентифікації особи є використання відеосистем для аналізу зовнішніх ознак, використання тепловізійної техніки, а також ідентифікація за голосом та артикуляцією при вимові. Важливо також відзначити використання поліграфу, який має широке застосування, включаючи визначення придатності до слідчої роботи, діагностику правдивості свідчень та виявлення причетності до злочину [1].

Також доцільно зауважити, що в Україні практика використання поліграфу в кримінальних справах стала досить поширеною. Ми спостерігаємо, що під час розслідування кримінальних правопорушень у нашій країні поліграф часто використовується для перевірки показань учасників кримінальних проваджень. Однак, використання поліграфу в практиці породжує більше питань, ніж надає відповідей, і це призводить до неоднозначностей у судовій практиці при оцінці результатів поліграфічних досліджень [2].

Окрім цього, у галузі криміналістики постійно постають питання щодо використання нанотехнологій для розширення можливостей ідентифікації осіб, зокрема шляхом розроблення методів і технологій для генотипоскопічної експертизи. Наприклад, біочіп, який може встановити особу за дуже малими слідами ДНК з ймовірністю 99,6%, стає об'єктом зацікавлення. Ідентифікація особи за малюнком дна або райдужної оболонки ока, які мають велику кількість унікальних характеристик, також привертає увагу в галузі криміналістичної техніки. Наприклад, банківські системи безпеки використовують ідентифікацію особи за допомогою райдужної оболонки ока, яка має 256 унікальних характеристик. Крім того, метод сканування «венної карти», який використовує інфрачервоне зчитування малюнка вен на руці, також застосовується для цілей ідентифікації осіб [5].

Якщо говорити про криміналістичну техніку, то тут інновації пов'язані, перш за все, з розширенням сфери використання комп'ютерної техніки, інформаційних технологій для автоформалізації знань, дія яких стала помітною з кінця 60-х років минулого століття.

Слід зазначити, що процес комп'ютеризації у сфері правоохоронної діяльності охопив насамперед саме експертну практику та змусив, через

необхідність, експертів опанувати нові технології, засновані на принципово нових апаратних комплексах.

Якщо в слідчій практиці використання комп'ютерної техніки обмежувалося в основному зберіганням актуальної інформації та виконанням технічних завдань, таких як копіювання документів, то в судовій експертизі комп'ютерні технології стали важливим елементом, що пронизує всі аспекти експертних досліджень.

Одним із сучасних та передових напрямків використання 3D-технологій є метод, під назвою Віртопсія. Цей метод надає можливість отримувати детальну інформацію про пошкодження кісток та м'яких тканин без необхідності розтину тіла. Віртопсія дає змогу створювати 3D-зображення, за допомогою яких з'являється можливість ретельно вивчати події (наприклад ДТП) у віртуальному середовищі [3].

Серед сучасних технічних засобів для фіксації та візуального дослідження слідів використовуються візуалізатори, такі як «Scene Score RUVIS 29 MP», який особливо корисний для виявлення невидимих відбитків пальців на гладких непористих поверхнях, навіть якщо вони різнокольорові, без обробки порошками або хімічними реактивами. Для експрес-аналізу хімічних речовин виявлених на місці події розроблено пристрої на основі методів спектроскопії, включаючи портативний аналізатор Gemini, який використовує раманівську та інфрачервону технології молекулярної спектроскопії; FirstDefender – раманівський спектрометр; TruDefender – FTIR-аналізатор; спектрометр TruNarc для ідентифікації наркотичних речовин та прекурсорів. Використання спектрометрів надає можливість отримати достовірні результати з ідентифікації невідомих речовин всього за декілька секунд [4].

Під час проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, органами досудового розслідування дедалі більше використовується метод технологій BIG DATA, який є перспективним напрямком у розслідуванні кримінальних правопорушень. Використання мережевого аналізу, тактичного профілювання та аналізу патернів допомагає ефективно розслідувати кримінально-протиправні діяння. Важливо зазначити, що фітнес-трекери набули великого поширення, і їхні дані надають важливу інформацію для розслідування злочинів [5].

Також, доцільно виділити, безпілотні літальні апарати (БПЛА), які також можуть вважатися важливими інструментами в криміналістичній техніці. БПЛА можна класифікувати за наступними цілями використання: 1) використовуються слідчими, спеціалістами або оперативними працівниками для знаходження та фіксування інформації, що є важливою для кримінального

провадження; 2) використовуються для фіксації подій та результатів слідчих розшукових дій, таких як огляд місця подій (ДТП, пожежі вибухи та ін.), а також для негласних розшукових дій; 3) використовуються для дослідження речових доказів під час проведення судових експертиз; 4) використовуються для запобігання вчиненню кримінальних правопорушень. Для забезпечення ефективного розслідування злочинів за допомогою сучасних цифрових інструментів фото та відеофіксації важливо постійно підвищувати кваліфікацію фахівців, щоб вони здобували необхідні знання та навички для використання БПЛА [6].

Підсумовуючи усе вищезазначене, можна дійти до висновку, що у протидію постійно змінюваному обличчю злочинності, сучасна криміналістика нарощує власні інновації і відкриття в найрізноманітніших напрямках. Значення використання сучасних криміналістичних методів та технологій для удосконалення розслідування кримінальних правопорушень та судових експертиз неможливо переоцінити. Отже, немає сумнівів, що інновації у криміналістиці є необхідними для підвищення ефективності розслідувань кримінальних правопорушень. Інновації в криміналістиці служать не лише інструментами виявлення та розкриття кримінально-протиправних діянь, але й фундаментом, на якому будується майбутнє сучасної криміналістики.

Використані джерела:

1. Берназ П. В. Інновації основа криміналістичного забезпечення діяльності з розслідування злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 4. С. 50.
2. Алексейчук В. І. Проблемні питання оцінки судом результатів застосування поліграфа у кримінальному провадженні. *Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці*: матеріали міжнар. «круглого столу», 12 грудня 2019 р. Харків: Право, 2019. С. 15-16.
3. Александренко О. В., Женунтій В. І. Інновації та цифрові технології в криміналістиці та судовій експертизі: сучасні можливості та проблеми застосування. *Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці*: матеріали міжнар. «круглого столу», 12 грудня 2019 р. Харків: Право, 2019. С. 10-14.
4. Арешонков В.В. Технічне забезпечення техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. № С. 3-10.
5. Шевчук В.М. Інновації у криміналістичній техніці: сучасні можливості й проблеми застосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 43. С. 149.
6. Степанюк Р.Л., Перлін С.І. Деякі теоретичні та прикладні проблеми розвитку криміналістичного дослідження матеріалів, речовин і виробів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 548-551

Рижа А. В.,
студентка 2 курсу магістратури заочної форми навчання
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцент Мусиченко О. М.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОПИТУ МАЛОЛІТНЬОЇ, НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

На сьогоднішній день допит є однією з найчастіше застосованих слідчих процедур по відношенню до малолітніх чи неповнолітніх осіб. Відповідно до свого віку дані особи мають свої певні психологічні особливості, що мають буди враховані під час проведення допиту. Окрім цього, слід враховувати і інші аспекти людської особистості: підготовленість до умов допиту, розумові здібності, рівень емоційності, інтелекту тощо. Все це робить допит малолітніх та неповнолітніх осіб більш складним та передбачає присутність спеціалістів із різних галузей, що робить дослідження даного питання актуальним.

Ще більшої складності питанню додає те, що окрім підготовки безпосередньо особи, що підлягає допиту, необхідною є і підготовка прокурора чи слідчого. Це пов'язано з тим, що звичайний процес допиту застосований по відношенню до малолітньої чи неповнолітньої особи може бути неефективним або, навіть, завдати психологічної шкоди стану допитуваної особи.

Вивченням особливостей даної теми присвячені наукові праці таких вчених як М.Д. Денисовський, І.О. Томчук, Ф.М. Сокиран, М.А. Готвянська, Ю.В. Гошовська, В.О. Коновалова та інші. Але, незважаючи на досить всебічне дослідження даної тематики, певні аспекти все ще є недостатньо вивченими.

Від якісного проведення допиту напряму залежить перебіг та результат будь-якого досудового розслідування. Саме допит є тією багатоплановою та складною слідчою процедурою, яка, враховуючи різні аспекти правової діяльності та використовуючи законні заходи впливу на особу, дозволяє отримати необхідну інформацію та пришвидшити перебіг розслідування [4].

Визначення неповнолітньої особи наведено у п. 12 ст. 3 КПК України – це малолітня особа, а також дитина віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. При цьому малолітня особа – це дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Особливості допиту неповнолітніх висвітлено в ст. 224, 226, 227 та інших статтях КПК України. Окрім цього, дане питання регулюється § 1 глави 38 КПК України [1].

На сьогоднішній день законодавством не встановлено мінімальний вік особи, з якого дозволяється проводити допит як потерпілого чи свідка, а отже, це питання вирішується індивідуально і відповідно до певних характеристик особистості. Серед них слід виокремити такі: схильність до наслідування дорослих; недостатній рівень життєвого досвіду; бажання проявити свою перевагу; високий рівень емоційності, неврівноваженості; хибні уявлення про справжню дружбу; викривлене сприйняття реальності; сором'язливість; нерозуміння в повному обсязі своїх процесуальних прав тощо [2]. Сукупність даних факторів передбачає залучення спеціалістів різного профілю для допомоги у проведенні дослідження особистості та процедури безпосередньо допиту особи. Зокрема, залучення психолога, що володіє певними знаннями індивідуальних особливостей дитини, допомагає знизити рівень стресу протягом допиту та краще дослідити саму особистість дитини.

При залученні стороннього спеціаліста актуальним є з'ясування наявності та характеру зав'язків з особою, що підлягає допиту. Залучення педагога або психолога має проводитися з урахуванням факту, що знайомий чи незнайомий спеціаліст може як сприяти атмосфері довіри, так і навпаки сковувати особу та перешкоджати допиту [5]. При цьому, присутність законного представника дитини є можливою, окрім випадків, коли його участь може завдати шкоди інтересам неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого.

Питання залучення сторонніх спеціалістів, лікарів чи законних представників є достатньо дискусійним стосовно осіб з певними відхиленнями. На даний момент не є визначеним чіткі вимоги до даних спеціалістів, а, отже, фактично запрошеним спеціалістом може бути будь-який лікар чи психолог. На нашу думку, доцільним є прийняття до уваги висновків дослідників М.Д. Денисовського та І.О. Томчук, що пропонують залучати до допитів лише тих спеціалістів, що безпосередньо знайомі із підозрюваним або ж коли-небудь мали із неповнолітнім контакт. Це дозволить забезпечити доброзичливу атмосферу під час допиту, досягти психологічного контакту із неповнолітньою особою й досягти ефективного результату кримінального провадження [4].

Ще одним актуальним питанням допиту малолітньої, неповнолітньої особи є максимальний обсяг часу, що відводиться на допит. Відповідно до КПК України даний час не має перевищувати двох годин на день. Але деякі науковці не погоджуються з цим, зокрема Гошовська Ю. В. зазначає, що у складних кримінальних провадженнях за необхідності проведення слідчих дій по так званих «гарячих слідах», зазначена тривалість допитів протягом дня видається недостатньою [3]. На нашу думку, встановлені законодавством рамки є доцільними та обґрунтованими, оскільки малолітні особи можуть

концентрувати свою увагу лише протягом короткого проміжку часу. Але якщо мова йде про неповнолітню особу, вік якої ближче до 16-ти років, на наш погляд, час на допит може бути розширений.

Таким чином, можна говорити про досить високий рівень організації процесу допиту малолітніх, неповнолітніх осіб та захисту їх законних прав та інтересів. Але нами зроблено висновок про наявність певних дискусійних моментів у даному питанні. Зокрема, необхідним є чітке обґрунтування у законодавстві вимог до залучених спеціалістів, а точніше наявності певних попередніх зв'язків з допитуваним. Окрім цього, на нашу думку, можливим є розширення часу на допит особи за умови більш старшого віку та сприятливих фізичних і емоційних можливостей особи.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. ст. 88.
2. Готвянська М. А. Тактика допиту неповнолітнього, втягнутого у злочинну діяльність (окремі аспекти). *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2019. №2. С. 246-257
3. Гошовська Ю.В. Допит неповнолітніх у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Національний юридичний журнал : теорія і практика*. 2016. С. 130-133
4. Денисовський М.Д. Деякі особливості проведення допиту неповнолітніх у кримінальному провадженні / М.Д. Денисовський, І.О. Томчук. *Інтернаука*. 2020. № 11. С. 51-68
5. Циганій С.О. Тактика допиту неповнолітнього підозрюваного під час досудового розслідування / С.О. Циганій, Є.В. Кузьмічова-Кисленко. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2022. № 32. С. 37-43.

Склярєнко К. Н.,

студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – PhD, доц. Мусиченко О. М.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ОСОБИСТОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ТА ОСОБИСТОЇ ПОРУКИ

У кримінальному провадженні, яке є найбільш інтенсивним для застосування державного примусу в системі законодавства, запобіжні заходи є одними з найсуворіших. Перед застосуванням таких заходів проводиться багато процедур із запобігання будь-якому незаконному обмеженню прав та

свобод особи, яка набуває статусу підозрюваного чи обвинуваченого.

Взагалі запобіжні заходи представляють собою певні заходи забезпечення кримінального провадження, головною метою яких є забезпечити належну поведінку підозрюваної чи обвинуваченої особи через певне обмеження їх особистих прав і свобод [2].

Так, відповідно до частини 1 статті 176 Кримінального процесуального кодексу України встановлено різноманітні запобіжні заходи для того, щоб при обранні конкретного заходу можна було обрати більш дієвий, залежно від тяжкості кримінального правопорушення, особи підозрюваного, обвинуваченого та інших обставин. Так, в статті передбачено такі запобіжні заходи як особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт та тримання під вартою [1].

Особисте зобов'язання та порука є найм'якшими запобіжними заходами, які схожі як за характером правообмежень, так і за правовими наслідками їх застосування [3].

Особисте зобов'язання є найм'якшим запобіжним заходом у кримінальному процесі та полягає у обіцянці підозрюваного чи обвинуваченого у письмовому вигляді не вчиняти дії, які можуть перешкоджати кримінальному провадженню, а також виконувати покладені судом обов'язки.

Особисте зобов'язання може включати різноманітні умови та обмеження, зокрема, такі як заборону виїзду, що означає, що особа не може залишати певну місцевість, місто, регіон або країну, доки не отримає дозволу від компетентних органів; обмеження зміни місця проживання, тобто особа зобов'язана повідомляти про будь-які зміни місця проживання або перебування; зобов'язання з'являтися за викликом до компетентних органів на їх вимогу.

Частина друга статті 177 Кримінально процесуального кодексу України визначає певні підстави для застосування запобіжного заходу, а саме наявність обґрунтованих переконань у вчиненні кримінального правопорушення, існування ризиків, що особа може здійснити певні дії, тому заборонено ініціювати застосування запобіжних заходів без зазначених підстав.

На жаль, окремого положення щодо підстав застосування особистого зобов'язання чинний Кримінально процесуальний кодекс України не містить. Підстави, що зазначені у статті 177 є досить загальними та не дають конкретики, коли саме можна обрати особисте зобов'язання у конкретному випадку. Так, наприклад, підозрюваний чи обвинувачений можуть не переховуватися від слідства та не перешкоджати досудовому розслідуванню, але продовжувати вчиняти кримінальні правопорушення, знищувати докази та

впливати на свідків.

Особиста порука у кримінальному процесі полягає у наданні слідчому судді або суду, особами, які заслуговують на довіру письмового зобов'язання, що вони поручаються за виконання підозрюваним чи обвинуваченим покладених на них обов'язків і зобов'язуються доставити їх до суду або до органів досудового розслідування за першою вимогою.

Як і у особистому зобов'язанні, у Кримінально процесуальному кодексі не визначені чіткі критерії обрання особистої поруки.

Особиста порука заснована на довірі до поручителя з боку слідчого судді та суду, яка, в свою чергу, ґрунтується на особливих моральних якостях поручителя. У разі невиконання обов'язків підозрюваним чи обвинуваченим на нього покладається грошове стягнення від 0.25 до 2 розмірів мінімальної заробітної плати. Щодо поручителя, то за невиконання покладених на нього обов'язків на нього покладають грошове стягнення, розмір якого залежить від тяжкості кримінального правопорушення яке було скоєно, але у деяких випадках грошове стягнення може бути скасовано [3].

В Кримінальному процесуальному законі відсутнє визначення та чіткі критерії для поняття «поручитель», що, на наш погляд, є недоліком. Законодавство не надає ясних вимог щодо поручителя та критеріїв, за якими можна оцінити, чи можна йому довіряти чи ні. Слідчий, прокурор, слідчий суддя змушені керуватися власними переконаннями, що є відносно суб'єктивним чинником. Термін «довіра» підсилюється прикметником «особлива довіра», що ускладнює його розуміння, оскільки не визначено, чим саме є ця «особлива довіра» та які критерії її визначення.

Норми Кримінального процесуального кодексу України стосовно запобіжних заходів, таких як особиста порука та особисте зобов'язання потребують покращення для ефективної реалізації. По-перше, необхідно чітко визначити у законі підстави застосування таких запобіжних заходів, адже загальних підстав для їх застосування у конкретних справах, на наш погляд, замало. По-друге, порушення такого запобіжного заходу може виникати з різних причин, включаючи недостатню суворість через накладення лише штрафних санкцій. Застосування грошового стягнення не завжди є достатньою мірою відповідальності за порушення аналізованих запобіжних заходів, оскільки ця санкція може бути оскаржена та скасована. В окремих випадках, особа, яка порушує запобіжний захід, може вважати сплату грошового стягнення більш привабливою альтернативою, ухиляючись в подальшому від притягнення до кримінальної відповідальності, а отже необхідно посилити відповідальність за невиконання обов'язків підозрюваного, обвинуваченого та поручителя.

Використані джерела:

1. Кримінально процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI / Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Назаров В. В. Проблемні питання застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Заходи забезпечення кримінального провадження: теоретичні, правові та праксеологічні проблеми.* – 2022 URL: <https://goal-int.org/problemni-pitannya-zastosuvannya-zapobizhnih-zahodiv-u-kriminalnomu-provadhenni/>
3. Фекийшгазі К.С. Проблемні аспекти реалізації норм КПК України щодо застосування окремих запобіжних заходів у кримінальному провадженні. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/>

Стоцька Н. С.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцент Мусиченко О. М.*

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ В СУДОЧИНСТВІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасний світ невпинно розвивається, а це відразу ж впливає на різні сфери життя суспільства. Однією з таких сфер є правосуддя і судочинство. Зміни у суспільних цінностях, технологічний прогрес і глобалізація створюють нові виклики та тенденції у судочинстві, які впливають на баланс інтересів у кримінальному процесі. Однією із ключових світових тенденцій є посилення акценту на правах людини та рівності перед законом. Міжнародні стандарти та угоди, такі як Європейська конвенція з прав людини та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, ставлять під сумнів справедливість кримінальної юстиції, якщо порушуються ці принципи.

З іншого боку, розробка нових технологій, зокрема у сфері цифрового доказу та штучного інтелекту, впливає на методи розслідування і доказування в суді. Це може змінити баланс сил між обвинуваченням та захистом, оскільки технічні засоби можуть виявитися більш потужними для однієї сторони. Загалом, світові тенденції у судочинстві визначають нові рамки і виклики для кримінального процесу, вимагаючи постійного аналізу та адаптації правової системи до сучасних реалій [1].

Світові тенденції у судочинстві мають значний вплив на забезпечення

балансу інтересів у кримінальному процесі. Розвиток міжнародного права та зростання уваги до прав людини створюють обов'язок для країн дотримуватися вищих стандартів у сфері судочинства. Це обумовлює посилення захисту прав підозрюваних і обвинувачених осіб, що впливає на баланс з інтересами держави в особі сторони обвинувачення.

Баланс інтересів у кримінальному процесі – це концепція, яка вказує на важливість забезпечення рівноваги між різними інтересами та сторонами, що беруть участь у судовому розгляді кримінальних справ. Ця рівновага має бути забезпечена для того, щоб забезпечити справедливий та об'єктивний кримінальний процес.

Баланс інтересів передбачає, що сторона обвинувачення та захисту мають рівні можливості захищати свої права й інтереси в судовому процесі. Захисник має право на долучення всіх доступних доказів, а обвинуваченому гарантується презумція невинуватості. Водночас, також важливо забезпечити інтереси потерпілих та суспільства, вимагаючи відповідності закону і встановлення правдивих фактів у справі. Баланс інтересів включає в себе різні аспекти, такі як право на захист, гарантії прав потерпілих, додержання законом встановлених процедур, об'єктивність суддів та учасників процесу, а також врахування загальних інтересів суспільства в забезпеченні безпеки та правопорядку. Він є ключовим для забезпечення справедливості та довіри до кримінальної юстиції.

Зростання ролі технологій у судочинстві має значний вплив на баланс інтересів у кримінальному процесі, включаючи Україну. Україна впровадила електронну систему судочинства, що дозволяє подавати судові документи та звертатися до суду в онлайн-режимі [2]. Це покращило доступ до юстиції, але також вимагає забезпечення конфіденційності даних і правильного використання цифрових даних, щоб зберегти баланс інтересів. Зі збільшенням кількості цифрових доказів, таких як електронні повідомлення, фотографії та відеозаписи, стає важливим забезпечити адекватний доступ до цих доказів і їхню надійність. Обвинувачені мають право на адекватний захист та можливість контролювати цифрові дані, які їх стосуються.

Використання технологій може покращити прозорість судових процесів та доступ до інформації для громадськості. Це допомагає забезпечити більшу об'єктивність і сприяє балансу інтересів, оскільки громадськість може відстежувати та контролювати судовий процес. Усі ці аспекти показують, що розвиток технологій у судочинстві може бути як можливістю, так і викликом для забезпечення балансу інтересів у кримінальному процесі в Україні. Важливо ретельно розробляти нормативні акти та засоби контролю, щоб

забезпечити дотримання прав і інтересів всіх сторін у цьому новому цифровому середовищі [3].

Сучасні судові системи звертають більше уваги на дотримання прав людини, що покращує баланс інтересів, забезпечуючи справедливий кримінальний процес і гарантуючи обвинуваченим та потерпілим право на ефективний захист і доступ до інформації. Загалом, світові тенденції у судочинстві визначають сучасний кримінальний процес, покликаний забезпечити більшу справедливість та захист прав індивідів, зменшити жорстокість та забезпечити більший акцент на відшкодування та реабілітацію. Важливо надалі слідкувати за цими тенденціями і адаптувати судочинство відповідно до сучасних вимог справедливості та прав людини.

Висновок щодо світових тенденцій у судочинстві та їх впливу на забезпечення балансу інтересів в кримінальному процесі полягає в тому, що сучасна кримінальна юстиція надає більше уваги гарантуванню справедливого та об'єктивного розгляду кримінальних справ. Це відзеркалює бажання суспільства забезпечити баланс між інтересами держави, обвинуваченого, потерпілого та суспільства в цілому. Вплив технологій вимагає уваги до цифрових аспектів судочинства та забезпечення захисту даних та приватності. Зростання ролі альтернативних методів вирішення конфліктів та зміни у структурі кримінального процесу можуть сприяти більш гнучкому та справедливому розв'язанню справ.

Україна та інші країни повинні продовжувати адаптувати свої судові системи до цих тенденцій, зміцнюючи гарантії прав людини, підвищуючи прозорість та забезпечуючи надійний доступ до судової юстиції. Важливо пам'ятати, що баланс інтересів є основною складовою справедливого судового процесу і гарантує дотримання прав індивідів у сучасному світі.

Використані джерела:

1. Дуфенюк О.М. Вплив дерогації на баланс інтересів у кримінальному провадженні в умовах війни. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції (пам'яті В.П. Колгана): збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Хмельницький, 27 травня 2022 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 68-71.
2. Борисов Є. Є. Відступ держав від міжнародних зобов'язань у сфері прав людини: теорія і практика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Одеса, 2020. 20 с.
3. Правосуддя в Україні під час війни з Росією. День за днем. Лютий 24, 2022 Березень 23, 2022. Uajusticeinwar. 133 с.

Чумаченко І. О.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцент Мусиченко О. М.*

ЕКСТРАДИЦІЯ ЯК ФОРМА МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Забезпечення громадського порядку, громадської безпеки та запобігання кримінальним правопорушенням є одним із завдань, що покладені на кожну державу. Однак, на практиці виникають випадки, коли, з метою забезпечення міжнародного миру та безпеки, а також дотримання прав та основоположних свобод людини, держави повинні співпрацювати. Засада співробітництва міститься в Декларації про принципи міжнародного права 1970 р, де зазначено, що держави зобов'язані, незалежно від розбіжностей у їх політичних, економічних та соціальних системах, співпрацювати одна з одною у різних галузях міжнародних відносин. Міжнародне співробітництво у сфері кримінального провадження – взаємодія правоохоронних органів і судів України з відповідними органами інших держав, що здійснюється в процесі розслідування та вирішення кримінальних справ, а також забезпечення виконання судових рішень [5].

Однією з форм такої взаємодії є видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Згідно статті 541 Кримінального процесуального кодексу України, екстрадиція - видача особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку. Тобто, з аналізу наведеного визначення випливає, що екстрадиції підлягають, як особи, що підозрюються в скоєнні кримінального правопорушення, так і ті, щодо яких винесено обвинувальний вирок суду [4]. Згідно кримінального законодавства України, видачі підлягають іноземці та особи без громадянства, що вчинили злочин за межами України та перебувають на її території.

Норма статті 541 КПК України розкриває структурні складові даного правового інституту, до яких включають: офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави.

Законодавчою основою видачі особи іншій державі є національні

нормативно-правові акти та чинні міжнародні договори. КПК України передбачено, що у разі відсутності міжнародного договору таке співробітництво може здійснюватися на підставі запиту іноземної держави, який розглядається уповноваженим (центральним) органом України лише за наявності письмової гарантії запитуючої сторони прийняти і розглянути в майбутньому запит України на засадах взаємності. Питання екстрадиції регулюється такими міжнародними правовими актами, як Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 р., Конвенція про передачу засуджених осіб 1983 р., Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах 1972 р., Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 р.

Центральними органами України щодо видачі особи є Офіс Генерального прокурора – під час досудового розслідування та Міністерство юстиції України – під час судового провадження або виконання вироку. До їх компетенції КПК України включає: звернення із запитами про видачу особи до іноземних держав, а також про тимчасову видачу або транзитне перевезення; розгляд запитів компетентних органів іноземних держав та прийняття стосовно них рішення; організація проведення екстрадиційної перевірки; організація прийому-передачі осіб, щодо яких прийнято рішення про екстрадицію, тимчасову видачу чи транзитне перевезення; виконання інших повноважень, що визначені КПК України або міжнародним договором про видачу особи [2].

Для здійснення екстрадиції повинні бути дотримані певні вимоги. Однією з таких умов є те, що видача особи, що вчинила кримінально-протиправне діяння відбувається, якщо законом України хоча б за один із злочинів, у зв'язку з якими запитується видача, передбачено покарання у виді позбавлення волі на максимальний строк не менше одного року або особу засуджено до покарання у виді позбавлення волі і невідбутий строк становить не менше чотирьох місяців [2].

Важливо звернути увагу й на те, що держава, за наявності певних обставин, може відмовити в екстрадиції особи. В Конституції України зазначено: «Громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі». Наведене положення конкретизовано в ст. 10 Кримінального кодексу України. Видача особи не здійснюється й в тому випадку, якщо це суперечить зобов'язанням України за міжнародними договорами або інтересам національної безпеки України. Щодо інших випадків, коли особа не може бути піддана екстрадиції, то вони передбачені в Європейській конвенції про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року. По-перше, видача особи не здійснюється, якщо кримінальне правопорушення,

за якої вона запитується, розглядається запитуваною державною, як політичне. Іншою підставою відмови в екстрадиції, є переконання запитуваною стороною, що такий запит був зроблений з метою переслідування або покарання особи на підставі її раси, релігії, національної приналежності чи політичних переконань. Причиною відмови у видачі особи може стати можливість застосування до злочинця смертної кари, якщо запитуюча сторона не надасть достатніх гарантій того, що таке покарання не буде застосовано. Ще однією умовою є дотримання строку давності, що також відіграє важливу роль, адже якщо за законодавством однієї із сторін особа не підлягає переслідуванню або покаранню у зв'язку зі впливом даного строку, така людина не підлягає екстрадиції. Стосовно фінансових правопорушень, пов'язаних з податками, зборами, митом або валютою, то видача на підставі їх вчинення здійснюється тільки якщо договірні сторони ухвалили таке рішення [3].

Процедуру видачі особи регламентовано Главою 44 КПК України, якою передбачено, зокрема, порядок підготовки документів та направлення запитів, межі кримінальної відповідальності виданої особи, інформування про результати кримінального провадження щодо виданої особи, порядок прийняття та оскарження рішення щодо видачі особи. Наявні й положення, що регулюють порядок проведення процесуальних дій, що спрямовані на забезпечення екстрадиції, таких як затримання особи, яка вчинила злочини за межами України, тимчасовий арешт, екстрадиційний арешт, екстрадиційна перевірка.

Досліджуючи дану тему, необхідно зазначити про можливість здійснення видачі особи в спрощеному порядку. Для застосування такої процедури необхідною умовою є згода особи на її екстрадицію, що надається шляхом подання письмової заяви слідчому судді до моменту прийняття рішення. Про затвердження слідчим суддею згоди особи на її видачу уповноважений (центральний) орган України невідкладно інформує компетентний орган іноземної держави, яка розшукує правопорушника для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, а також запитує про намір іноземної держави вимагати видачу зазначеної особи у подальшому та просить надати інформацію, необхідну для прийняття рішення у спрощеному порядку [2].

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що інститут екстрадиції займає важливе місце у сфері міжнародного співробітництва. Така взаємодія держав дає змогу притягнути злочинця до відповідальності, тим самим забезпечивши міжнародний мир та безпеку з дотримання прав і свобод людини.

Використані джерела:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 21.10.2023).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 21.10.2023).
3. Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_033 (дата звернення 21.10.2023)
4. Кіцен Н. В. Правовий аналіз видачі та передачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. *Сучасні тенденції розвитку законодавства України в контексті проведення державних реформ* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 04 берез. 2021 р.) / відп. ред. Т. А. Латковська; МОН України, Чернівець. юрид. ін-т Нац. ун-ту «Одес. юрид. акад.». Чернівці, 2021. С. 301–307.
5. Козаченко О. В., Мусиченко О. М. Основи кримінального процесуального права України : конспект лекцій. Миколаїв : МПН НУ «ОЮА», 2022. 367 с.

Чумаченко Т. О.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцент Мусиченко О.М.*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ І ЗЛОЧИНІВ

Різниця кримінальних проступків і злочинів полягає у тому, що вони представляють собою різноманітні види діянь, що становлять різну загрозу суспільству. Ці дії відрізняються одна від одної ступенем суспільної небезпеки. Кримінальні проступки є менш небезпечними для суспільства подіями порівняно зі злочинами. За їх вчинення покарання є менш суворими, ніж за вчинення злочинів. До категорії кримінальних проступків належать, наприклад, умисне легке тілесне ушкодження, порушення правил безпеки дорожнього руху та незаконне зберігання наркотичних засобів. Оскільки кримінальний проступок та злочин не є тотожними поняттями, тому й процес розслідування зазначених протиправних дій також різниться [3].

Розслідування кримінальних проступків і злочинів відрізняються один від одного певними особливостями, а саме формою, початком та строками досудового розслідування, уповноваженими суб'єктами, джерелами доказів.

По-перше, КПК України передбачено дві форми досудового

розслідування: дізнання – форма досудового розслідування, в межах якої здійснюється розслідування факту вчинення кримінальних проступків (п.4 ч.1 ст.3 КПК України); досудове слідство – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування злочинів (п.6 ст. 3 КПК України) [3, с.11].

Другою відміною ознакою є орган, що уповноважений здійснювати розслідування. Згідно ст. 38 КПК України органами досудового слідства є: 1) слідчі підрозділи: а) органів Національної поліції; б) органів безпеки; г) органів Державного бюро розслідувань; 2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України; 3) підрозділи детективів органів Бюро економічної безпеки України.

На відміну від злочинів, кримінальні проступки розслідують підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів: а) органів Національної поліції; б) органів безпеки; в) органів Бюро економічної безпеки України; г) органів Державного бюро розслідувань; г) Національного антикорупційного бюро України [1].

По-третє, процесуальним законодавством передбачено особливості початку досудового розслідування кримінальних проступків. До того, як правопорушення буде зареєстровано в ЄРДР, уповноважена службова особа має право виконати наступні дії:

- огляд місця події;
- збирати письмові пояснення від свідків і учасників події;
- отримувати інформацію з технічних засобів, що містять фото- та відеозаписи, і звертатися до експертів для отримання їх висновків;
- проводити медичне освідчування, якщо це необхідно;
- отримувати висновок спеціаліста;
- здійснювати вилучення «речових доказів», таких як предмети, що були використані при вчиненні кримінального правопорушення.

При розслідуванні ж злочинів до внесення даних до ЄРДР дозволяється проводити лише таку слідчу (розшукову) дію як огляд місця події.

Повідомлення про підозру має також свої особливості, і воно вручається дізнавачем за погодженням з прокурором в певних випадках та відповідно до встановленого порядку згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України [2, с. 185]. Повідомлення про підозру є важливим етапом кримінального провадження, оскільки з моменту його вручення особі настає низка процесуальних наслідків, зокрема: особа стає підозрюваним; на особу покладається обов'язок співпрацювати зі слідством; у разі затримання особи слідчий або прокурор повинен невідкладно повідомити про це підозрюваному та його захиснику; підозрюваний має право на захист, у тому числі на участь у

слідчих діях, на захист своїх прав та інтересів, на ознайомлення з матеріалами справи та ін.

Основна різниця між врученням про підозру в проступках та в злочинах полягає в тому, що в разі кримінального проступку одночасно із врученням повідомлення про підозру особа інформується про результати медичного освідчування та висновку спеціаліста за їх наявності. У разі незгоди з результатами медичного освідчування або висновком спеціаліста особа протягом 48 годин має право звернутися до дізнавача або прокурора з клопотанням про проведення експертизи. У разі якщо протягом встановленого строку особа не звернеться з клопотанням про проведення експертизи, відповідне клопотання може бути заявлено лише під час судового розгляду.

Тимчасове вилучення майна – це тимчасове обмеження права власності на майно, яке застосовується як захід забезпечення кримінального провадження. Воно полягає в тимчасовому позбавленні особи права володіти, користуватися та розпоряджатися майном, яке є предметом кримінального правопорушення або є знаряддям його вчинення. Якщо при розслідуванні злочинів протягом максимуму 48 годин слідчий, прокурор повинні звернутися до слідчого судді з клопотанням про накладення арешту на дане тимчасово вилучене майно, то вилучені речі і документи при розслідуванні кримінальних проступків зберігаються органом, що їх вилучив, до розгляду провадження про кримінальний проступок по суті в суді у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, при цьому тимчасово вилучені речі і документи визнаються речовими доказами, про що дізнавачем виноситься відповідна постанова, та приєднуються до матеріалів дізнання.

Від того, вчинено кримінальний проступок чи злочин, залежить строк закінчення досудового розслідування: так, якщо особа вчинила проступок, досудове розслідування повинно завершитися протягом семидесяти двох годин. Стосовно злочинів, то цей термін становить два місяці. Загальний строк досудового розслідування не може перевищувати з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні: кримінального проступку - одного місяця; нетяжкого злочину - шести місяців; тяжкого або особливо тяжкого злочину - дванадцяти місяців.

Ще однією особливістю, за якою можна розмежувати розслідування злочинів і проступків є джерела доказів. Крім показань, документів, речових доказів та висновку експерта, у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, процесуальними джерелами є також пояснення осіб, результати медичного освідчування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки відеозапису, чи засобів

функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису [2, с.185]. Докази, отримані з таких процесуальних джерел, можуть бути використані у розслідуванні злочинів лише за рішенням слідчого судді, яке виноситься на вимогу прокурора.

Отже, процес розслідування кримінальних проступків і злочинів різняться за певними ознаками, такими як формою, початком та строками досудового розслідування, уповноваженими суб'єктами, джерелами доказів. Подальше дослідження даної теми може допомогти виявити слабкі місця у законодавчій процедурі розслідування злочинів і кримінальних проступків та забезпечити підстави для подальшого удосконалення у цій важливій сфері.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 24.10.2023)
2. Козаченко О.В., Мусиченко О.М. Основи кримінального процесуального права України. 2022. С. 183-196.
3. Досудове розслідування кримінальних проступків [Текст]: метод. рек. / [С.С. Чернявський, М.С. Цуцкірідзе, Р.М. Дударець та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 160 с.

Шкодич К. Ю.,

студентка 5 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – PhD, доцент Мусиченко О. М.

ЦИВІЛЬНИЙ ПОЗОВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Положеннями Конституції України передбачено право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди. Беручи до уваги те, що забезпечення прав і свобод людини є основоположною складовою діяльності держави, вбачаємо за необхідне приділити особливу увагу засобам їх реалізації. Цивільний позов є важливим інститутом гарантії захисту прав людини, який знайшов своє відображення, зокрема, в нормах кримінального судочинства, а саме тому існує необхідність приділити увагу дослідженню даної теми. Зважаючи на актуальність цього питання, у науковців воно викликає значний інтерес і дедалі частіше стає

предметом наукових робіт. Зокрема, такій тематиці присвячені дослідження Благута Р.І., Гуцуляк Ю.В., Дуфенюк О.М., Крушинський С.А. та інші.

Національне законодавство не містить поняття цивільного позову у кримінальному провадженні, але проаналізувавши норми Кримінального процесуального кодексу України, можна дійти висновку, що під цивільним позовом варто розуміти вимогу, змістом якої є відшкодування шкоди, завданої внаслідок вчинення суспільно-небезпечного діяння. Позов може бути пред'явлено на будь-якій стадії кримінального провадження до початку судового розгляду [1].

Цивільний позов у кримінальному провадженні містить дві складові: предмет та підстави. Предметом цивільного позову є вимога матеріально-правового характеру, що пред'являється цивільним позивачем (особою, яка зазнала шкоди) до цивільного відповідача (підозрюваного, обвинуваченого, іншої фізичної чи юридичної особи, яка згідно з положеннями законодавства зазнає певних негативних наслідків за вчинене діяння) про компенсацію майнової та/або моральної шкоди, яка настала у зв'язку з вчиненням кримінального правопорушення.

Підставами позову є юридичні факти (дії та події), якими обґрунтовуються вимоги і які мають причинно-наслідковий зв'язок з настанням шкоди. До таких належать:

- вчинення негативного соціального та правового явища у вигляді суспільно-небезпечного, винного, протиправного діяння, за яке передбачається кримінальна відповідальність;
- завдана кримінальним правопорушенням майнова або моральна шкода;
- наявність причинного зв'язку між кримінальним правопорушенням і шкодою [2, с. 196].

Зазначимо, що пред'явлення, розгляд та вирішення цивільного позову в кримінальному провадженні має неабиякий позитивний аспект, що стосується підвищення ефективності процесуальної діяльності, спрямованої на забезпечення виконання завдань, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України. Це проявляється у тому, що повно, всебічно і неупереджено здійснюється дослідження всіх обставин кримінально-протиправного діяння, адже розмір заподіяної шкоди може мати вплив на кваліфікацію кримінального правопорушення, визначення ступеня винності особи, а звідси і на санкцію, що буде застосована до неї у разі визнання винною у вчиненні суспільно-небезпечного діяння [3, с. 262].

На нашу думку, ще одна особливість цивільного позову полягає в його функціональній спрямованості. Він включає в себе дві важливі складові:

1) захисна – даний інститут безпосередньо спрямований на захист порушених, внаслідок вчинення кримінального правопорушення, прав та інтересів особи;

2) компенсаційна - тісно пов'язана з попередньою, проте за своїм змістом має на меті відновити становище особи (матеріальне або моральне), яке існувало до того, як вона зазнала шкоди.

Підкреслимо, що обов'язок доказування цивільного позову в рамках здійснення кримінального провадження, здебільшого покладається на слідчого, прокурора. Натомість, якщо позов розглядається у порядку цивільного судочинства, то зазначений обов'язок виконується сторонами процесу – позивачем та відповідачем. Ми вважаємо, що така відмінність ще більшою мірою забезпечує захист порушених прав людини та громадянина, адже знімає тягар доказування, проте не виключає участі у даній процесуальній діяльності. Ми погоджуємося з позицією Крушинського С.А, який зазначає, що незважаючи на повноцінну участь цивільного позивача, відповідача та їх представників у доказовій діяльності, існують певні особливості для зазначених суб'єктів. До таких належать:

1) обсяг відомостей, в дослідженні яких вони беруть участь, обмежується їх процесуальною зацікавленістю, яка виражається в задоволенні вимог цивільного позову;

2) відсутність законодавчо регламентованого обов'язку здійснювати доказування та можливість проведення розгляду в судовому порядку за їх відсутності [4, с. 143].

Завершуючи аналіз інституту цивільного позову у кримінальному провадженні, ми дійшли до останньої стадії його реалізації – вирішення. Отже, суд, приймаючи остаточне процесуальне рішення у вигляді обвинувального вироку, ухвали про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, враховуючи ступінь доведеності підстав і розміру позовних вимог задовольняє цивільний позов повністю або частково чи відмовляє в задоволенні. Однією з підстав для відмови у задоволенні цивільного позову є відсутність події кримінального правопорушення. У випадку винесення виправдувального вироку, суд залишає позов без розгляду [1].

Підсумовуючи вищезазначене, підкреслимо, що відшкодування шкоди, завданої внаслідок скоєння кримінального правопорушення, є формою захисту прав людини і громадянина. Одним зі способів її реалізації є цивільний позов – як окремий процесуальний інститут, що ставить на меті відновити порушені права та свободи особи, яка зазнала негативних наслідків матеріального або морального характеру. Він являє собою вимогу позивача до відповідача про

відшкодування шкоди. Така вимога може бути заявлена на будь-якому етапі кримінально-процесуальної діяльності, проте до початку судового розгляду.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17> (дата звернення 27.10.2023).
2. Кримінальне процесуальне право України: навч. посібник / Р. І. Благути, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. – Львів: ЛьвДУВС, 2017. – 774 с.
3. Кримінальний процес: підручник / Р. І. Благути, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. Ч. 1. 532 с.
4. Крушинський С.А. Обов'язок доказування цивільного позову в кримінальному провадженні. *Університетські наукові записки*. 2019. № 69-70. С. 137-144.

Величко А. С.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладач Ананьєва О.В.*

**РОЛЬ ЕКСПЕРТА У СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ:
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ПРАВ ОСОБИ**

Сучасна правова система опирається на різноманітні види доказів, щоб забезпечити справедливість та захистити права особи в кримінальному процесі. Участь експерта у кримінальному провадженні досить суттєво впливає на можливості сторін кримінального провадження при збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду. Кримінально-процесуальний закон відносить експерта до учасників кримінального провадження як особу, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями (ст. 69 КПК України).

Основою для формулювання загальних положень участі експерта у кримінальному провадженні стали праці провідних українських науковців у галузі кримінального судочинства та судової експертизи, зокрема, наукові розробки Т.В. Авер'янової, В.Д. Басая, Ю.М. Грошевого, В.О. Коновалової, М.М. Михеєнка, П.І. Репешка, Л.Д. Удалової, В.Ю. Шепітька та ін.

Законодавство визначає експерта як особу з високим рівнем знань та досвіду в певній галузі, яка має спеціальну освіту та вміння, що дозволяють їй

бути компетентною та авторитетною. Експерти можуть бути залучені для вирішення різних проблем, надання консультацій, проведення досліджень, експертиз та інших видів діяльності. Експертом може бути призначена будь-яка особа, яка має необхідні знання для дачі висновку з досліджуваних питань, незалежно від того, чи працює вона в експертній установі та є професійним експертом або не працює в такій установі і проведення експертиз не входить до кола її службових обов'язків. Однак, органи дізнання, досудового слідства і суди зобов'язані доручати проведення судових експертиз переважно фахівцям, внесеним до Реєстру атестованих судових експертів державних і підприємницьких структур та громадян, який веде Міністерство юстиції України [1].

Експерт у кримінальному провадженні виступає як незалежна особа, не є стороною в провадженні і не повинен мати особистого інтересу у визначенні результату справи. Згідно з ч.2 ст. 69 КПК України, експерт, який знаходиться у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого, особи з конфліктом інтересів у справі або особистим зв'язком з обвинуваченим, потерпілим або будь-якою зі сторін, які беруть участь у провадженні, або особа, яка не має необхідної кваліфікації, знань або досвіду для проведення експертизи чи аналізу, не можуть бути експертами у даному провадженні [2]. Ці обмеження мають на меті забезпечити об'єктивність, безпристрасність та належну кваліфікацію та досвід експерта для надання точної та достовірної інформації суду.

Експерт в якості учасника кримінального провадження має певні права та обов'язки. Згідно зі статтею 69 КПК України, експерт має наступні права:

- 1) отримувати від суду або слідчих органів чіткі та точні вказівки щодо обсягу своєї роботи, поставлених завдань та термінів їх виконання;
- 2) на доступ до всієї інформації та доказів, що стосуються справи, включаючи свідчення свідків, протоколи поліції та інші відповідні документи, для проведення аналізу та підготовки звіту;
- 3) на справедливую винагороду за свою роботу, відповідну їхньому досвіду, кваліфікації та складності справи;
- 4) на захист від будь-яких погроз або помсти, що можуть виникнути внаслідок їх участі у справі;
- 5) зберігати конфіденційність своєї роботи та не розголошувати будь-яку інформацію, що стосується справи, третім особам без дозволу суду або органів досудового розслідування [2].

Крім того, експерт в кримінальному провадженні має ряд обов'язків, які повинні дотримуватись для забезпечення якісного та об'єктивного виконання своїх обов'язків:

1) експерт повинен бути об'єктивним та незалежним у своїх діях та висновках;

2) він має мати відповідну кваліфікацію, досвід та знання для виконання своєї роботи;

3) експерт повинен дотримуватись встановлених строків та подавати свій звіт вчасно;

4) експерт повинен дотримуватись установлених процедур та стандартів для проведення своєї роботи;

5) важливо, щоб експерт зберігав конфіденційність своєї роботи та не розголошував жодної інформації без дозволу суду або органів досудового розслідування;

6) чесність є також важливою характеристикою експерта, і він повинен діяти відповідно до своїх переконань та знань.

Підготовка висновку є одним з обов'язків експерта, і він повинен містити об'єктивні дані та рекомендації на основі проведеного дослідження. Якщо експерт повинен свідчити у суді, він повинен підготуватись до свідчення та надати чіткі та зрозумілі пояснення. Ці обов'язки забезпечують якісне та об'єктивне проведення експертизи та допомагають суду прийняти правильне рішення у справі [3, с. 238].

Тобто, експерти грають ключову роль у забезпеченні справедливості та захисті прав особи в кримінальному процесі, тому що експерти:

1) надають судові докази, що допомагають встановити обставини кримінального правопорушення (виявлення слідів ДНК, аналіз крові, визначення складу речовин, що використовувалися, і багато інших видів експертиз);

2) за допомогою методів криміналістики експерти ідентифікують особу (визначення відбитків пальців, порівняння графічних елементів на документах, визначення родової спорідненості за ДНК тощо);

3) використовують свої знання та навички для аналізу різних видів доказів (встановлюють, чи були докази підроблені або змінені, інтерпретують результати експертиз, щоб вони стали зрозумілими для суду та інших учасників процесу);

4) відіграють важливу роль у формуванні рішень суду (експертні висновки можуть вирішити важливі питання щодо винуватості або невинуватості обвинуваченого, а також вплинути на призначення покарання;

5) захищають від помилкового засудження (проводять повторні експертизи або переглядають докази, щоб виявити можливі помилки в попередніх розслідуваннях та ін.).

Один із ключових аспектів роботи експертів – це постійне навчання та

стандартизація їх методів, вони повинні слідувати за останніми технологічними здобутками та методиками, щоб залишатися ефективними та надійними у своїй роботі. Розвиток нових технологій, таких як штучний інтелект та машинне навчання, також впливає на роботу експертів. Вони можуть використовувати ці технології для аналізу великої кількості даних та швидкого розкриття кримінальних правопорушень, коли швидкість реакції та точність є критичними [4, с. 603].

Незважаючи на важливість ролі експертів у кримінальному процесі, існують проблеми та виклики, з якими вони стикаються. Серед них можна виділити:

- судовий тиск: експерти часто піддаються тиску з боку обох сторін - обвинувачення та захисту - і це може вплинути на нейтральність їхньої роботи;
- технологічний прогрес: з розвитком технологій змінюються і методи вчинення кримінальних правопорушень, тому експерти повинні постійно вдосконалювати свої навички та засоби для аналізу доказів;
- етичні питання: робота експертів може ставити їх перед етичними дилемами, наприклад, при обробці доказів, пов'язаних із приватністю особи та ін.

Отже, експерти відіграють невід'ємну роль у забезпеченні справедливості та прав особи в сучасному кримінальному процесі. Роль експерта полягає в наданні об'єктивної інформації з питань технічного, наукового, медичного або іншого характеру, пов'язаних з кримінальними справами. Важливо, щоб експерт був незалежним і безстороннім у проведенні експертизи, мав необхідні знання, навички та досвід у відповідній галузі, поважав процедури та правила, встановлені для проведення експертиз у кримінальному провадженні.

Використані джерела:

1. Про затвердження Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах: Наказ Міністерства юстиції України від 12.12.2011 № 3505/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11#Text> (дата звернення 31.10.2023).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 31.10.2023).
3. Галушко А. В. Експерт як учасник кримінального провадження: теоретичний аспект. Право і суспільство. 2017. № 5. С. 237-243.
4. Експерт у кримінальному провадженні / Коваль О., Білякова Я. // The 6th International scientific and practical conference "Innovations and prospects in modern science" (June 5-7, 2023) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2023. С. 602-608.

Дяченко А. В.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к. ю. н., доцент Василяка О. К.*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПОТЕРПІЛИХ У СПРАВАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЮ ПРИГОДОЮ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

За чинним законодавством України, потерпілими у справах пов'язаних з дорожньо-транспортною пригодою (далі-ДТП) вважаються особи, які зазнали травм або іншого ушкодження здоров'я, а також особи, яким завдано майнової шкоди внаслідок ДТП. Потерпілі мають низку прав, гарантованих законодавством України, включаючи право на отримання медичної допомоги та компенсацію за її витрати:

- право на інформацію про обставини ДТП, хід розслідування та результати експертиз;
- право на участь у розслідуванні та судовому розгляді справи про ДТП, а також на захист своїх прав і інтересів за допомогою адвоката або іншого представника;
- право на подання заяв і скарг щодо дій або бездіяльності правоохоронних органів, страхових компаній та інших осіб, які беруть участь у справах про ДТП;
- право на отримання грошової компенсації за завдану шкоду в результаті дорожньо-транспортної пригоди в розмірі, що встановлюється законом або договором страхування.

Потерпілі також мають певні обов'язки, передбачені законодавством України. До них належить надання правдивої та повної інформації про себе, своє становище та обставини ДТП. Обов'язок підтримувати розслідування та розгляд справи про ДТП, своєчасно відповідати викликам правоохоронних органів і надавати необхідні документи та докази. Обов'язок поважати права та інтереси інших учасників справи про ДТП і не перешкоджати їм у виконанні їх прав і обов'язків.

Потерпілі у справах про ДТП можуть брати участь у розслідуванні та судовому розгляді справ, так як вони мають право брати участь у судовому як цивільні позивачі; потерпілі мають право на захист своїх прав та інтересів за допомогою адвоката або іншого представника; потерпілі мають право вимагати

компенсації за завдану шкоду внаслідок ДТП в розмірі, що встановлюється законом або договором страхування. Компенсація може включати витрати на лікування, реабілітацію, упущену вигоду, моральну шкоду тощо; потерпілі можуть звертатися за компенсацією до страхових компаній, якщо ДТП попадає під договір страхування, або до суду, якщо страхових компаній немає або вони відмовляються виплачувати компенсацію.

Тим не менш, практика показує, що потерпілі часто мають труднощі з виконанням своїх прав і обов'язків у справах про ДТП. На мій погляд, першою проблемою є те, що потерпілі мають недостатню обізнаність про свої права та можливості у справах про ДТП, зокрема, що вони можуть брати участь у судових розглядах і розслідуваннях справ і вимагати компенсації за завдану шкоду. Через недостатню обізнаність потерпілі не можуть ефективно захищати свої інтереси, а також стають жертвами маніпуляцій, шахрайства або пресингу з боку інших осіб, які беруть участь у справі. Для підвищення інформованості потерпілих необхідно проводити правову освіту, а також забезпечити доступ до кваліфікованої юридичної допомоги.

Деякі з проблем, які виникають у зв'язку з недостатньою інформованістю потерпілих про їх права та можливості, а також з неправомірним поведінням з боку правоохоронних органів та страхових компаній, є:

- порушення права на медичну допомогу та компенсацію за її вартість: деякі потерпілі не отримують належної медичної допомоги на місці ДТП та не отримання компенсації за вартість медичної допомоги від страхових компаній через складну та тривалу процедуру подання документів, низький розмір тарифів, використання фальшивих чи неповних доказів тощо;

- порушення права на інформацію про обставини ДТП, хід розслідування та результати експертиз: деякі потерпілі не отримують достатньої інформації про обставини ДТП, хід розслідування та результати експертиз від правоохоронних органів через їх бездіяльність, некомпетентність, корупцію або ряд інших причин. Також в деяких випадках потерпілі не мають можливості ознайомитися з матеріалами розслідування, оскаржувати їх або замовляти альтернативні експертизи;

- порушення права на участь у судовому розгляді справи про ДТП та на захист своїх прав та інтересів: деякі потерпілі не мають можливості брати участь у судовому розгляді справи про ДТП як цивільні позивачі. Це може бути пов'язано з відсутністю повідомлення про час та місце судового засідання, з недоступністю судових матеріалів, з неможливістю отримати кваліфіковану юридичну допомогу або з іншими перешкодами;

- порушення права на вимогу компенсації за завдану шкоду внаслідок ДТП: деякі потерпілі не отримують належної компенсації за завдану шкоду внаслідок ДТП в розмірі, що встановлюється законом або договором страхування. Це може бути пов'язано з невизнанням страховими компаніями своєї відповідальності, з низькою оцінкою шкоди, з використанням фальшивих чи неповних доказів, з тривалим та складним процесом виплати тощо.

Другою вагомою причиною можна назвати неправомірне поводження з боку правоохоронних органів та страхових компаній: деякі потерпілі скаржаться на те, що правоохоронні органи не достатньо реагують на їх заяви про ДТП, не проводять належного розслідування, не надають їм достатньої інформації. Також деякі потерпілі стикаються з тим, що страхові компанії використовують різні хитрощі та ухилення для того, щоб не виплачувати їм компенсацію або зменшити її розмір. Для захисту своїх прав потерпілі повинні мати можливість оскаржувати таке поводження до вищих інстанцій.

Правовий статус та обов'язки потерпілих у справах про ДТП в умовах воєнного стану залежать від того, чи було ДТП пов'язане з воєнними діями або надзвичайними обставинами, які виникли через воєнний стан.

Якщо ДТП було пов'язане з воєнними діями, але сталося через надзвичайні обставини, які виникли через воєнний стан, наприклад, якщо транспортний засіб потерпілого був пошкоджений або знищений внаслідок обстрілу, мінування, терористичного акту або іншого насильницького застосування зброї, то таке ДТП підпадає під дію Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Згідно з цим законом, потерпілому належить право на отримання компенсації за завдану шкоду в порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України. Компенсація може бути надана як у грошовій формі, так і у формі надання іншого майна або послуг.

Використані джерела:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення: 19.10.2023)

Рижа А. В.,
студентка 2 курсу магістратури заочної форми навчання
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Василяка О. К.

СПОСОБИ ТА ПРОЦЕДУРА РОЗСЛІДУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ

Відповідно до частини 1 статті 17 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [2]. Тому держава повинна створити відповідні механізми захисту національної безпеки України, в тому числі через кримінальне законодавство.

Будь-які дії, що підривають суверенітет, незалежність і демократію України та суперечать Україні як соціальній і правовій державі, можуть завдати серйозної шкоди конституційному ладу та іншим елементам національної безпеки і відвести країну від досягнення сучасних ідеалів держави і суспільства. Тому порушення цих інтересів є найбільш небезпечним як для самої держави, так і для суспільства та кожного громадянина.

Державна зрада є одним з найнебезпечніших кримінальних правопорушень, який може завдати непоправної шкоди національній безпеці та суверенітету країни. Цей злочин має важливі правові та політичні наслідки, оскільки відображає інтереси особи, суспільства та держави.

Теоретичні та практичні проблеми щодо державної зради висвітлено у працях Коржанського М. Й., Антипова В. І., Бажанова В. В., Хавронюка М. І., Ліпкан В. А., П. Л. Фріса, М. І. Сташиса, В. В. Тація, Є. С. Назимка та інших.

Відповідно до частини 1 статті 111 КК України «Державна зрада – це діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України».

Спосіб вчинення кримінального правопорушення, як зазначає В.Ю. Шепітько, являє собою образ дій злочинця, що виражаються у певній системі операцій і прийомів [3, с. 424], спосіб вчинення кримінального правопорушення – це збірне поняття, його структура охоплює: способи

готування до кримінального правопорушення, способи його вчинення і способи приховування (маскування) [5, с. 328].

У диспозиції частини 1 статті 111 КК України зазначено три способи вчинення державної зради:

1. Перехід на бік ворога:

Під час збройного конфлікту – має місце за відсутності воєнного стану у разі фактичного початку проведення воєнних дій, але до оголошення воєнного стану.

2. Шпигунство, яке полягає в:

- передачі інформації;
- збиранні інформації з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю.

3. Допомога у проведенні підривної діяльності проти України, тобто:

- сприяння таємним представникам іноземних розвідок (укриття розвідника або його спорядження, надання йому транспортних засобів, а також іншої техніки, надання різних матеріалів, продуктів харчування, приховування слідів вчинених ним кримінальних правопорушень);
- вербування агентів (пошук осіб, які дали згоду на вчинення певних дій);
- вчинення іншого кримінального правопорушення проти основ національної безпеки.

Виявлення ознак державної зради – це діяльність уповноважених на те органів, що передуює початку кримінального провадження, спрямована на встановлення можливих фактів незаконного передання секретної інформації іноземній державі або переході на сторону іншої держави.

В основі державних засобів виявлення протидії розвідувально-підривної та іншій протиправній діяльності спецслужб іноземних держав важливе місце належить силам та засобам оперативних підрозділів СБУ, які відіграють значущу роль серед найбільш ефективних засобів боротьби зі злочинністю. При цьому беззаперечним є те, що використання специфічних, за необхідності – негласних дій, засобів і методів суб'єктами контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності є одним з важливих і невід'ємних компонентів успішної роботи для вирішення завдань з виявлення, попередження та розкриття кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України [1, с.178].

Розслідування кримінальних правопорушень є важливою функцією правопорядку в будь-якій країні і завжди визнається як важливий елемент правопорядку та справедливості.

Державна зрада зазвичай стосується дій або діяльності осіб, які, на думку інших, завдають шкоди державним інтересам, безпеці чи суверенітету країни. Це може включати такі дії, як розкриття державних таємниць, зрада військовим чи політичним союзникам, підтримка ворогів держави чи інші антидержавні дії.

Загальні кроки розслідування кримінального правопорушення, як державна зрада, можуть включати в себе такі етапи:

1. Збір інформації. Розслідування зазвичай починається зі збору інформації про можливий випадок державної зради. Це може бути подання скарги громадян, розкриття інформації від внутрішніх джерел, службових спостерігачів або іншими способами.

2. Відкриття кримінального провадження. Після отримання інформації правоохоронні органи ініціюють кримінальне провадження, що стосується державної зради. Це включає в себе вирішення питань щодо юрисдикції та компетенції служби безпеки або інших відповідних органів.

3. Допити. Підозрювані, свідки і інші особи, які можуть мати інформацію про справу, можуть бути допитані або опитані в рамках розслідування. Під час цих допитів фіксується інформація, яка може бути використана в судовому процесі.

4. Збір доказів. Отримуються докази, які підтверджують або спростовують підозру щодо державної зради. Це може включати в себе фізичні докази, документи, електронну інформацію, свідчення свідків та інші докази.

5. Аналіз інформації та експертизи. Зібрана інформація і докази можуть піддаватися аналізу та експертизі, щоб з'ясувати їхню вагомість та достовірність. Важливим засобом збору доказової інформації при розслідуванні таких кримінальних правопорушень виступає судова експертиза як дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового розслідування чи суду.

6. Проведення обшуків та огляди. Під час розслідування можуть бути проведені обшуки в місцях, пов'язаних з підозрюваними, для вилучення доказів.

7. Затримання та обрання запобіжного заходу. Якщо є достатні докази і підозрювані загрожували втекти або приховувалися, їх можуть затримати або обрати їм запобіжний захід.

8. Судовий процес. Після завершення розслідування справу передають до суду, де відбувається судовий процес. Під час судового процесу пред'являються докази та свідчення, і суд вирішує, чи винні підозрювані в державній зраді.

9. Вирок та покарання. Якщо підозрювані знайдені винними у державній зраді, суд виносить вирок і призначає покарання відповідно до закону.

Ефективність розслідування державної зради значною мірою залежить від своєчасного і правильного проведення окремих слідчих (розшукових) дій. При розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень найбільш характерними першочерговими слідчими (розшуковими) діями є: огляд місця події та документів, допит, обшук та призначення судових експертиз.

Допит підозрюваного при розслідуванні кримінальних правопорушень за фактами державної зради є одним з найважливіших першочергових слідчих (розшукових) дій, оскільки він провадиться негайно після затримання.

Отже, державна зрада відзначається не лише порушенням закону, але й моральним та етичним аспектом, оскільки ця дія виражає відсутність вірності інтересам власної країни та її громадян. Вона може призвести до руйнування політичних, економічних, та соціокультурних структур, і тому вимагає негайного та ретельного розгляду. Боротьба з державною зрадою вимагає збалансованості і ретельного аналізу, оскільки вирішення цього питання вимагає урахування інтересів держави та демократичних цінностей, які вона захищає.

Використані джерела:

1. Вибрані твори / В. Ю. Шепітько. Харків : Апостіль, 2010. 574 с.
2. Конституція України : прийнята 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 07.10.2023 р.).
3. Криміналістика : підруч. 5-те вид. / Шепітько В.Ю., Коновалова В.О., Журавель В.А. та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. К. : Ін Юре, 2016. 580 с.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. (із змін. та доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. [сайт]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (дата звернення: 07.10.2023 р.).
5. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підручник. К. : Ін Юре, 2010. 496 с.

НАПРЯМКИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ, СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ

Гентош С. М.,

*студент 3 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Василяка О. К.*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ПОРЯДОК ПЕРЕСУВАННЯ НА ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБАХ В МІСЦЕВОСТЯХ, ДЕ ВВЕДЕНО ВОЄННИЙ СТАН

24 лютого 2022 року шляхом військового нападу російська федерація (далі – рф) вторглась на територію України, що відповідно повністю змінило життя всіх українців. Пропозицією Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України [1], Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII [2], Указом Президента України № 64/2022 [3] було введено воєнний стан по всій території України.

Відповідно до вище зазначеного Указу, в період дії режиму воєнного стану, є можливим обмеження деяких конституційних прав та свобод людини і громадянина. Як такими, поміж обмежувальних прав, можна зазначити, право кожного, хто на законних підставах перебуває на території України, на свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом [3].

Відповідно до зазначених вище вимог Закону, Кабінет Міністрів України затвердив Порядок встановлення особливого режиму для контролю в'їзду та виїзду, обмеження руху громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її територіях, де діє воєнний стан [4].

Відповідно вводиться особливий режим – це комплекс певних заходів, які проводяться на певних частинах України, де введено військовий стан, це здійснюється для запобігання незаконному руху людей на транспортних засобах. Для його встановлення видається відповідний наказ військовим командуванням та керівництвом військової адміністрації. Він повинен

визначати межі територій, де діє особливий режим, місця, де необхідно розмістити блокпости.

Законодавець дає визначення терміну «блокпост» – це посилений контрольно-пропускний пункт, який за рішенням військового командування тимчасово встановлюється на вході/виході (в'їзді/виїзді) на територію/з території, де введено воєнний стан і встановлено особливий режим (за винятком державного кордону), на якому облаштовуються місця для перевірки осіб, транспортних засобів, багажу та вантажів, позиції вогневих засобів та бойової техніки, місця для відпочинку та забезпечення життєдіяльності особового складу, який виконує завдання на такому пункті, до складу якого можуть входити службові особи військових формувань та правоохоронних органів, які відповідно до закону залучені до здійснення заходів правового режиму воєнного стану [4].

Простіше кажучи, блокпост – це пункт або місце, де проводяться контрольні та облікові заходи для транспортних засобів та осіб, які перетинають визначений об'єкт (наприклад, дорогу, шлях, кордон, територію) або в'їжджають на неї. Блокпости можуть встановлюватися з різних цілей, включаючи забезпечення безпеки, збір інформації, контроль за рухом, заборону незаконних або небажаних дій, здійснення пошуку та інспекцій.

Відповідно до водіїв та транспортних засобів якими вони керують, а також їхнього вантажу на блокпостах здійснюються певні заходи контролю, а саме: перевірка документів, що підтверджують особу та громадянство України або її спеціальний статус; перевірка документів що до дозволу перевезення вантажу; проведення огляду транспортного засобу або вантажу для встановлення відповідності до наданих водієм документів; затримання осіб, вилучення транспортного засобу та передача їх до правоохоронних органів; тимчасове обмеження або ж заборона руху [4].

Також, доречно буде зазначити, що поза межами блокпостів також здійснюються заходи відповідного контролю, а саме: виявлення порушення переміщення осіб, транспортних засобів на територію зі встановленим воєнним станом.

Відповідно до можливої ракетної загрози, а також виявлення та усунення диверсійних дій по всій території України введено комендантську годину. Визначаються параметри, такі як тривалість дії комендантської години, географічні межі областей, в яких вона застосовується, методи забезпечення дотримання правопорядку, правила руху для різних видів транспорту (залізничний, автомобільний, морський, річковий, повітряний), а також

процедури створення, функціонування та розташування комендатур та їх склад.

Відповідно, у визначений період комендантської години, забороняється пересування на вулицях та інших громадських місцях, а також рух транспортного засобу. Дозволяється лише перебування у визначений період доби особам та рух транспортних засобів Збройних Сил України, а також правоохоронних органів які залучаються відповідно до здійснення заходів під час запровадження комендантської години.

Також, хотілось би коротко зазначити про внесені зміни Кабінетом Міністрів України до питання допуску водіїв до керування транспортними засобами. А саме такі як, дозвіл особам керувати транспортними засобами категорії С, С1 якщо у них посвідчення водія категорії В [5]. Це було пов'язано зі значним дефіцитом водіїв вантажівок унаслідок воєнного вторгнення рф на територію України. На разі це рішення суперечить чинному законодавству України, але воно є необхідним у такий складний для нас час.

Отже, у зв'язку з воєнним станом в Україні, введено ряд обмежень та заходів контролю для забезпечення національної безпеки та порядку на території країни. Блокпости, особливий режим та комендантська година відіграють важливу роль у цьому контексті. Вивчення того, як вести себе на дорогах під час воєнного стану, включає в себе не лише встановлення правил, але й пошук способів вирішення проблем, які виникають внаслідок введення нових законів або змін в існуючих правилах.

Використані джерела:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 20.10.2023).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 19 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 20.10.2023).
3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
4. Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан : Постанова Каб. Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1455 : станом на 23 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021-п#Text> (дата звернення: 20.10.2023).
5. Про внесення зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 03 березня 2022 р. № 184 : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.03.2022 р. № 348.

Заржицька В. М.,

*студентка 2 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к. ю. н., доцент Василяка О. К.*

СУЧАСНИЙ СТАН АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ЙОГО ПЕРСПЕКТИВИ

Адміністративне право є однією з провідних галузей у правовій системі України, а також складним соціально-юридичним утворенням, в якому відображаються матеріальні, ідеологічні, моральні та інші відносини, що існують в суспільстві [1, с. 5]. Адміністративне право України несе на собі величезне значення для ефективного функціонування суспільства та публічної адміністрації, тому визначення його сучасного стану та перспектив є актуальною темою в наш час.

Сучасний стан адміністративного права в Україні характеризується триваючими реформами та переходом від поліцейської системи до адміністративної. На розвиток адміністративного права в Україні впливає необхідність забезпечення захисту прав і свобод людини на всіх етапах взаємодії з державним управлінням.

З аналізу праці Чорномаза О. Б., можна зробити висновок, що основними аспектами сучасного стану адміністративного права в Україні є:

1) кодифікація: прийняття Конституції України ознаменувало початок якісно нового етапу розвитку правової системи країни та створення необхідної основи для її реформування. Важливим кроком у цьому процесі є розробка адміністративного кодексу;

2) законодавство: розвиток адміністративного права потребує перегляду поняття та видів джерел адміністративного права, оскільки в змісті та системі цих джерел відбуваються суттєві зміни, що сприяють формуванню нового адміністративного права в країні;

3) джерела права: до джерел адміністративного права в Україні належать нормативно-правові акти, звичаї, що утворюють систему норм, та судова практика, яка вважається важливим засобом обмеження державного управління;

4) виклики та перспективи: практична реалізація підходів до визначення історичних етапів та напрямів розвитку адміністративного права є важливою для розуміння сучасного стану адміністративного законодавства України та визначення шляхів та інструментів його подальшого розвитку [2].

Також, в наш час вагомий вплив на сучасний стан адміністративного права в Україні має війна з країною-агресором [3]. Воєнний стан в окремих регіонах України суттєво вплинув на функціонування адміністративної системи. Зростання потреб в забезпеченні безпеки, гуманітарної допомоги та врегулювання конфлікту призвело до змін у роботі адміністративних органів. З врахуванням війни з росією, предмет адміністративного права також зазнав істотних змін. А саме, до традиційних аспектів адміністративного права, таких як адміністративна відповідальність, адміністративні процедури та адміністративні правовідносини у цю галузь включаються питання, пов'язані з мобілізацією, гуманітарною допомогою, захистом прав людини в умовах війни та багато інших аспектів. Важливим чинником стало питання врегулювання конфлікту та відновлення тимчасово окупованих територій. Адміністративне право стало інструментом вирішення питань пов'язаних з окупацією та відновленням публічного порядку.

Аналізуючи перспективи адміністративного права, можна зазначити, що на сучасному етапі розвитку адміністративного права України спостерігаються наступні перспективи:

1. Переосмислення умов демократичних перетворень українського суспільства вимагають ключових науково-теоретичних засад адміністративного права, оновлення або доповнення основних частин чинного адміністративного законодавства.

2. Перехід від жорстких адміністративно-командних основ до більш гнучких способів регулювання суспільних відносин.

3. Застосування різних форм адміністративного договору (угоди) у державному управлінні, що дозволяє зробити громадянина більш рівноправним партнером у стосунках з державою, її органами і посадовими особами.

4. Питання щодо удосконалення системи адміністративних стягнень за вчинення адміністративних правопорушень, адже доволі часто вони є м'якими, невідповідними, неадекватними [4].

Важливо зазначити, що умови воєнного стану в Україні вимагають постійного адаптування адміністративного права до нових викликів та завдань. Однією з головних перспектив є подальше вдосконалення адміністративних процедур і практик з метою забезпечення ефективного реагування на потреби в умовах воєнного конфлікту. Крім того, важливим завданням є забезпечення прав та свобод громадян в умовах воєнного стану, включаючи захист від дискримінації та забезпечення доступу до правосуддя. Також, адміністративне право може відігравати важливу роль у підтримці гуманітарних заходів, наданні допомоги жертвам конфлікту та забезпеченні стабільності на

тимчасово окупованих територіях.

Отже, адміністративне право України перебуває на етапі інтенсивних змін, які визначаються як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками, зокрема воєнним конфліктом. Розвиток адміністративного права є важливим завданням для забезпечення правової державності та захисту прав і свобод громадян в Україні.

Використані джерела:

1. Серeda В. В., Назар Ю. С., Костовська К. М. Адміністративне право України (у схемах та коментарях): навчальний посібник / В. В. Серeda, Ю. С. Назар, К. М. Костовська. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 300 с.

2. Чорномаз, О. Б. Джерела адміністративного права: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : Серія: Право / голов. ред. Ю.М. Бисага. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2015. Вип. 30. Том 2. С. 89–91. Бібліогр.: с. 91 (11 назв).

3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 17 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 20.10.2023).

4. Адміністративне право і процес: історія, сучасність, перспективи розвитку: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 24 березня 2017 року). Кривий Ріг: Донецький юридичний інститут МВС України, 2017. 212 с.

Казарян М. М.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Василяка О. К.*

**АКТУАЛЬНА СТАТИСТИКА ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ
В УКРАЇНІ**

Небезпека дорожнього руху, зростання кількості дорожньо-транспортних пригод (далі – ДТП), наслідків у вигляді матеріальних збитків, тілесних ушкоджень чи смерті являють собою одну з глобальних проблем як на національному, так і на міжнародному рівні. Статистичні дані щодо ДТП в Україні є вражаючими. Відповідно до статистики опублікованої на офіційному сайті Патрульної поліції України у порівнянні з 2022 роком, дані за 2023 рік збільшились.

Так, за період з 01.01.2022 по 31.12.2022 рік загальна кількість зафіксованих ДТП по всій Україні становить 18628; з 01.01.2023 по 31.08.2023 звітного періоду 15041, навіть якщо припустити, що кількість за наступні 4 місяці до кінця 2023 року буде рівноцінною, то показник все одно більший (22561) ніж за попередній рік і при цьому, ще відсутні відомості щодо тимчасово окупованих територій та територій, на яких ведуть активні бойові дії, що не дає визначити точну статистику. Таку тенденцію пояснити легко. З початком запровадження воєнного стану з метою запобігання заволодіння ворогом тактичних даних щодо пересування українських військових, техніки, зброї та інших засобів, на всій території України були відключені камери фото і відео фіксації порушень правил дорожнього руху, що зафіксували зокрема, порушення швидкісного режиму, проїзд на заборонний сигнал регулювання дорожнього руху, порушення правил переїзду перехресть та інших правил дорожнього руху. Таке запровадження почало призводити до істотних наслідків ДТП, особливо у регіонах, що не зазнали руйнівного впливу, інтенсивність автомобільного руху не тільки стабільна, а й посилюється за рахунок людського відтоку з областей та міст, де ведуться активні бойові дії або територій наближених до бойових дій, на яких утворилися загрозливі, нестерпні умови для життя. Тобто, по суті, показник фіксування повертається у довоєнний період (за 2021 рік загальна кількість дорівнювала 24521), і це ще без урахування правопорушень, які могли б бути зафіксовані в автоматичному режимі.

Лідерами правопорушень серед адміністративно-територіальних одиниць є Львівська та Київська області. За період з 01.01.2022 по 31.12.2022 рік: Львівська область – 1797; Київська область – 1267 випадків. З 01.01.2023 по 31.08.2023 року: Львівська область – 1286; Київська область – 1145.

Серед видів ДТП переважають зіткнення, наїзд на пішохода та перешкоду, перекидання транспортного засобу тощо. Найбільший відсоток зіткнень. Так, за 2022 рік зафіксовано 7387 тисяч, загинуло осіб – 937; травмовано – 11136 осіб. З 01.01.2023 по 31.08.2023 – 6273 зіткнень; загинуло – 644 особи і травмовано – 9563. Не меншу статистику фіксують і при наїзді на пішохода. За 2022 рік – 5284 наїздів, з них загинуло – 874 та травмовано – 4799 осіб. З 01.01.2023 по 31.08.2023 – 3898; загинуло – 527; травмовано – 3639 осіб [1].

Така кількість ДТП спровокована самовпевненістю водіїв, незнанням правил дорожнього руху, а в деяких випадках і правовим нігілізмом. На жаль, водії на дорогах України є не толерантними, по-перше, пішоходів більшість «досвідчених» водіїв не вважають за учасників дорожнього руху, тому і

ігнорують правила переїзду пішохідних переходів; по-друге, відсутність розуміння і терпіння до інших водіїв. Така невихованість супроводжується постійною подачею звукового сигналу, що відповідно до пункту 9.5. правил дорожнього руху забороняється у населених пунктах, крім випадків, коли без цього неможливо запобігти ДТП. Нехтування даним правилом може відволікати учасників дорожнього руху від спостереження за дорожньою обстановкою і спровокувати виникнення ДТП. Альтернативною дією для привернення уваги водія транспортного засобу, якого обганяють, можна застосовувати перемикання світла фар. Таке правило поведінки не розповсюджується поза межами населеного пункту.

Адміністративна відповідальність за порушення правил дорожнього руху – це відповідальність учасників дорожнього руху, а також уповноважених органів та їх посадових осіб, на яких покладається обов'язок забезпечення дорожньої обстановки, тобто експлуатації доріг, шляхових споруд, дорожнього обладнання, знаків тощо, яка виражена в адміністративних стягненнях уповноваженими на те органами на підставах і в порядку, передбачених нормами адміністративного права. Для того, щоб кваліфікувати протиправне діяння як адміністративне правопорушення, воно повинно відповідати певним ознакам. Склад адміністративного правопорушення містить 4 елементи.

1) Об'єкт адміністративного проступку – це суспільні відносини (цінності) в сфері дорожнього руху, що врегульовані нормами матеріального права.

2) Об'єктивна сторона – це протиправне діяння, яке виражається у формі дії (залишення місця ДТП) або бездіяльності (невиконання водіями правил проїзду нерегульованих перехресть), шкідливі наслідки – матеріальні збитки, завдані особі внаслідок ДТП і причинно-наслідковий зв'язок, який полягає у визначенні зв'язку між діянням і результатом конкретного адміністративного правопорушення.

3) Суб'єкт адміністративного правопорушення – фізична осудна особа (учасники дорожнього руху: водії транспортного засобу, пішоходи, велосипедисти, особи, які керують гужовим транспортом, погоничі тварин тощо), що порушила правила дорожнього руху, а в деяких випадках і юридична особа, за якою зареєстрований транспортний засіб (якщо йдеться про фіксування порушення в автоматичному режимі).

4) Суб'єктивна сторона правопорушення – це психічна діяльність особи, що характеризує ставлення її свідомості й волі до вчинюваного нею протиправного діяння та до його наслідків.

Основним нормативно-правовим актом, який передбачає адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері дорожнього руху є Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), який базується на нормах прямої дії Конституції України, що закріплює перелік адміністративних проступків та адміністративних стягнень, які застосовуються за їх вчинення, зокрема, главою 10 «Адміністративні порушення на транспорті, в галузі шляхового господарства і зв'язку». Законодавець встановлює чітку систему стягнень за порушення правил дорожнього руху, а саме: попередження, штраф, оплатне вилучення транспортного засобу, конфіскація предмета правопорушення, громадські роботи, виправні роботи й адміністративний арешт. Особливим видом адміністративного стягнення є позбавлення права керування транспортним засобом. Такий вид стягнення має альтернативний характер і застосовується разом зі штрафом. Наприклад, стаття 130 КУпАП «Керування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції» – тягнуть за собою накладення штрафу на водіїв у розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права керування транспортними засобами на строк один рік і на інших осіб – накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [2].

Підбиваючи підсумок аналізу дослідження – статистика ДТП є значною, відсоток фіксування збільшується. На жаль, водії, як показує практика, нехтують правилами дорожнього руху, і хоч законодавство передбачає цілу систему дієвих видів адміністративної відповідальності, проте статистичні дані не зменшуються, а навпаки. Відключення фото та відео фіксації порушення правил дорожнього руху в автоматичному режимі негативно вплинуло на ситуацію на дорогах, що призвело до зростання в порівнянні з 2022 роком кількості ДТП.

Використані джерела:

1. Статистика ДТП в Україні за 2022 рік; за період з 01.01.2023 по 31.08.2023 / Патрульна поліція України : веб-сайт. URL : <https://patrolpolice.gov.ua/statystyka/>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

Кінек Г. О.,

студентка 2 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – к.ю.н., доцент Василяка О. К.

РЕГУЛЯТИВНІ ТА ОХОРОННІ ІНСТИТУТИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ ТА ЇХ АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

У сучасному світі, де держава та її громадяни взаємодіють на багатьох рівнях, питання адміністративного права набуває особливої ваги. Визначення повноважень і обов'язків держави, захист прав громадян, регулювання діяльності державних органів – це всього лише деякі з завдань, які стоять перед цією галуззю права. Адміністративне право є механізмом, який забезпечує правильну роботу держави та її взаємодію з громадянами. У цій статті ми розглянемо важливі аспекти адміністративного права – регулятивні та охоронні інститути, та їх вплив на сучасне адміністративне право України.

Регулятивні інститути визначають процедури та правила, які державні органи повинні дотримуватися при виконанні своїх повноважень. Вони визначають правила забезпечення справедливості, прозорості та законності в адміністративному праві України. В той час як охоронні інститути спрямовані на забезпечення виконання адміністративних норм та правил та захист прав та інтересів громадян від можливих порушень. Лавренюк Ю.Ф. у своїй праці «Поняття охоронних адміністративно-правових гарантій законності діяльності щодо забезпечення економічних інтересів України» розглядає поняття охоронних адміністративно-правових гарантій в контексті забезпечення економічних інтересів України [5]. Він вказує, що ці гарантії є системою передбачених охоронними нормами адміністративного права адміністративно-правових засобів та заходів, спрямованих на підтримання та забезпечення режиму законності в діяльності суб'єктів забезпечення економічних інтересів України, насамперед посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування. Незважаючи на існуючу систему регулятивних і охоронних інститутів, адміністративне право України стикається з численними актуальними проблемами, які вимагають уваги та дослідження. Однією з актуальних проблем є систематизація сучасного адміністративного законодавства України. Проблеми систематизації негативно позначаються на якості адміністративно-правового регулювання й ефективності правозастосовної діяльності органів адміністративної юрисдикції. При створенні нових законодавчих актів важливо уникнути дублювання норм і

запобігти протиріччям між “новими” та “старими” нормами адміністративного права. Систематизація адміністративного законодавства може сприяти цьому. О.Ф. Скакун визначила, що «систематизація нормативно-правових актів - це офіційна діяльність, яка має на меті впорядкування та вдосконалення законодавчих і підзаконних актів, приведення їх до єдиної внутрішньої погодженої системи». Вона зазначає, що систематизація передбачає «вдосконалення законодавчих і підзаконних актів». Однак, для спрощення визначення і надання йому лаконічності можна говорити про «вдосконалення нормативних актів».

О.Ф. Скакун також вважає систематизацію офіційною діяльністю. Вона пише, що систематизація нормативних актів передбачає «приведення їх до єдиної внутрішньої погодженої системи». Але слово “система” вже передбачає внутрішню єдність і наявність зв’язків між її елементами, тобто їх внутрішню погодженість [1, с. 136]. Також, адміністративне законодавство дуже швидко «реагує» на зміни в суспільному житті. Це означає, що законодавча база постійно оновлюється, що ускладнює процес систематизації. До числа актуальних проблем можна віднести питання порушення принципів належного врядування. У країнах-членах ЄС принципи належного врядування реально виконуються на всіх рівнях публічного адміністрування. Однак, в Україні цей процес може бути ускладнений через ряд об’єктивних факторів, таких як корупція, опір реформам та інше. А. Пухтецький та В. Діхтієвський вказують на те, що принципи належного врядування фактично встановлюють стандарти, які покликані стимулювати публічних службовців до дотримання прав та свобод громадян, а також захисту публічного інтересу держави [2, с. 512].

Неналежне виконання принципів належного врядування може призвести до ряду проблем. По-перше, це недовіра громадян. Якщо громадяни відчують, що їхні інтереси не враховуються, це може призвести до недовіри до уряду та його інституцій, що призводить до збільшення судових спорів та соціальної нестабільності. Також, громадяни можуть втратити інтерес до виборчих процесів, що може призвести до зниження якості демократичного процесу. По-друге, недотримання принципів належного врядування може призвести до неефективності управління, коли ресурси не використовуються оптимально. Невідповідне використання ресурсів може спричинити нездатність уряду до досягнення своїх цілей. Це може стати наслідком неправильного планування, недостатнього фінансування чи неадекватного розподілу ресурсів. По-третє, відсутність прозорості та відповідальності може сприяти корупції. Корупція є серйозною проблемою в Україні. За дослідженням 2023 року, багато громадян України вважають корупцію найсерйознішою проблемою для країни

після повномасштабної війни. Згідно опитування, 89% громадян підтримують цю думку. Основним і найбільш важливим видом корупції для них є політична корупція (81%). Незважаючи на помітне покращення громадської свідомості про поширеність корупції, 94% респондентів вважають, що корупція все ще широко розповсюджена по всій Україні. Варто зазначити, що довіра до спеціалізованих антикорупційних органів суттєво зросла порівняно з 2021 роком [3]. По-четверте, порушення прав громадян. Якщо не дотримуватися принципів належного врядування, особливо принципів участі та прозорості, це може призвести до порушення прав громадян. Наслідком цього ряду проблем витікає проблема поганого іміджу країни. Це може призвести до зменшення іноземних інвестицій, зниження рейтингу країни на міжнародній арені [4].

Завершуючи аналіз регулятивних та охоронних інститутів в адміністративному праві, ми можемо зробити висновок, що ця галузь права постійно розвивається та стикається з питаннями, які вимагають уваги. Актуальні проблеми, пов'язані з адміністративним правом, включають в себе баланс між державними втручаннями та правами громадян, недостатню чіткість законодавства, процедурні недоліки та шляхи захисту прав громадян у відношенні до держави, тому необхідно постійно вдосконалювати адміністративне право та інститути, що його регулюють, для забезпечення справедливості, ефективності та збалансованості у відносинах між державою та громадянами.

Використані джерела:

1. Сарибаєва Г. М. Систематизація адміністративного законодавства України: проблеми визначення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 6 (15). С. 135–138.
2. Савіцька В. В. Принципи належного врядування в діяльності публічної адміністрації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 510–512. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/133.pdf
3. Стан корупції в Україні 2023: сприйняття, досвід, ставлення USAID/ENGAGE. USAID/ENGAGE. URL: <https://engage.org.ua/stan-koruptsii-v-ukraini-2023-spryjniattia-dosvid-stavlennia/>.
4. Чечель О. Ю. Формування іміджу держави на міжнародній арені. *Державне управління*. 2016. № 10. С. 82–85.
5. Лавренюк Ю. Ф. Поняття охоронних адміністративно-правових гарантій законності діяльності щодо забезпечення економічних інтересів України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 210–212.

Скляренко К. Н.,

студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – к.ю.н., доцент Василяка О. К.

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВЖИТТЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Питання боротьби з корупцією є актуальним у сучасному світі. Міжнародне співтовариство визнає, що Україна здійснює реформи у державному та приватному секторах, але одночасно вказує на недостатність прийнятих заходів для зменшення корупції в країні і на неефективність заходів, які застосовуються органами, відповідальними за боротьбу з корупцією, зокрема прокуратурою. Одним із важливих заходів у цій сфері є встановлення юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення.

Відповідно до статистики, опублікованої на сайті національного агентства з питань запобігання корупції за 2021 рік всього було зареєстровано 7203 правопорушень пов'язаних з корупцією, з них кримінальні правопорушення 1394, адміністративні 5608. У 2022 році ситуація стала краще, всього було зареєстровано 2827, що значно менше ніж у 2021 році, з них кримінальних 1183, адміністративних – 1592. У 2023 році, станом на 27.10.2023 вже зареєстровано 2588 правопорушень у сфері корупції, з яких кримінальних 1592, а адміністративних 741 [3].

Статтею 172-9 частини 1 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено відповідальність за невиконання передбачених законом заходів посадовими чи службовими особами органів державної влади, посадовими особами місцевого самоврядування та юридичних осіб та їх структурних підрозділів у випадку виявлення корупційних правопорушень [1].

Примітка до цієї статті розширює коло суб'єктів, які можуть бути притягнуті до відповідальності за відповідним правопорушенням, включаючи осіб, які визначені у частині 3 статті 17 Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань», а саме це стосується посадових і службових осіб спортивні організації та установи, які не прийняли заходи для запобігання корупційним правопорушенням, не забезпечили належний контроль за дотриманням законодавства у сфері протидії корупції або не застосували відповідні санкції до осіб за такі дії [4].

З метою правильної кваліфікації правопорушення, передбаченого статтею 172-9 Кодексу України про адміністративні правопорушення, необхідно звернутися до визначення «службова особа» зазначеного у примітці до статті 364 Кримінального кодексу України [2].

Особами, які виконують свої службові повноваження є представники, які на постійній чи тимчасовій основі або на підставі спеціальних повноважень виконують обов'язки представників влади або місцевого самоврядування. Це також охоплює осіб, які займають посади а державних або комунальних підприємствах, установах або організаціях, пов'язаних з регулюванням та організацією адміністративних та господарських функцій на постійній чи тимчасовій основі.

Організаційно-розпорядчі обов'язки охоплюють обов'язки, пов'язані з керівництвом у галузі промисловості, управлінням трудовим колективом чи конкретною ділянкою роботи в установах чи організаціях незалежно від їх форми власності. Такі обов'язки виконують керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, а також керівники державних, колективних або приватних установ, організацій та підприємств. До них також належать їхні заступники, керівники окремих структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділів, лабораторії, кафедри), їхні представники, а також спеціалісти, які керують конкретними ділянками робіт (майстри, виконроби, бригадири тощо).

Стаття 1 Закону України «Про місцеві самоврядування» визначає, що посадовою особою місцевого самоврядування є особа, що працює у структурних органах місцевого самоврядування та має відповідні посадові повноваження та отримує плату з рахунку місцевого бюджету [6].

Це правопорушення впливає на взаємовідносини у сфері державного управління, а також у сфері запобігання та протидії корупції, і пов'язане з діяльністю суб'єктів, уповноважених законом вживати заходів для запобігання та протидії корупції.

Так, суб'єктивна сторона правопорушення відображає наявність вини у скоєнні правопорушення. Вона може бути виявлена через прямий умисел (якщо особа свідомо та навмисно вчинила його).

Об'єктивна сторона цього правопорушення виражена в бездіяльності суб'єкта проступку щодо вжиття визначених законом заходів після виявлення такого правопорушення або отримання інформації про його вчинення працівниками відповідних органів влади [7].

Згідно частини 7 статті 53 Закону України «Про запобігання корупції», посадові і службові особи та інші особи, які мають обов'язок вживати заходів

для запобігання корупції, зобов'язані діяти відповідно до своїх повноважень для припинення корупційних правопорушень та повідомити спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції про вчинення таких порушень [5]. Спеціально уповноваженими суб'єктами у цій сфері є органи прокуратури, Національна поліція, Національне антикорупційне бюро України та Національне агентство з питань запобігання корупції.

Отже, треба зауважити, що застосування статті 172-9 Кодексу України про адміністративні правопорушення є проблемним через те, що у статті недосконало сформульована диспозиція.

Так, у рішенні Європейського суду з прав людини по справі «Салов проти України» було зазначено, що норма не може бути розглянута як «закон», якщо сформована з недостатньою чіткістю, з якою громадяни не можуть регулювати свою поведінку [8].

Використані джерела:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 80731-X / Верховна Рада України. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Національне агентство з питань запобігання корупції: сайт URL: <https://corruptinfo.nazk.gov.ua/#empty-date>
4. Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань: Закон України від 3 листопада 2015 року № 743-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/743-19#Text>
5. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
6. Про місцеві самоврядування: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Бугайчук К.Л., Адміністративна відповідальність за правопорушення пов'язані із корупцією: практич. посіб. / К.Л. Бугайчук, О.І. Безпалова, О.В., Джафарова, В.О. Іванцов, С.О. Шатрава. Харків : Харк. нац. ун-т. внутр. справ. 2016. С. 78-79. URL: <file:///C:/Users/user/Downloads/cAvYb-PJRrdSp0uBjqvMFUmrBWEaTiG1.pdf>
8. Годуєва К. Адміністративна відповідальність за невжиття заходів щодо протидії корупції / К. Годуєва, К. Чумак. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 3(15). С. 46–53. URL: <http://chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/3-2017/godueva.pdf>

Чумаченко І. О.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Василяка О. К.*

ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ АБО ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Відповідно до Європейської конвенції з прав людини кожна особа має право на справедливий суд. Конституція України гарантує право на судовий захист, а також можливість оскарження рішень в суді [1]. Важливість дослідження даної теми полягає, насамперед, в тому, що перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами є гарантією забезпечення прав та законних інтересів громадян, що передбачені чинним законодавством. Отже, розуміння сутності перегляду судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами, відіграє суттєву роль в забезпеченні законності, як однієї з основних ознак правосуддя.

Вищий адміністративний суд України тлумачить поняття нововиявлених обставин, як юридичні факти (фактичні обставини) справи які:

- по-перше, зокрема, мають важливе значення для розгляду справи;
- по-друге, існували на етапі первинного розгляду справи і при ухваленні судового рішення;
- по-третє, характерною рисою цих обставин є їхня невідомість сторонам, третім особам, їх представникам та іншим учасникам адміністративного процесу, а також суду [2].

Потрібно враховувати й те, що не можна вважати нововиявленими такі обставини, що виникли або змінилися після того, як суд прийняв рішення. Також в цю категорію не включаються обставини, на які посилалися учасники судового процесу у своїх аргументах або які могли бути встановлені судом.

Проаналізувавши положення статті 361 Кодексу адміністративного судочинства зазначимо, що переглянуто може бути лише те судове рішення, яке набрало законної сили. Перегляд за нововиявленими обставинами можливий у разі якщо:

- встановлено важливі для справи обставини, які суд раніше не врахував, і ці обставини були абсолютно невідомі особі, яка подає заяву, на момент розгляду справи;
- встановлено вирок суду або ухвалу про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, які

набрали законної сили, завідомо неправдиві показання свідка, завідомо неправильний висновок експерта або переклад, фальшивість доказів, що призвело прийняття протиправного рішення;

- було скасовано судові рішення, яке слугувало підставою для винесення рішення, яке підлягає перегляду [3].

Стосовно підстав перегляду рішень за виключними обставинами, то до них законодавство відносить: визнання Конституційним Судом України закону, на основі якого було винесено рішення, неконституційним; скоєння суддею кримінального правопорушення, яке призвело до ухвалення цього судового рішення; виявлення міжнародною судовою установою того, що Україна порушила міжнародні зобов'язання при розгляді справи судом. Тобто, у разі виникнення наведених випадків, передбачено можливість перегляду таких справ [3].

Законодавством регламентовано певну процедуру перегляду рішень за нововиявленими або виключними обставинами. По-перше, для відкриття провадження необхідною умовою є заява, що подається письмово з обов'язковим дотриманням форми та змісту, що передбачено ст. 364 КАС України. По-друге, така заява повинна подаватися належним суб'єктом, а саме учасником справи або особою, яка не брала участі в справі, якщо винесене судом рішення стосується її прав, свобод, інтересів або обов'язків. Тобто, можна зробити висновок, що суд не може самостійно ініціювати такий перегляд справи [3].

Разом з заявою, особа повинна надати: її копії відповідно до кількості учасників справи; докази, якими вона обґрунтовує наявність обставин, що виникли; документ про сплату судового збору, а також клопотання про поновлення строку на подання заяви, у разі, якщо його було пропущено [3]. Прикладом порушення зазначених вимог є справа № 159/4263/13-а, в якій заявник не надав доказ про сплату судового збору, внаслідок чого суд мотивовано вирішив залишити це клопотання без руху.

Слід проаналізувати й питання, що стосується терміну в який особа може звернутися до суду. Строк подання заяви становить один місяць з того моменту, коли особа отримала або могла отримати інформацію про ці обставини. Однак, КАС України передбачає певні обмеження стосовно таких випадків:

- у разі з'ясування істотних обставин для справи, про які особа не знала та не могла знати - така заява може бути подана не пізніше ніж через три роки з моменту набуття чинності судовим рішенням;

- з підстав, що визначені пунктами 2 та 3 частини другої, а також частиною п'ятою статті 361 - не пізніше десяти років з моменту, коли судове рішення набрало законної сили [3].

Не менш суттєвим питанням є визначення суду, який уповноважений розглянути таку справу. Так, КАС України передбачено, що перегляд справи за нововиявленими та виключними обставинами здійснює суд, який ухвалив рішення. Якщо міжнародна судова установа визнає, що Україна порушила свої міжнародні зобов'язання під час розгляду справи судом, заява може бути подана до Верховного Суду та розглядатися Великою Палатою Верховного Суду [3].

Після того, як заява про перегляд рішення надійшла до суду, вона підлягає перевірці на предмет дотримання формальних вимог, за результатом якої вирішується питання про відкриття провадження. За відсутності недоліків та дотримання умов законодавства, суддя розсилає учасникам справи копії заяви про перегляд і визначає дату, час і місце судового засідання, інформуючи учасників справи про це [3].

Наступним етапом є розгляд заяви, який здійснюється протягом місяця з дня, коли було відкрито провадження, за результатом якого суд приймає одне з таких рішень: скасовує постанову чи ухвалу у справі і приймає нову постанову чи ухвалу; залишає заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами без задоволення; скасовує судові рішення і закриває провадження у справі або залишає позов без розгляду [5].

Як доречний приклад з судової практики, можна проілюструвати наступну ситуацію. У справі № 805/4341/16-а Територіальне управління Державної служби зайнятості України в Донецькій області подало заяву про перегляд судового рішення через нововиявлені обставини. Заява була обґрунтована тим, що позивач після свого звільнення фактично була безробітною та отримувала допомогу по безробіттю, про що не було відомо ні відповідачам, ні суду під час розгляду справи. Суд першої та апеляційної інстанцій частково задовольнили заяву обґрунтувавши своє рішення тим, що під час розгляду справи така обставина не була відомою. Колегія суддів Верховного Суду підтримала ці висновки і визнала, що наведені позивачем факти відповідають критеріям нововиявлених обставин, оскільки вони існували на момент розгляду справи, були невідомі відповідачу і могли би вплинути на зміст судового рішення [4].

Отже, перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами є самостійною формою провадження в адміністративному процесі, яке здійснюється за певними правилами, що регламентовано Кодексом

адміністративного судочинства України. Такий перегляд забезпечує дотримання законності в процесі прийняття судами рішень, а також виправлення допущених помилок, що могли спричинити порушення прав та законних інтересів громадян.

Використані джерела:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 25.10.2023).
2. Вищий адміністративний суд України. *Узагальнення судової практики розгляду адміністративними судами заяв про перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами* (Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-15#n10>
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n12382> (дата звернення 25.10.2023).
4. Постанова Касаційного адміністративного суду від 05.01.2021 р. у справі № 805/4341/16-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94003815>
5. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі: у 2 кн. : підручник / наук.-ред. колегія: Р. Кайдашев (голова), Є. Романенко (співголова), О. Акімов, С. Гербеда (заступник голови), М. Гончаренко (заступник голови), В. Гурковський, О. Непомнящий, В. Силкін, Р. Сиротенко, І. Чаплай (відповідальний секретар, координатор проекту). Київ: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2017. Кн. 1. 304 с.

Чумаченко Т. О.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Василяка О. К.*

КОМПЕТЕНЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ ЩОДО РОЗГЛЯДУ ТА ВИРІШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СПОРІВ

Адміністративна юрисдикція – це сфера компетенції судів для розгляду та вирішення спорів, пов'язаних із публічно-правовими питаннями згідно з правилами, встановленими для адміністративного судочинства.

Зазвичай предметом адміністративної юрисдикції є суперечки, що виникають між приватними особами та адміністративними органами, коли приватні особи оскаржують рішення, дії або бездіяльність таких органів. В окремих країнах, наприклад, у Франції, адміністративна юрисдикція може також охоплювати публічно-правові спори із державними або комунальними

установами, такими як лікарні, школи, університети та інші.

В Україні сфера адміністративної юрисдикції включає вирішення таких публічно-правових спорів, як суперечки приватних осіб із адміністративними органами щодо оскарження їхніх рішень, дій або бездіяльності; суперечки між адміністративними органами щодо їхньої компетенції; питання, пов'язані з адміністративними договорами; суперечки, коли адміністративний орган звертається до суду відповідно до закону; спори, що виникають в контексті виборів або референдумів; конфлікти між приватними особами та постачальниками публічної інформації (не обов'язково адміністративними органами) стосовно доступу до публічної інформації; а також певні категорії спорів, пов'язаних із державними закупівлями [1].

Важливо відзначити, що адміністративна юрисдикція не включає вирішення справ, що стосуються адміністративних правопорушень та накладання адміністративних санкцій. В деяких випадках термін «адміністративна юрисдикція» може розглядатися більш широко, як компетенція відповідних органів (не лише судів, але також адміністративних органів) для вирішення індивідуальних адміністративних спорів. В літературі колишнього Радянського Союзу і після його розпаду термін «адміністративна юрисдикція» часто вживався в контексті компетенції владних органів для розгляду справ щодо адміністративних правопорушень.

Розрізняють поняття «юрисдикція» та «підсудність» в адміністративних справах. Давайте розглянемо кожен аспект більш докладно [2].

1. Адміністративна юрисдикція: це означає, що адміністративні суди мають компетенцію для розгляду справ, пов'язаних з публічно-правовими відносинами та владними повноваженнями. Спори в адміністративних судах зазвичай стосуються дій чи бездіяльності публічних органів, які видають рішення чи акти, вирішують питання влади та управління.

2. Суб'єкт владних повноважень: в адміністративній справі обов'язковим учасником є суб'єкт, який має владні повноваження та діє від імені держави або іншого публічного органу. Цей суб'єкт може бути відповідальним за виконання або невиконання публічних обов'язків.

3. Стаття 19 КАСУ: ця стаття Кодексу адміністративного судочинства України визначає категорії справ, які підпадають під юрисдикцію адміністративних судів. Вона чітко визначає, на які справи поширюється адміністративна юрисдикція, а на які ні.

4. Юрисдикція та підсудність: юрисдикція визначає, який вид суду має право розглядати певний тип справ. Підсудність вже встановлює, який конкретний суд в межах даної юрисдикції має компетенцію розглядати певну

справу. Однак, важливо пам'ятати, що підсудність завжди визначається в рамках юрисдикції, тобто в межах судової системи, яка має компетенцію розглядати дані справи.

Зазначені принципи є важливими для правозастосування і забезпечення прав та обов'язків громадян перед публічними органами та забезпечення законності в сфері владних відносин.

Поняття адміністративної юрисдикції та обставини, що визначають її межі та випадки, коли адміністративні суди мають компетенцію для розгляду справ. Основні аспекти, які були наведені, можна узагальнити наступним чином:

- Сфера адміністративної юрисдикції: адміністративні суди мають компетенцію розглядати справи, пов'язані з владними управлінськими функціями суб'єктів владних повноважень та правовідносинами, що виникають у зв'язку із цими функціями. Це охоплює оскарження рішень, нормативно-правових актів, дій чи бездіяльності таких суб'єктів.

- Суб'єкт владних повноважень: адміністративна юрисдикція стосується суб'єктів, які мають владні повноваження і здійснюють владні управлінські функції. Спори можуть виникати між цими суб'єктами та фізичними чи юридичними особами щодо їх дій чи рішень.

- Пріоритет визначення підвідомчості: питання про те, чи підпадає певна справа під адміністративну юрисдикцію, вирішується у вищому судовому органі, який в даному випадку є Верховним Адміністративним Судом України. Це важливий аспект, оскільки визначення юрисдикції - це визначення компетенції суду для розгляду справи.

- Спори з суб'єктами владних повноважень: адміністративні суди розглядають спори, що виникають між фізичними чи юридичними особами і суб'єктами владних повноважень щодо оскарження рішень, нормативно-правових актів, дій чи бездіяльності останніх [3].

Правова основа для функціонування адміністративних судів визначається законами та правовими актами кожної конкретної країни або регіону. Правова основа включає такі аспекти:

- Конституція: Конституція країни (або базовий закон, якщо вона називається інакше) може містити положення, які встановлюють загальні принципи функціонування адміністративних судів, їх компетенцію та роль в системі правосуддя;

- спеціальні закони про адміністративні суди: багато країн мають окремі закони, які регулюють діяльність адміністративних судів. Ці закони можуть визначати компетенцію судів, процедури розгляду справ, права та обов'язки

суддів, інші аспекти діяльності адміністративних судів;

- підзаконні акти: деякі деталі можуть бути визначені підзаконними актами, які приймаються органами влади чи судами і докладніше регулюють процеси та процедури, пов'язані з адміністративними судами;

- міжнародні договори: в деяких випадках, особливо в країнах, які зобов'язані дотримуватися міжнародних договорів, міжнародне право може впливати на діяльність адміністративних судів і їх рішення;

- рішення Верховного суду або інших вищих судових органів: правова практика, утворена рішеннями вищих судових органів, таких як Верховний суд, може визначати інтерпретацію законів і статей, які стосуються адміністративних судів [4];

- регламенти і правила судової практики: адміністративні суди можуть мати свої внутрішні регламенти та правила, які визначають порядок ведення справ та процедури розгляду справ.

Загалом, правова основа для адміністративних судів визначає їхню компетенцію, функції та правові рамки, в яких вони працюють. Вона гарантує, що адміністративні суди діють в межах закону та забезпечують справедливість у вирішенні публічно-правових спорів.

Використані джерела:

1. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права. / Заг. ред. Р. О. Куйбіди, В. І. Шишкіна. Київ: Старий світ, 2006. 576 с.

2. Сідей Я. Я. Розмежування адміністративної юрисдикції з іншими видами юрисдикції у сфері судової компетенції. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 196–200.

3. Кодекс адміністративного судочинства України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36; № 37. Ст. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

4. Бевзенко В. М., Панова Г. В. Сутність та підстави втручання адміністративного суду у розсуд суб'єкта публічної адміністрації : монографія. За заг. ред. В. М. Бевзенка. Київ: ВД «Дакор». 2018. С. 103.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГАЛУЗЕВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ, СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Чорнозуб Л. В.,

*в.о. завідувача кафедри загальнотеоретичної, конституційної та цивілістичної
юриспруденції Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія», к.ю.н., доцент*

ЗАХИСТ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

У ході триваючої повномасштабної війни проти України знищуються або завдаються масштабні руйнування пам'яткам культури, незаконно вивозяться предмети, що мають важливе мистецьке та історичне значення, які є невід'ємною складовою української культурної спадщини та частиною загальноєвропейського та світового культурного надбання. За інформацією Міністерства культури та інформаційної політики України, станом на 29.09.2023 збитків зазнали 1702 об'єкт культурної інфраструктури, серед яких 601 бібліотека, 99 – музеї та галереї, 30 – театри та філармонії. Лише з Херсонського художнього музею було викрадено його основну колекцію у 16 тисяч унікальних артефактів [1].

Через повномасштабну війну культурні цінності України часто стають предметом незаконних торговельних операцій. Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол) у своїх доповідях відзначає зростаючу динаміку поширення таких злочинів, які в світовому антирейтингу поступаються лише незаконному обігу наркотиків та зброї. Зокрема, у 2020 р. 850 000 об'єктів культури стали предметом незаконних торговельних операцій на міжнародному ринку, при цьому лише невелика частина з них виявляється і повертається на територію держави походження [2]. Організація відзначає високі ризики для культурної спадщини, які несуть незаконна військова діяльність проти нашої країни та зростання загальної злочинності у надзвичайних умовах. Європейський Союз, демонструючи безпрецедентну економічну та гуманітарну підтримку України, також наголошує на масштабному негативному впливі цих подій та у своєму Плані дій проти торгівлі предметами культури від 13.12.2022

особливу увагу звертає на необхідність зміцнення співробітництва з Україною у питаннях протидії та боротьби зі злочинами проти культурних цінностей, а також фінансуванні заходів, пов'язаних із фізичним захистом та евакуацією культурних цінностей з території нашої держави [3].

Чинне законодавство передбачає особливий правовий режим обігу культурних цінностей на території України та контроль щодо їхнього переміщення через митний кордон держави. Він ґрунтується на вимогах ст. 54 Конституції України, за якою «культурна спадщина охороняється законом. Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами». Найважливішими нормативними актами України у цій сфері є Закон України «Про культуру» 14.12.2010; Закон України «Про вивезення ввезення та повернення культурних цінностей» від 21.09.1999 (далі – Закон № 1068-XIV); Закон України «Про музеї та музейну справу» від 29.06.1995; Митний кодекс України від 13.03.2012 та ін. Крім того, Україна є учасницею низки міжнародних договорів. Серед них важливе значення має Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14.05.1954 (Гаазька конвенція), яка здійснила суттєвий вплив на розвиток національного законодавства.

Варто відзначити, що під культурними цінностями за Законом № 1068-XIV «об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України». У Законі № 1068-XIV також наводиться перелік об'єктів, які охоплюються поняттям «культурні цінності» (ст. 1). При цьому у законодавстві не розкриваються кваліфікуючі ознаки культурних цінностей та чітко не визначаються критерії, за якими ті чи інші об'єкти можуть бути віднесені до культурних цінностей. На сьогодні у вітчизняній юридичній доктрині серед науковців також немає єдиного підходу щодо ознак культурних цінностей (зокрема, у роботах Т. Дуденко, В. Ф. Зверховської, Д. О. Ковалю, С. І. Кота, В. О. Прогайла, В. О. Шульги).

Однією із найважливіших практичних проблем у контексті збереження культурних цінностей, особливо в умовах повномасштабної війни, є існуючі недоліки і прогалини у правовому механізмі їхнього захисту у законодавстві України. Зокрема, визнання об'єкта культурною цінністю відбувається за результатами державної експертизи, яка проводиться на основі Порядку проведення державної експертизи культурних цінностей та розміри плати (тарифи) за проведення державної експертизи культурних цінностей, затверджених Постановою КМУ від 26.08.2003 № 1343 (далі – Постанова №

1343). Необхідно також зауважити, що розміри плати або тарифи за надання послуг із проведення державної експертизи культурних цінностей з моменту прийняття Постанови № 1343 у 2003 р. не переглядалися та на сьогодні не відповідають реаліям ринку культурних послуг. Відповідно до Постанови № 1343 приналежність відповідного предмету до категорії культурної цінності визначається виключно на підставі висновку експерта. При цьому суттєвим недоліком є відсутність чітко визначеної методології, за якою відповідні об'єкти можуть бути віднесені до категорії культурних цінностей, на нашу думку, може бути причиною корупційних ризиків і негативно позначатися на їхньому захисті від незаконного переміщення через державний кордон України.

Експертиза культурних цінностей здійснюється низкою державних установ закладів культури, іншими організаціями, яким надається право проведення державної експертизи культурних цінностей, визначеними у переліку, що затверджений Наказом Міністерства культури та інформаційної політики України 23.07.2023 № 400 (далі – Наказ № 400). Варто відзначити, що при визначенні організацій, яким надається право на проведення такої експертизи, не передбачено проведення перевірки наявності фахівців, які відповідають кваліфікаційним вимогам і мають спеціальні знання щодо проведення мистецтвознавчої експертизи. Крім того, не запроваджено контроль за ліцензуванням діяльності фахівців, що можуть проводити зазначений вид експертизи. У світлі вищевказаного виправданою є пропозиція щодо заснування спеціальної експертної установи України у цій сфері, запровадження ліцензування діяльності експертів, визначення чітких критеріїв такої експертизи, встановлення контролю за рівнем об'єктивності експертного висновку.

В умовах повномасштабної війни важливо зміцнювати міжнародне співробітництво та використовувати існуючі міжнародно-правові інструменти, спрямовані на посилення захисту культурних цінностей від незаконного переміщення та забезпечення їхнього повернення. Одним із таких новітніх правових інструментів є Конвенція Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями від 19.05.2017 [4] (Нікосійська конвенція), яка набрала чинність 01.04.2022. Ця Конвенція є єдиним міжнародним договором, який покладає на держав-учасниць зобов'язання із криміналізації діянь у сфері незаконного обігу культурних цінностей, включаючи такі злочини, як крадіжка, незаконні розкопки, незаконне ввезення або вивезення культурних цінностей, а також незаконне придбання і розміщення на ринку. Конвенція містить також зобов'язання держав щодо запровадження кримінальної відповідальності за фальсифікацію документів та знищення або

пошкодження культурних цінностей, якщо відповідні діяння вчинено умисно. Україна була однією із найперших, хто підписав Нікосійську Конвенцію (11.09.2017), однак досі її не ратифікувала. На нашу думку, такий законодавчий захід є одним із пріоритетних у світлі негативного впливу воєнних дій та зростання загальної злочинності на царину культурної спадщини України.

Використані джерела:

1. Через російську агресію в Україні постраждали 1702 об'єкти культурної інфраструктури / Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <http://surl.li/mspdd>
2. Assessing Crimes against Cultural Property Report 2020 / Interpol. URL: <http://surl.li/mspdf>
3. EU Action Plan against Trafficking in Cultural Goods: Communication from the European Commission, COM(2022) 800 final of 13.12.2022. URL: <http://surl.li/mspdl>
4. Council of Europe Convention on Offences relating to Cultural Property of 19.05.2017. URL: <http://surl.li/mspdq>

Волкович О. Ю.,

*доцент кафедри загальнотеоретичної, конституційної та цивілістичної
юриспруденції Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія», к.ю.н., доцент*

**ОКРЕМІ НАПРЯМКИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ ВІЙСЬКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ**

Сучасне суспільство формує правила та декларує вимоги про те, що існування неможливе без технічних умов законодавства та нормативних документів. Ці сучасні стандарти регламентують безпосередньо єдність підходів до визначення методів виготовлення та контролю продукції, а також гарантування безпеки життя, здоров'я і майна людей та навколишнього середовища. Безпосередньо стандартизація виступає в ролі діяльності, яка виконує озвучені функції. Зокрема, саме з 2004 року Збройні Сили України беруть участь у Концепції оперативних можливостей. Провідна мета цієї Концепції висуває на перший план створення підвищення рівня узгодженості та ефективності між підрозділами держав-партнерів, що беруть участь у програмі НАТО «Партнерство заради Миру» та держав-членів НАТО, посилення їх оперативних спроможностей за рахунок використання в начально-бойовій роботі стандартів армій провідних країн.

Певні аспекти стандартизації розглядали науковці такі як: Л.І. Боженко, С.М. Бондаренко, Ю.Й. Гарасим, О.Р. Сергєєва, М.І. Шаповал та ін.

Зокрема, на вітчизняному рівні зазначено, зокрема, у ч.2, п.3 ст.92 Конституції України задекларовано, що закони України закріплюють порядок встановлення державних стандартів [1]. Законом України «Про стандартизацію» встановлено правові та організаційні засади стандартизації в Україні і спрямовано на забезпечення формування та реалізації державної політики у відповідній сфері [2].

Відповідно, до положень Директиви 98/34/ ЕС «Європейського парламенту та Європейського Співтовариства про процедуру надання інформації у галузі технічних та регламентів, а також правил надання послуг в інформаційному суспільстві» визнано зазначені установи як такі, що мають право на розроблення стандартів в окремих сферах. Значна кількість стандартів розробляється спільно з Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) або Міжнародною електротехнічною комісією (IEC). Зокрема, застосування стандартів, кодексів усталеної практики чи їх окремих положень є обов'язковим при певних умовах, що закріплено у ч.2 ст.15 Господарського кодексу України, зокрема «суб'єктів господарювання, якщо обов'язковість застосування стандартів чи кодексів усталеної практики встановлено нормативно-правовими актами; учасників угоди (контракту) щодо розроблення, виготовлення чи постачання продукції, якщо в ній (ньому) є посилання на певні стандарти чи кодекси усталеної практики; виробника чи постачальника продукції, якщо він склав декларацію про відповідність продукції певним стандартам чи застосовував позначення цих стандартів у її маркуванні» [4]. В Законі України «Про стандартизацію» мова йде про наступні напрямки стандартів: міжнародний, європейський, міждержавний. Стаття 1, п.21 надає поняття ««стандартизація» – діяльність, що полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості і в певній сфері» [2].

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про оборону України» [2] закріплено перелік функцій Міністерства оборони України, зокрема: забезпечує нормативно-правове регулювання відносин у сфері військової стандартизації.

Так, на підставі Положення «Про військову стандартизацію» пункті 5 закріплено перелік мети військової стандартизації:

- «досягнення, підтримання та удосконалення взаємосумісності Збройних Сил України та інших складових сил оборони зі збройними силами НАТО та держав-членів НАТО;

- сумісність, взаємозамінність та уніфікованість об'єктів стандартизації;
- єдина гармонізована термінологія у секторі безпеки і оборони передбачає досягнення максимальної економії всіх видів ресурсів, які використовуються для забезпечення діяльності складових сил оборони;
- забезпечення безпеки і здоров'я цивільного населення та особового складу військ (сил, частин, підрозділів) складових сил оборони;
- збереження довкілля» [5].

У пункті 4 цього цього Положення [5] закріплено, що «запровадження стандарту НАТО (стандарту у сфері оборони держави – члена НАТО) – комплекс заходів, що включає вивчення та прийняття рішення про застосування у секторі безпеки і оборони положень (норм, вимог) стандарту НАТО (стандарту у сфері оборони держави – члена НАТО), прийняття до прямого застосування або розроблення на основі стандарту НАТО (стандарту у сфері оборони держави – члена НАТО) відповідного акта законодавства чи документа з військової стандартизації (внесення відповідних змін та/чи доповнень до чинних документів), надання йому чинності в установленому порядку, застосування розробленого документа в діяльності складових сектору безпеки і оборони України».

В Україні прослідковується тенденція гендерних стереотипів. Так, у 2018 році ідею рівправності жінок і чоловіків в армії підтримували 53% українців та українок, то в 2023 році підтримка зросла до 80%. Понад 60 тисяч жінок зараз проходить службу в складі Сил оборони України. Серед них – щонайменше 5 тисяч захищають державу на передових позиціях фронту. Однак, донині в Україні не затверджений стандарт жіночої військової форми. До речі, 1 червня 2022 року в Україні запрацювала соціальна ініціатива Arm WomenNow, яка відшиває жіночу військову форму і безкоштовно забезпечує нею жінок-військовослужбовців на передовій [7].

Таким чином, доцільно виокремити, що питання стандартизації в Україні ґрунтовно почало переглядатися з 2014 року, але ще багато напрямків залишаються не охопленими, зокрема військово-гендерного спрямування, бо кожні зміни потребують комплексного підходу, практичного досвіду, фахового спрямування, фінансово-правового забезпечення.

Використані джерела:

1. Конституція України від 28.06.1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про стандартизацію: закон України. Відомості Верховної Ради. 2014. № 31, ст.1058. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text>.

3. Про оборону України: закон України. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 9. ст.106. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/154377_597114#n226.
4. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
5. Положення «Про військову стандартизацію» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0240-20#Text>.
6. За стандартом НАТО: Як організація ArmWomenNow створює жіночу військову форму. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3739238-za-standartami-nato-ak-organizacia-armwomennow-stvorue-zinocu-vijskovu-formu.html>.
7. Кількість жінок-військових у ЗСУ 3 2014 року зросла у 2,5 раза. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3682549-kilkist-zinokvijskovih-u-zsu-z-2014-roku-zroslo-u-25-raza.html>.

Данильченко О. В.,

старший викладач кафедри загальнотеоретичної, конституційної та цивільної юриспруденції Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОЗАСУДОВИЙ ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Питання захисту особистих немайнових та майнових прав залишаються актуальними в теорії та практиці цивільного права, особливої актуальності вони набувають на сучасному етапі повномасштабної війни в Україні, коли порушені звичайні умови життя осіб, діяльності підприємців, функціонування окремих інституцій держави. Як ніколи, постають питання швидкого, ефективного і дієвого захисту суб'єктивних прав. В механізмі захисту цивільних прав визначаються «форми захисту», «способи захисту», «заходи захисту».

Метою дослідження є визначення позасудових форм і способів захисту цивільних прав і інтересів на сучасному етапі на підставі аналізу законодавства і наукової думки.

Сучасні вітчизняні науковці Бондар Н.П., Гнатів О.Б., Кузнєцова Н.С., Сліпченко С.О., Панченко М., Харитонов Є.О., Спасібо – Фатєєва І.В., Шишка Р.Б., Шевченко Я.М, Штанько А., Яворська О.С., Ярова Т.М приділяли увагу визначенню природи і суті захисту, праву на захист, способам і формам захисту, проте належної уваги не приділяли питанням позасудовому захисту цивільних прав.

Позасудовий захист цивільних прав – це діяльність осіб, яка спрямована

на захист цивільних прав та інтересів без звернення до суду.

За твердженням Дяковського О. С., позасудовий захист потрібно розглядати як сукупність дій особи, що направлена на захист порушеного права; пов'язана із зверненням до компетентного органу із відповідними заявами та доказами у встановленому законодавством України порядку без застосування судової процедури захисту права [1, с. 38].

Доречно зазначити, що в контексті механізму захисту особа може обрати позасудовий захист як у юрисдикційній формі так і поза юрисдикційною формою, вдавшись до самозахисту.

Вибір форми позасудового захисту цивільних прав залежить від конкретних обставин: характеру самого порушення суб'єктивного права, наслідків такого порушення, бажаного результату такого захисту. В одних випадках доцільно скористатися договірними способами захисту (притримання, покупець товару, який виявив, що товар не відповідає умовам договору купівлі-продажу, може звернутися до продавця з вимогою про заміну товару або повернення грошей), в інших – недоговірної позасудовою процедурою врегулювання спорів (мирова угода, розгляд спору третейським судом).

Так, звернення до нотаріуса з вимогою про здійснення виконавчого напису буде ефективним і швидким способом захисту прав малолітньої дитини у разі невиконання батьком договору, укладеного ним з матір'ю дитини щодо утримання і виховання дитини [2].

Велика Палата Верховного Суду зазначила, що ефективний спосіб захисту повинен забезпечити поновлення порушеного права, а у разі неможливості – гарантувати особі можливість отримання відшкодування, бути повним, забезпечувати мету здійснення правосуддя та принцип процесуальної економії [3]. Вбачається, що ці критерії можна вважати доцільними і для позасудового захисту, який виграє ще й за рахунок оперативності.

Позасудовий захист цивільних прав можуть здійснювати компетентні органи державної влади та місцевого самоврядування, а також громадські організації: Міністерство юстиції України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва; Всеукраїнські громадські організації: Центр захисту прав споживачів, Всеукраїнська асоціація захисту прав людини, Асоціація захисту прав споживачів банківських та страхових послуг, тощо. Окремо потрібно зазначити третейський суд – недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому

Законом, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин [4];

Здійснити своє право на захист особа може звернувшись зі скаргою, зверненням, які подаються відповідно до вимог закону Про звернення громадян [5].

Щодо неюрисдикційних форм захисту то до них логічно віднести самозахист, захист прав за допомогою процедури медіації. Суб'єктивне право особа може бути захищене в порядку самозахисту з урахуванням вимог ст. 19 ЦК України. Самозахист як одна із форм захисту цивільних прав, уперше закріплений у ЦК України. Для нього характерним є те, що особа застосовує самостійно засоби протидії, що не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства, без звернення до суду або іншого правозахисного органу. Способи самозахисту поділяють на заходи щодо захисту абсолютних прав, тоді мова ведеться про вчинення фактичних дій (захист життя, здоров'я, майна – необхідна оборона, крайня необхідність) та заходи щодо захисту суб'єктивних прав в договірних зобов'язаннях (заходи оперативного впливу).

З прийняттям закону «Про медіацію» можна стверджувати про новий позасудовий спосіб захисту цивільних прав, який є всі підстави вважати оперативним, ефективним і економним. Медіація – це альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів, за допомогою якого дві або більше сторони спору намагаються в рамках структурованого процесу самостійно, на добровільній основі досягти згоди для вирішення їх спору за допомогою медіатора [6].

Викладене дає підстави зробити наступні висновки: позасудовий захист цивільних прав та інтересів має низку переваг: оперативність, економічність і ефективність. Позасудовий захист цивільних прав може бути більш ефективним, ніж судовий захист, оскільки сторони мають можливість самостійно вирішити спір на основі взаємних домовленостей, зберегти нормальні стосунки, запобігти негативних наслідків порушення цивільних прав й інтересів.

Використані джерела:

1. Дяковський О. С. Позасудовий та судовий спосіб захисту персональних даних як інструмент відновлення порушених прав http://jes.nuoua.od.ua/archive/4_2022/8.pdf
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002. *Відомості Верховної Ради України*, 2002, № 21-22, ст.135

3. Грушицький А. Застосування ефективного способу захисту порушеного права. *Актуальна практика Верховного Суду* URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_11_07_Grushytskyi_24_10.pdf

4. Про третейські суди ; Закон України від 11.05.2004. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, № 35, ст.412

5. Про звернення громадян : Закон України від 2 жовтня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 47, ст.256)

6. Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 року. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2022, № 7, ст.51)

Ананьєва О. В.,

викладач циклової комісії правових дисциплін

Миколаївського юридичного фахового коледжу

Національного університету «Одеська юридична академія»

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституційно-правова відповідальність є відносно новим інститутом, який все ще розвивається та проходить початковий етап становлення, з причин динамічності системи, що адаптується і удосконалюється в залежності від розвитку суспільних відносин та впливає на формування галузі конституційного права. Також, вказаний вид юридичної відповідальності має досить складну політико-правову природу, оскільки пов'язаний з такими явищами, як люди, народ, нація, держава, уряд, політика.

Поняття конституційно-правової відповідальності у юридичній науці сформувалося у роботах вчених, зокрема: Ю.Г. Барабаша, М.А. Бобрової, М.В. Вітрука, В.О. Лучин, П.Е. Недбайло, Л.Р. Наливайко, Ю.В. Ткаченко, О.Ф. Фрицького та ін.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації, в Україні 24 лютого 2022 р. був введений воєнний стан відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. [1], в якому передбачено введення тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб, то логічно постає питання: як вплине це на конституційно-правову відповідальність?

Поняття конституційно-правової відповідальності ґрунтується на ідеї, що громадянське суспільство не може існувати там, де відсутня відповідальність носіїв державно-владних повноважень. Якщо сила закону охороняється не лише

силою державного примусу, а й відповідальністю громадян, то значно більшою мірою вона вимагає відповідальності вищих посадових осіб держави та інших суб'єктів, наділених народом владними повноваженнями. Звідси й з'являється виняткове політико-правове значення конституційно-правової відповідальності як інституту, що гарантує свободу, справедливість, верховенство права у сфері політико-правових відносин [2, с. 110].

Якщо проаналізувати теоретичні визначення, які дають науковці поняттю та сутності «конституційно-правова відповідальність», то можна зробити висновок, що основний акцент зроблено на фактичній підставі настання конституційної відповідальності та на негативних наслідках, які спрямовані на суб'єкт конституційного делікту [3, с. 98].

Конституційно-правова відповідальність характеризується ознаками, які дозволяють відмежувати її від інших правових інститутів та категорій та є обов'язковими, відсутність хоча б однієї з них вказує на відсутність конституційно-правової відповідальності:

- ґрунтується на державному примусі та існуванні особливого державного апарату, який здійснює державну владу;
- передбачена конституційно-правовими нормами, які забезпечують чітку та послідовну форму втілення конституційно-правових санкцій;
- є наслідком вчинення конституційно-правового делікту (правопорушення);
- знаходить своє відображення у настанні конкретних негативних наслідків для суб'єкта конституційного правопорушення;
- завжди чітко визначена законодавством та реалізується у процесуальній формі [4, с. 551].

Особливий характер конституційно-правової відповідальності полягає в наступному:

- основним суб'єктом реалізації конституційно-правової відповідальності є суд, але паралельно вона може реалізовуватися через прийняття рішень компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування з використанням форм прямої демократії;
- специфічні суб'єкти конституційно-правової відповідальності: держава (ч. 2 ст. 3 Конституції України «...держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [5]); вищі посадові особи; органи державної влади та їх посадові особи; органи місцевого самоврядування та їх посадові і службові особи; народні депутати України тощо [3, с. 101]. Тобто, перелік суб'єктів конституційної відповідальності є значно меншим ніж перелік суб'єктів

конституційного права України;

- конституційна відповідальність має власні спеціальні санкції, до яких відносяться: а) дострокове припинення повноважень або реформування контролюваного органу; б) позбавлення або обмеження особливого статусу; в) заборона діяльності (повна або тимчасова); г) нормативно-правовий акт визнається неконституційним; д) відставка або звільнення з посади тощо. Інші види юридичної відповідальності не мають таких правових наслідків;

- специфічність санкцій в тому, вони не торкаються особистих прав і свобод учасників конституційно-правових відносин, їх соціального, майнового чи іншого статусу, а направлені на примусову зміну саме спеціального правового статусу органу державної влади, посадової особи, організації, фізичної особи чи іншого суб'єкта.

Отже, конституційно-правова відповідальність – це особливий вид юридичної відповідальності, що має складний політико-правовий характер, настає внаслідок вчинення конституційно-правового делікту (правопорушення) та отримує свій вираз в несприятливих правових та соціальних наслідках для суб'єкта конституційного правопорушення.

Питання конституційної відповідальності суб'єктів владних повноважень в умовах воєнного стану регулюється частиною 3 статті 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», якою було доповнено Закон 15 березня 2022 р., в якій зазначено «...в умовах воєнного стану особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не несе відповідальність, у тому числі кримінальну, за рішення, дії чи бездіяльність, негативні наслідки яких неможливо було передбачити або які охоплюються виправданим ризиком, за умови, що такі дії (бездіяльність) були необхідні для відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту» [1].

Отже, на час дії воєнного стану суб'єкти владних повноважень звільняються від усіх видів юридичної відповідальності, в тому числі конституційної, але потрібно враховувати, що ці діяння були необхідні для відсічі збройної агресії РФ проти України, або ліквідації збройного нападу на нашу державу.

Використані джерела:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-УШ
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n199> (дата звернення 31.10.2023).

2. Гецько В.В. Конституційно-правова відповідальність депутатів за законодавством України та зарубіжних країн. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 109-111.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2014_1_26 (дата звернення 31.10.2023).

3. Лепісевич П.М. Конституційна відповідальність в Україні в умовах воєнного стану. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Львів, 11 грудня 2020 р.)* / за заг. ред. І.В. Красницького. Львів: ЛьвДУВС, 2020. С. 98-104

4. Ткаченко Ю. В. Форми (види) конституційно -правової відповідальності. *Форум права*. 2013. № 2. С. 549-555.

5. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. (дата звернення 31.10.2023).

Алейнікова В. Р.,

студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – к. ю. н. доц. Василяка О. К.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ОБМЕЖЕННЯ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сучасному етапі розвитку нашої держави, в умовах повномасштабної війни із РФ ми стикаємося із значущими викликами, пов'язаними з національною безпекою України.

Національна безпека – це стан, в якому суверенна держава забезпечує захист свого територіального цілісності, суверенітету, політичних і економічних інтересів, а також безпеку і добробут своїх громадян. Цей термін описує загальний стан безпеки та стійкості країни як цілісної системи. Складові національної безпеки включають військову, економічну, політичну, інформаційну, соціальну, екологічну безпеку тощо.

Структура національної безпеки, як вияв публічного інтересу усього суспільства та держави, включає у себе різні, проте взаємопов'язані та взаємозалежні компоненти, які функціонують інтегровано для досягнення високої ефективності цієї системи.

Ключовим аспектом, що формує систему національної безпеки, є мета, яка повинна належним чином враховувати і збалансовувати інтереси індивідів, суспільства і держави, тобто публічні та приватні інтереси.

Примітно, що у нормативно-правовому регулюванні права людини та національна безпеки складають єдність, яка є суперечливою за своїм значенням, адже за змістом сучасних правових норм вони являють собою рівнозначні, однак різноспрямовані предмети захисту з боку державних органів.

Сучасне розуміння Конституції полягає у тому, щоб гарантувати основні

права, інтереси, можливості людини для нормального існування і виконання, реалізації, а найчастіше порушником цих можливостей є саме держава в особі посадових осіб її державних органів, адже саме вона виступає як домінуюча система влади.

У Розділі II Конституції України містяться статті, які, надаючи різні конституційні права людини і громадянина, включають одночасно обмеження в тих випадках, коли виникають публічні інтереси, які потребують захисту.

Таким чином, у органів державної влади, найголовнішим чином органу конституційної юстиції, ставиться завдання контролю за тим, наскільки законодавство адекватно визначило сферу захисту національних інтересів, які заходи для цього передбачено, як вони впливають на конституційні права, і чи дотримано при цьому необхідного балансу.

Відповідно до ст. 64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції [1].

Якщо законодавець обмежує конституційне право, передбачене Конституцією, слід проаналізувати у кожному конкретному випадку, чи таке обмеження не призводитиме до втрати суттєвого змісту цього права. Якщо таке обмеження вважається припустимим, то відповідно до принципів застосування дискреційних повноважень органами державної влади, воно повинно бути обґрунтоване законною метою, і ця мета повинна бути його визначальною основою. Обмеження повинно бути обмеженим лише до мінімально необхідного обсягу, щоб досягти цієї мети і не повинно бути надмірним.

Нагальним питанням є обмеження права на мирні зібрання. Загалом, право на мирні зібрання – це право громадян виражати свою думку, об'єднуватися і виходити на вулиці чи інші громадські місця для виразу своїх поглядів, вимог чи обурення мирним способом, без застосування насильства чи порушення громадського порядку.

Це важливий аспект свободи вираження думки та свободи об'єднання, який визнається в багатьох міжнародних правових актах та конституціях різних країн. Право на мирні зібрання допомагає громадянам висловлювати свої погляди, відстоювати свої права і відзначати громадські події чи протести у відкритий та ненасильний спосіб.

Важливо враховувати, що це право може бути обмежене в інтересах громадської безпеки та громадського порядку, але будь-які обмеження повинні бути обґрунтовані та переслідувати легітимну мету, на що неодноразово

звертав увагу ЄСПЛ у своїх рішеннях.

Зокрема, в Україні відповідно до Конституції України, мирні зібрання можуть бути заборонені за рішенням суду. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (стаття 19) мирні зібрання можуть бути заборонені військовим командуванням або військовими адміністраціями [2].

Заборона проведення мітингів під час воєнного стану обумовлена надзвичайним станом в державі та необхідністю забезпечення безпеки та громадського порядку в умовах військового конфлікту або інших надзвичайних обставин. Під час воєнного стану часто вводяться додаткові обмеження для громадянських свобод і прав, включаючи свободу зібрань і мітингів.

Головною метою введення воєнного стану є забезпечення національної безпеки та оборони держави в умовах загрози зовнішньої агресії або інших серйозних загроз національному суверенітету і територіальній цілісності.

Отже, державна політика національної безпеки встановлюється на підставі важливих національних інтересів та оцінки загроз для безпеки України. Головною метою в цьому аспекті є виконання конкретних завдань для захисту національних інтересів та цілей України.

Забезпечення прав і свобод людини і громадянина мають завжди бути першочерговим завданням органів державної влади, особливо в умовах воєнного стану, коли кожен індивід є об'єктом війни (зокрема інформаційної) та маніпуляцій.

Важливо підтримувати баланс між необхідністю забезпечити національну безпеку і захистом прав та свобод громадян, і обмеження прав мають бути тимчасовими та пропорційними загрозі, яку необхідно подолати.

Обмеження прав та свобод громадян може бути введено в умовах воєнного стану, проте таке обмеження має відповідати певним умовам. По-перше, воно має бути тимчасовим. По-друге, встановлюватись тоді, коли існує конкретна загроза для національної безпеки. По-третє, це має бути останнім заходом, який використовується лише в надзвичайних обставинах, і повинно бути обмежено до необхідного мінімуму для досягнення цієї мети. Крім того, обмеження повинні бути встановлені відповідно до чинного законодавства та з урахуванням принципів правової держави та прав людини.

Використані джерела:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 11.10.2023 р.)

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Дата оновлення: 20.08.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 11.10.2023 р.)

Дяченко А. В.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – старший викладач Данильченко О. В.*

НАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЯК СКЛADOVA БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ, СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стабільність економіки залежить від належного виконання зобов'язань, оскільки це, по-перше, забезпечує функціонування цивільного обороту, запобігає фінансовим кризам. По-друге, належне виконання зобов'язань є прагненням боржника і кредитора через те, що кожен має свою мету задля якої вони укладають договір (наприклад: покупець прагне придбати якісний товар, а продавець прагне збільшити оборот товарів). Невиконання зобов'язань чи неналежне їх виконання призводить до порушення: виробничих процесів; майнових прав; породжує конфлікти, що призводять до економічних та соціальних втрат. Особливо ця тема є важливою і в період воєнного стану, коли на виконання зобов'язання впливають інші чинники, такі як: розташування біля фронтових територій, зменшення кількості працівників, відключення електроенергії та інші фактори, які безпосередньо впливають на виконання зобов'язань.

Питанням виконання цивільних зобов'язань досліджувалося у наукових роботах Братуся С.М., Волокан І.В., Дзери О.В., Дзери І.О., Коссака В.М., Сарбаш С.В., Бондар Т.В., Заїки Ю.О., Кузнецової Н.С., Галантича М.К., Безклубого С.М та інших. Проте ці дослідження стосувалися мирного часу.

Мета даного дослідження – визначити особливості виконання зобов'язань в умовах військового стану через аналіз діючого законодавства, що повинно забезпечити дотримання певного балансу інтересів як боржника так і кредитора, держави і суспільства.

Особливого значення належне виконання набуває саме в умовах воєнного стану. Військова агресія РФ проти України вразила майже всі аспекти життя наших громадян, включаючи їх здатність виконувати цивільно-правові обов'язки [1, с.56]. Складається враження, що через ці нестабільні обставини ймовірно, що багато угод, укладених в Україні, не будуть виконані належним чином. Із цих підстав виконання обов'язків, передбачених цивільно-правовими угодами, стає надзвичайно складним або навіть неможливим.

Згідно із Законом України від 15 березня 2022 року № 2120-ІХ, який

регулює дію норм протягом воєнного стану, до цивільного кодексу України внесено зміни. Однією з цих змін є пункт 18 розділу «Прикінцеві та перехідні положення», який стосується обов'язків боржників у військовий, чи надзвичайний стан та на тридцятий день після їх закінчення або скасування. Зокрема, якщо боржник прострочив виконання грошового зобов'язання за договором, який надає йому кредит чи позику від банку чи іншого кредитора, він звільняється від відповідальності та не має зобов'язання платити неустойку (штраф) за таку прострочку. Крім цього, зазначеним пунктом передбачено списання неустойки (штрафу) та інших платежів, включаючи ті, що були нараховані за прострочення виконання обов'язків за угодами, починаючи з 24 лютого 2022 року, якщо така прострочка виникла у зв'язку з війною [2].

Поза угодами про позику існує значна кількість інших цивільно-правових договорів, таких як угоди купівлі-продажу, найму (оренди), підряду і багато інших. Правові відносини, що виникають з цих угод, мають свої відмінності: для таких угод сторонам потрібно довести, що невиконання зобов'язань або неналежне його виконання пов'язане саме з воєнним станом. І в разі успішного доведення факту невиконання зобов'язань через обставини непереборної сили, сторона угоди буде звільнена від відповідальності чи не понесе відповідальності.

Відповідно до статті 617 Цивільного кодексу України, особа, яка порушила свої зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язань, якщо вона зможе довести, що це порушення відбулося через випадок або непереборну силу. [5]

Більше того, відповідно до частини 2 статті 141 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», військові дії вважаються форс-мажорними обставинами, які об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами угоди [3].

Форс-мажор не передбачає звільнення від самого виконання зобов'язання. Мова йдеться лише про можливість звільнення сторони договору від цивільно-правової відповідальності в разі невиконання або порушення умов виконання зобов'язання.

Мельник О. О. у своїй роботі зазначив що: «За загальним правилом ТППУ та уповноважені нею регіональні торгово-промислові палати засвідчують форс-мажорні обставини та видають сертифікат про такі обставини протягом 7 днів із дня звернення суб'єкта господарської діяльності. Суб'єкт господарювання, який мав довести контрагентові неможливість своєчасного виконання зобов'язання, мав отримати відповідний сертифікат «під конкретний договір». Форс-мажором засвідчена військова агресія російської федерації

проти України, що стало підставою введення воєнного стану із 24.02.2022 р. та зміною виконання умов договору, або ж, взагалі, підставою для невиконання договору повністю» [4].

Таким чином, для угод про позику боржник автоматично звільняється від будь-якої відповідальності в разі прострочення, незалежно від того, чи мали на нього вплив прямі військові дії, в той час як для інших видів угод сторонам доведеться встановити факт невиконання зобов'язань саме через введення воєнного стану.

Учасники цивільного обороту завжди прагнуть забезпечити свої особисті інтереси та виконувати свої зобов'язання. Проте в умовах воєнного конфлікту, коли життя та безпека людей може бути під загрозою, це стає викликом. З одного боку, особи можуть відчувати нестабільність і неспроможність виконувати зобов'язання через зміни в соціальному, економічному та політичному середовищі. З іншого боку, дотримання зобов'язань може бути критичним для збереження суспільного порядку і державного суверенітету, тому підтримання цього балансу дуже важливе.

Держава відіграє ключову роль в забезпеченні балансу суспільного та особистого інтересу через правове регулювання суспільних відносин враховуючи забезпечення соціальної безпеки та підтримання державного суверенітету. Для підтримки громадян в таких умовах держава надає допомогу для громадян які потребують її, це можуть бути певні пільгові умови та фінансові виплати для підтримки бізнесу, фізичних та юридичних осіб щоб забезпечити належне наповнення державного бюджету. Можливо введення особливих правил і стандартів для цивільно-правових договорів під час воєнного стану. Наприклад, укладені договори можуть містити відповідні положення, які враховують обставини воєнного конфлікту.

Належне виконання зобов'язання є умовою підтримання балансу інтересів учасників цивільного обороту, суспільства і держави в цілому. В умовах воєнного стану особливої уваги потребує виконання зобов'язань в оборонному секторі економіки, в галузях життєзабезпечення населення та цивільного захисту. Правильне вирішення цього питання може забезпечити як захист прав та свобод громадян, так і збереження стабільності та безпеки у суспільстві та державі, адже перемога складається не тільки з успішних бойових дій, а й з мобілізації тилу, який працює задля фінансової підтримки держави та військових. Тому належне виконання зобов'язань залишається актуальним і важливим для функціонування економіки в умовах військового стану.

Використані джерела:

1. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану: матеріали наукового семінару (23 червня 2022 р.) / упор. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 315 с.
2. Договірні відносини у воєнний час. Що змінилося? 2022. URL: https://uz.ligazakon.ua/magazine_article/EA015902
3. Воєнний стан: чи змінились наслідки невиконання цивільно-правових зобов'язань. 2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitics/210706_vonniy-stan-chi-zmnilis-nasliski-nevikonannya-tsivlno-pravovikh-zobov'язan
4. Мельник О. О. Виконання умов договору внаслідок дії обставин форс-мажору під час воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2022. Випуск 74, частина 1, с. 98–102.
5. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 26.10.2023)

Заржицька В. М.,

*студентка 2 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к. ю. н., доцент Чернозуб Л. В.*

РОЛЬ І МІСЦЕ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Згідно зі ст. 3 Конституції України утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Для реалізації цього обов'язку створюються відповідні інститути, зокрема інститут адвокатури. Так, закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає, що адвокатура України – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом [2].

Роль адвокатури в механізмі захисту прав і свобод людини визначаються як їх функціональними завданнями, так і професійними стандартами, які регулюють їхню діяльність. Основні функціональні завдання адвокатури у захисті прав і свобод людини включають: надання юридичної інформації, консультацій та пояснень з правових питань, що виникають у результаті розгляду справи; складення заяв, скарг та інших документів; захист прав, свобод і законних інтересів особи; представництво інтересів фізичних та

юридичних осіб у судах та інших відповідних органах [3]. Професійні стандарти адвокатури регулюють їхню діяльність та відносини з клієнтами, судом та іншими сторонами. Ці стандарти включають етичні норми, які адвокати повинні дотримуватися при виконанні своїх обов'язків. Деякі з ключових аспектів професійних стандартів адвокатів включають засади довіри, конфіденційності, незалежності та справедливості.

Саме місце інституту адвокатури в суспільстві визначається через взаємодію адвокатури, держави та державних органів в цілому [4, с. 255].

Багато вчених присвятили свої дослідження інституту адвокатури, аналізуючи різні аспекти її функціонування, зокрема ролі та місцю адвокатури в механізмі захисту прав і свобод людини. Так, Подоляка А. М. в своїй праці «Захист прав і свобод громадян засобами адвокатури» стверджує, що адвокатура функціонує в рамках конкретної системи державних та суспільних механізмів, з метою сприяти захисту правових інтересів громадян у першу чергу перед суспільством та державою. Вона відіграє важливу роль у встановленні та підтримці пріоритету правових норм і захисту прав людини. Адвокатура є складним явищем, яке об'єднує як державний, так і суспільний інтерес, оскільки завдяки їй правова держава може забезпечити своїм громадянам їхні права та свободи. Діяльність адвокатів, з одного боку, має конституційний характер і важливий для держави, а з іншого боку, адвокати повинні мати максимальну незалежність від влади, щоб ефективно захищати громадян та юридичних осіб від можливого адміністративного свавілля. Адвокатура є унікальним юридичним явищем, єдиною організацією, яка виконує державну (публічно-правову) функцію, не маючи при цьому статусу державного органу. Адвокатура, навпаки, зберігає незалежність від держави [5, с. 431].

Белов Д. М. та Белова М. В. у своєму дослідженні «Роль та місце інституту адвокатури в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина» роблять висновки, що інститут адвокатури у системі захисту прав та свобод людини та громадянина відіграє важливу роль, обмежуючи дії державної влади шляхом створення та активного функціонування незалежного органу з правозахисною функцією. Цей орган виступає активним учасником процесу здійснення основної конституційної функції держави, а саме – захисту та реалізації прав і свобод людини та громадянина. Конституційно-правовий статус адвокатури надає їй можливість активно сприяти захисту прав не лише кожної окремої особи, але й усього громадянського суспільства, ефективно виконувати роль гаранта прав та свобод громадян, сприяючи належній взаємодії між органами державної влади та громадянським

суспільством [6, с. 46-47].

Бочуляк Н. І., в своїй роботі «Роль адвокатури у механізмі захисту прав і свобод людини», проаналізувавши функціонування інституту адвокатури у правозахисному механізмі сучасної України, наголошує на величезному його значенні у формуванні та функціонуванні громадянського суспільства. Адвокатура виступає як важливий посередник, що балансує між інтересами громадянського суспільства та потребами держави. Покращення захисту прав і свобод громадян і організацій є необхідною передумовою для будування правової держави та розвитку громадянського суспільства. За своєю природою адвокатура відіграє роль важливого елементу демократичного суспільства, оскільки вона виконує конституційну громадянську функцію, яка полягає в захисті прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб. Адвокатура як незалежна громадська організація певною мірою покликана виконувати роль гаранта у дотриманні суб'єктивних прав громадян та організацій [7, с. 18].

Отже, роль та місце адвокатури в механізмі захисту прав і свобод людини полягає в тому, що вона врівноважує відносини між державою (займаючи незалежне місце в ній) та її громадянами, оскільки правова держава повинна гарантувати пріоритет прав і свобод людини і громадянина, а адвокатура має сприяти їхньому втіленню і захисту.

Використані джерела:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 15.10.2023).
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI : станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 15.10.2023).
3. Єфременко М.Ю. Завдання та функції адвоката в адміністративному процесі. *Форум права*. 2012. С. 347.
4. Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє : матер. X Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 6 листопада 2020 р.) / редкол.: Н. М. Бакаянова (голова) та ін. Одеса, 2020. С. 253-256.
5. Подоляка А.М. Захист прав і свобод громадян засобами адвокатури. *Форум права*. 2009. № 1. С. 431.
6. Бєлов Д. М., Бєлова М. В. Роль та місце інституту адвокатури в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 46-47.
7. Бочуляк Н. Роль адвокатури у механізмі захисту прав і свобод людини. *Теорія та філософія права*. 2019. С. 18.

Казарян М. М.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Волкович О. Ю.*

ТЕНДЕЦІЯ РОЗГЛЯДУ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЗАХИСТУ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Із досвіду судової практики суб'єкти господарювання в процесі своєї господарської діяльності з метою отримання переваги, що в кінцевому результаті призводить до збільшення прибутку, нехтують загальним принципом господарського права як дотримання добросовісної конкуренції у підприємстві. Такі дії суб'єкта не лише порушують права та охоронювані законом інтереси інших учасників господарських правовідносин, а й негативно впливають також на споживачів.

На жаль, законодавець нормативно не закріпив дефініції добросовісна конкуренція, що ускладнює чітке розуміння, що являє собою добросовісна конкуренція, а встановлює лише визначення недобросовісна конкуренція. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності [1]. Недобросовісною конкуренцією є неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання, створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції, неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці тощо. Недобросовісна конкуренція тягне за собою юридичну відповідальність осіб, якщо їх дії мають негативний вплив на конкуренцію на території України, незалежно від того, де вчинено такі дії [2].

Чинне господарське законодавство не визначає механізму притягнення суб'єктів господарювання до юридичної відповідальності у випадку наявності в їхніх діях ознак правопорушення. Так, ст. 21 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» передбачає міру відповідальності за порушення конкурентного законодавства, проте як визначити, що дане діяння підпадає під таку відповідальність залишається невідомим. Тому, внесення змін до чинного законодавства має визначити які саме правила поведінки, що є звичаєм були порушені суб'єктом господарювання і зміст таких правил.

З початком повномасштабного вторгнення рф на територію України, відповідно до оприлюднених загальних статистичних даних Касаційного господарського суду у складі Верховного суду (далі КГС — ВС), господарська

процесуальна діяльність перебувала в стані «очікування». Господарська юрисдикція є однією з найпродуктивніших напрямків судової влади. Тенденція розвитку розгляду судових справ є чітко визначена. Базові показники КГС ВС доводять, що кількість розглянутих справ та матеріалів за 2022 рік становить 7156 справ, з них 171 процесуальних звернень у спорах, пов'язаних із застосуванням антимонопольного та конкурентного законодавства, приблизно 15,5 % від загальної кількості справ цієї категорії становили спори, пов'язані із захистом від недобросовісної конкуренції, а за I півріччя 2023 звітного періоду складає 4182 справ, навіть якщо уявити, що кількість за II півріччя буде аналогічною, то показник все одно більший, що і доводить ефективність здійснення такого правосуддя, тобто збільшення вже зараз становить 78,3 % – до 0,7 тисяч з 0,4 тисяч. Робота місцевих господарських судів: упродовж I півріччя 2023 року порівняно з тотожним I півріччям 2022 року кількість розглянутих господарськими судами справ за категорією щодо застосування антимонопольного законодавства збільшилась на 8,8 % – до 228 із 250. Показник звернень до апеляційних господарських судів щодо застосування антимонопольного законодавства становить на 66,2 % більше, тобто 108 із 65 справ ніж показники за 2022 рік [3, с. 6 – 9].

З листопада 2022 року на законодавчому та науковому рівні ведеться сумнівний дискурс щодо скасування Господарського кодексу України. В умовах євроінтеграційних перетворень та воєнного стану, на нашу думку, – це є не доречним, адже скасування даного законодавства ускладнить ситуацію ще більше. Вітчизняне законодавство, на жаль, містить велику кількість колізій та прогалин, навпаки, треба модернізувати нормативно-правову базу відповідно до стандартів права Європейського Союзу, але не скасовувати взагалі. Такий напрямок діяльності є цілком неправильним і наслідком буде виникнення ризику створення правової невизначеності в економічній діяльності України, по-перше, для суб'єктів господарювання, а по-друге, і для діяльності самим господарських судів при розгляді справ щодо застосування норм господарського права, по суті норма матеріального права буде відсутня, і заміна її цивільно-матеріальною нормою внесе ще більшу кількість прогалин в праві.

Антимонопольний комітет України (далі – АМК України) як державний орган із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель [4], тобто недопущення присутності недобросовісної конкуренції.

Щодо взаємної судової практики та практики розгляду заяв та відкриття справ щодо захисту від недобросовісної конкуренції АМК України. Так,

рішенням від 10.12.2020 № 771-р АМК України визнав ТОВ «Іва-Арт» причетним до вчинення порушення, передбаченого ст. 15¹ Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» – поширення на упаковках (етикетках) виробленого ним продукту та в документації щодо цього продукту інформації, що вводить в оману. Мова йде про повідомлення невизначеному колу осіб неправдивих відомостей щодо назви продукту та характеристик: «Масло», ДСТУ 4399 : 2005. Зазначення на упаковці неправдивої інформації про склад продукту є проявом недобросовісної конкуренції, яке може вплинути на наміри невизначеного кола осіб придбати його. За порушення Комітет оштрафував відповідача на 2 800 000 гривень.

ТОВ «Іва-Арт» не погодилося з рішенням АМК України оскаржувало його у судовому порядку. Північний апеляційний господарський суд відмовив у задоволенні апеляційної скарги ТОВ «Іва-Арт» рішенням від 11.04.2023 року. КГС ВС своєю постановою від 18.07.2023 року залишив без задоволення касаційну скаргу ТОВ «Іва-Арт» у справі № 910/2730/21 про визнання протиправним та скасування рішення АМК України від 10.12.2020 року № 771-р. Також постанову Північного апеляційного господарського суду та рішення Господарського суду міста Києва, якими було відмовлено у задоволенні позовних вимог ТОВ «Іва-Арт» – залишено без змін [5].

Отже, на даний час тенденція розвитку судового розгляду справ щодо захисту від недобросовісної конкуренції є актуальною. Показники порівняно з 2022 роком збільшуються; активно здійснюється механізм притягнення до відповідальності за порушення антимонопольного та конкурентного законодавства як АМК України, так і в подальшому судовими інстанціями. Законодавство містить прогалини і колізії, скасування ГК України призведе до значних труднощів у процесі регулювання здійснення господарської діяльності та притягненні до відповідальності суб'єктів господарювання, способом удосконалення є не скасування правил поведінки, а навпаки, вдосконалення чинного законодавства.

Використані джерела:

1. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-vp#Text> (дата звернення : 11.10.2023).
2. Господарський кодекс України від 10.01.2003 р. № 436-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення : 11.10.2023).\
3. Аналіз стану здійснення правосуддя при розгляді господарських справ за перше півріччя 2023 року / КГС ВС. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Analiz_statistika_KGS_1_pivr_2023.pdf (дата звернення 11.10.2023).

4. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 р. № 3659-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12/conv#Text> (дата звернення : 11.10.2023).

5. Єдиний державний реєстр судових рішень / справа № 910/2730/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112286876> (дата звернення : 11.10.2023).

Кінек Г. О.,

*студентка 2 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – старший викладач Данильченко О. В.*

ЗДІЙСНЕННЯ І ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Здійснення і захист особистих немайнових прав під час війни є важливою темою, яка розкриває складність і суперечливість ситуацій, що виникають у часи війни або військових конфліктів. Особисті немайнові права визначаються як ті права, що стосуються гідності, свободи, безпеки і особистості кожної людини. Ця категорія прав включає в себе право на життя, право на недоторканість, право на свободу думки та вираження, право на захист від катувань, право на гідне поводження, та багато інших аспектів, які є необхідними для забезпечення гідного та цивілізованого існування особистості в суспільстві.

Питаннями здійснення і захисту цивільних прав і інтересів займалися такі українські цивілісти як Бервено С.М., Бондар Н.П., Венедіктотова І.В., Гаврилюк М.І., Гнатів О.Б., Жилінкова І.В. Канзафарова І.С., Кот О.О., Кузнецова Н.С., Левківський Б.К., Луць В.В., Стефанчук Р.О.

Мета дослідження – проаналізувати особливості здійснення та захисту особистих немайнових прав під час війни.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. За Конституцією України утворення і забезпечення цих прав є головним обов'язком держави [1]. Значення особистих немайнових прав у суспільстві важко переоцінити. Одним із показників цивілізованості країни є гарантії здійснення і захисту особистих немайнових прав. Під час війни ці права стають особливо вразливими, через військові конфлікти, конфронтації та нестабільність. Якщо в мирний час особа здійснює їх самотійно, за власним волевиявленням, то в умовах війни виникає необхідність в обмеженні цих прав.

Так вільний вибір місця проживання, свобода пересування, обрання роду занять не можуть бути забезпечені повною мірою через необхідність евакуації населення із зони бойових дій, руйнацію житла, мобілізацію, заходи цивільного захисту населення, комендантську годину, особливий режим в'їзду і виїзду тощо. Обмежуються й інші особисті права, що забезпечують соціальне буття особи: таємниця листування, зібрання, участь в управлінні держави, право на страйк для захисту своїх інтересів тощо.

Як зазначав Сverdліченко В. П., важливим питанням при здійсненні особистих немайнових прав, у тому числі і під час дії надзвичайного або воєнного стану, є питання стосовно меж здійснення особистих немайнових прав [5]. Особа, реалізуючи своє особисте немайнове право, зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, а також від дій, які вчиняються з наміром завдати шкоди іншим особам або з наміром зловживання правом. Доречно додати, що в умовах війни особа не повинна допускати дій, що можуть завдати шкоди інтересам суспільства і держави, її територіальній цілісності і суверенітету.

Особисті немайнові права – це ті права, які визначають нашу людську гідність, відображають нашу індивідуальність і дають нам можливість жити вільно і без страху. Вони включають право на життя, здоров'я, свободу, безпеку, повагу до приватного життя, свободу совісті та виразу своїх поглядів, а також право на справедливий суд.

Посикалюк О.О. пропонує розглядати їх у трьох взаємопов'язаних різнорівневих іпостасях: як фундаментальні (основні) права людини; як право людини закріплене Конвенцією; як особисте немайнове право фізичної особи [4, С.124].

Конвенційне право на життя, недоторканість особи, свобода знаходяться під постійною загрозою, особливо на окупованих землях.

Здійснення цивільних прав в окупованих населених пунктів взагалі є проблемою, Україна не може забезпечити їх здійснення і захист, тому доречно говорити, що забезпечити їх здійснення і захист повинні норми міжнародного права.

Важливо зазначити, що існують міжнародні конвенції, які встановлюють норми захисту особистих немайнових прав осіб під час війни. Серед них чотири Женевські конвенції, які регулюють захист поранених і хворих у збройних силах на полі бою, поранених, хворих і розбитих членів збройних сил на морі, військовополонених, а також цивільних осіб під час війни. Додатково діють протоколи до Женевських конвенцій, які стосуються захисту жертв міжнародних та неміжнародних збройних конфліктів [2, 3].

Частиною міжнародного гуманітарного права є і міжнародні договори, які регулюють виробництво, використання та зберігання певної зброї. Ці договори встановлюють обмеження на використання певної зброї під час збройних конфліктів. Всі ці норми мають на меті захистити осіб, які не беруть участі в конфлікті, або які більше не беруть участі в ньому, включаючи цивільних осіб, захист від фізичних або психічних катувань, тілесних покарань або жорстокого або принижуючого поводження.

У світлі проведеного аналізу, можна зробити висновок, що особисті немайнові права залишаються важливими незалежно від обставин, навіть під час війни. Однак, здійснення і захист цих прав під час війни стають складнішими через надзвичайні обставини, що виникають внаслідок військових дій. Законодавство допускає обмеження особистих немайнових прав.

Важливо, щоб усі сторони конфлікту визнавали і поважали особисті немайнові права всіх осіб, незалежно від їхнього статусу. Держави та міжнародні організації повинні вживати всіх можливих заходів для забезпечення захисту цих прав під час війни.

Враховуючи це, подальші дослідження в цій області є необхідними для розробки ефективних механізмів здійснення і захисту особистих немайнових прав під час війни.

Використані джерела:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1998 року № 254к/96-ВР. [Електронний ресурс]. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 8 лют. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text
3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 8 лют. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
4. Сverdліченко, В. П. Здійснення особистих немайнових прав в умовах надзвичайного або надзвичайного або воєнного стану. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право», 2016. №19, С. 220-223. <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/5806>
5. Посикалюк О.О. Захист особистих немайнових прав фізичної особи Європейським судом з прав людини, 2008 р. D:\ДЗДЗ\Д_Д°Д°ÑД°ДµД½ÑÑÑ\ÑД_Д²ÑД»ÑД½ДµД¿ÑД°Д²Д¾\Д¿Д¾ÑД_Д°Д°»ÑД° 2.pdf

Коцюрубенко О. В.,

*студентка 2 курсу магістратури Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Василяка О.К.*

АГРЕСІЯ РОСІЇ ЯК ВИКЛИК У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Російська агресія, що почалася в лютому 2014 року, виявила девальвацію структур національної безпеки Української держави та підтвердила виклик її державності. У зв'язку з цим постає питання про необхідність аналізу національної безпеки в умовах російсько-української війни. Сьогодні найактуальнішою проблемою для України є повномасштабне вторгнення росії, спрямоване на дестабілізацію внутрішньої ситуації в державі, втрату керівництвом держави публічної легітимності та хаотичні політичні процеси.

Метою дослідження є визначення основних викликів безпековому простору України в контексті російсько-української війни та визначення основних механізмів забезпечення національної безпеки України.

Події на Сході та анексія Криму, повномасштабне вторгнення в 2022 році є результатом неефективної державної політики, зростання корупції та відсутності достатніх фінансових ресурсів для активізації економічних процесів. Значна територія, промислові райони та комплекси були залишені на милість місцевих еліт. Єдине, про що дбала місцева влада, – це субвенція від держави. Це дало змогу паразитувати на рівні народного господарства, шантажуючи центральну владу акціями непокори [1, с. 138].

Проте важливим аспектом російсько-української війни є використання російською федерацією не лише військової стратегії повалення української державності, а й руйнування її політичних інститутів. Таким чином, це загрожує національній безпеці України, спричиняє союз з ворогом як окремих осіб, так і організацій і структур. Це також означає, що росія активно проникала в українську владу та активно проводила політику вербування в армію та сили безпеки.

Так, аналізуючи події від березня 2014 року до 24 лютого 2022 року, можемо відзначити, росія, держава-агресор, стосовно України реалізовувала моделі воєнно-політичного конфлікту та гібридної війни, регіональної дезінтеграції держави та дестабілізації економічної та суспільно-політичної систем. Реалізація вказаних моделей загроз позначилася такими діями під час розв'язання війни на сході України:

1. Спроба дестабілізації суспільно-політичної ситуації в східних і південних областях України: Ця дія була спрямована на створення нестабільності та напруженості в певних регіонах України, щоб послабити її центральний уряд та створити умови для втручання.

2. «Легалізація» так званих ЛНР і ДНР та надання їм всебічної підтримки: Росія надала підтримку так званим Луганській та Донецькій Народним Республікам, які оголосили себе незалежними від України. Це призвело до конфлікту та подальшого напруження в східних областях України.

3. Воєнно-політичний та економічний тиск РФ на Україну: росія застосовувала військовий тиск на Україну в формі війни на сході, а також економічний тиск через обмеження торговельних відносин та постачання енергоресурсів.

4. Дискредитація антитерористичної військової операції України проти воєнізованих формувань ЛНР і ДНР: росія використовувала інформаційні та пропагандистські засоби для дискредитації дій України та представляти їх як антитерористичну операцію, що спрямована проти мирного населення [2].

Вранці 24 лютого 2022 року президент держави-агресора оголосив про початок так званої «спеціальної воєнної операції» на території України. Окрім виправдовування вторгнення в Україну через загрозу «наступу НАТО», захисту російськомовних і т.д., було заявлено і ультимативні вимоги до України: встановлення нейтрального статусу, демілітаризацію, денацифікацію, а також визнання окупованого Криму і суверенітету так званих «ДНР» і «ЛНР».

Проте те, що відбувається в Україні з 24 лютого 2022 року не є спеціальною військовою операцією, а є повноцінною війною, на кшталт тієї, яку вела гітлерівська Німеччина у середині ХХ століття, оскільки:

- збройні сили РФ введені на територію України: наявність російських збройних сил на території України вказує на військову агресію та окупацію частини української території. Це порушує принципи міжнародного права та суверенітет України;

- масштабне використання різноманітної зброї: використання всіх видів зброї, в тому числі і тих, які заборонені міжнародними конвенціями та знищення військового потенціалу та інфраструктури України призводить до серйозних руйнувань та людських жертв;

- вплив на цивільне населення та інфраструктуру: воєнні дії призводять до страждань цивільного населення, включаючи евакуацію, руйнування будівель та інфраструктури, гуманітарну кризу та загибель мирних мешканців [3, с. 137-140].

Варто підкреслити, що політичними цілями РФ як і в 2014 році так і зараз,

є зміна європейського вектору розвитку України, зокрема зміна політичного режиму в Україні, росія прагне встановити український уряд, який би був більш підконтрольним москві і сприяв реалізації російських інтересів. Зміна зовнішньополітичного та воєнно-політичного курсу України: росія своїми військовими інтервенціями прагне впливати на зовнішню політику України та військовий курс, зокрема щодо нашого приєднання до ЄС, вступу до НАТО або розвитку співпраці із заходом. Реалізація двох вище зазначених цілей в кінцевому випадку зумовила б повернення України в зону геополітичного панування росії.

Отже, повномасштабна агресія росії проти України розпочала нову еру у формуванні національної безпеки країни, коли державні інституції та громадянське суспільство об'єднуються та виробляють подальшу стратегію захисту українського безпекового простору, оскільки в будь-якому випадку існує ризик колапсу політичної системи України або навіть розпад держави. Проголошені реформи вже здійснюються під приводом внутрішньої мотивації. Бізнес-середовище очікує від реформ покращення інвестиційного клімату. Пріоритетними напрямками економічної реформи мають стати: антикорупційна політика, захист прав кредиторів, прозорість судових рішень та вдосконалення виконавчої системи, захист прав власності, детінізація економіки, покращення інфраструктури.

Сьогодні держава як ніколи демонструє прагнення забезпечити рівність в умовах життя різних соціальних верств суспільства. Пільги, обіцяні середньому та малому бізнесу вже дають свої результати.

Тому, на нашу думку, окрім Перемоги в російсько-українській війні, для посилення національної безпеки необхідно зробити переконливі кроки в наступних напрямках:

- переформатування судової системи та Конституційного Суду;
- побудова демократичної партійної системи, унеможливлення впливу на неї олігархічних груп;
- проведення системних реформ у сфері економіки та адміністративно-територіального устрою;
- реальна протидія корупційним викликам;
- обґрунтована інформаційно-гуманітарна політика, спрямована, насамперед, на розбудову інтелектуального потенціалу Української держави.

Використані джерела:

1. Трофимович В. російська агресія проти України як загроза світовій системі безпеки. *Серія «Історичні науки». Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2017. Випуск 26. С. 135-142.

2. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П.П.Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.); авт. кол.: П.П.Гай-Нижник, Л.Л.Залізник, І.Й.Краснодемська, Ю.С.Фігурний, О.А.Чирков, Л.В.Чупрій. К.: «МП Леся», 2016. 586 с.

3. Войціховський А. В., Бакумов О. С. Збройна агресія російської федерації проти України як загроза системі колективної безпеки. *Право і безпека – Право и безопасность – Law and Safety*. 2023. № 1 (88). С. 134-145.

Кубінець І. М.,

студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – к. ю. н., доцент Волкович О. Ю.

УСИНОВЛЕННЯ ДИТИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Від початку повномасштабного вторгнення і до сьогодні, кількість загиблих збільшується. І від цього кількість дітей, які залишилися без батьків, зростає. На емоційному рівні дуже важко пережити втрату рідної людини, а те що відчуває в той час дитина, тим паче. У свою чергу, з початком війни, багато українців та іноземних громадян виявили бажання прийняти таких дітей у свою сім'ю. Більшість заяв щодо усиновлення почали надходити до суду та служб у справах дітей. Тому актуальність усиновлення дитини під час воєнного стану є важливим питанням.

Під поняттям «усиновлення» за законодавством України розуміється прийняття усиновителями у свою сім'ю дитину, яка буде проживати з ними на правах дочки чи сина, за рішенням суду. Усиновлення допускається лише для дітей, які офіційно визнані дітьми-сиротами або дітей, які не перебувають під опікою батьків. Дітям надається статус дитина-сирота в тому випадку, якщо вони втратили одного або обох батьків, що засвідчується свідоцтвом про смерть обох батьків [3].

Діти, які позбавлені батьківського піклування – це діти, батьки яких: оголошені померлими (на підставі свідоцтва про смерть, виданого органами реєстрації актів цивільного стану за рішенням суду); позбавлені батьківських прав; були оголошені безвісти зниклими; або визнані недієздатними (за рішенням суду); відбування покарання у виді позбавлення волі, засвідчене вироком суду; перебування під вартою протягом усього слідства, що підтверджується ухвалою суду; розшукуються органами внутрішніх справ за несплату аліментів, що підтверджується ухвалою суду або довідкою органів внутрішніх справ про перебування батьків у розшуку та відсутність відомостей

про їх місцеперебування; або страждають від хронічної хвороби, яка заважає їм виконувати свої зобов'язання [3].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини» від 15 квітня 2022 року №447, процедура усиновлення під час воєнного стану набула змін та доповнень. У свою чергу, усиновити дитину під час воєнного стану може громадянин України або внутрішньо переміщена особа, яка є повнолітньою та дієздатною і проживає на території України, де не ведуться бойові дії або на неокупованій території. Під час війни, всиновити дитину не можуть особи, які є іноземцями або громадяни України, що проживають тимчасово або постійно за кордоном. Вони зможуть усиновити, лише через 3 місяці після припинення або скасування воєнного стану. Винятком є особи іноземці та українці, які проживають за кордоном, та можуть всиновити дитину під час воєнного стану. Це стосується тих осіб, які є родичами дитини, рідна сестра або брат та особа, яка знайшла спільну мову із дитиною до введення воєнного стану [2].

Особи, які виявили бажання усиновити дитину, подають до служби у справах дітей за місцем постійного чи тимчасового проживання дитини, письмову заяву про взяття їх на облік, як кандидата в усиновителі, або подають її в електронній формі через портал Дія. Заява має бути заповнена та підписана представником служби у справах дітей. До заяви потрібно додати такі документи, як: копія паспорта; довідку про заробітну плату за останнє півріччя. Якщо усиновителями виступає сімейне подружжя, то інформацію про заробітну плату подає один із них, який має постійний дохід; надати копію про шлюб (за наявності перебування у ньому); медичну довідку про стан здоров'я; довідку про наявність або відсутність судимостей, яка має бути видана за місцем проживання заявленої особи; копія документа, що підтверджує право власності або користування житловим приміщенням [3].

Після подання заяви, працівники служби у справах дітей, розглядають її протягом п'яти днів. За цей час вони перевіряють її на відповідність, спілкуються та складають акт обстеження житлово-побутових умов, заявленої особи. Після чого, за позитивного висновку, ставлять на облік кандидата в усиновителі. Але є зміна строку дії документів та висновку, які можуть діяти 18 місяців, а не 12, як це було до воєнного стану [2].

Відповідно, усиновитель, після того як отримав висновок, може звернутися до місцевого суду із заявою про усиновлення дитини. В цій заяві він має зазначити найменування суду, до якого вона подається; ім'я та адреса проживання заявника; вік та місце проживання дитини; а також відомості про

стан здоров'я дитини. До заяви про усиновлення може бути включено клопотання про зміну прізвища, імені, по батькові дитини, дати чи місця народження або про зазначення заявником матері чи батька дитини. Також із заявою повинні бути додані такі документи, як:

1) копія свідоцтва про шлюб, а також письмова згода на це другого з подружжя, засвідчена нотаріально, – при усиновленні дитини одним із подружжя;

2) медичний висновок про стан здоров'я заявника;

3) довідка з місця роботи із зазначенням заробітної плати або копія декларації про доходи;

4) документ, що підтверджує право власності або користування жилим приміщенням [1].

Наступним етапом є розгляд справи. Суд при розгляді справи щодо усиновлення розглядає її за обов'язковою участю заявника, органу опіки та піклування або уповноваженого органу виконавчої влади, а також дитини, якщо вона за віком і станом здоров'я знає про факт усиновлення, а також заінтересованих або інших осіб, які можуть за потреби бути допитаними. Судовий розгляд справи може проводитися у закритому судовому засіданні, за для збереження таємниці усиновлення. Вже, після розгляду справи, суд ухвалює рішення про задоволення або ж відмову. Якщо рішення задоволено, то у резолютивній частині рішення про усиновлення, заявником зазначають усиновителем даної дитини та вирішують питання щодо зміни прізвища, ім'я та по батькові, дата та місце народження дитини [1].

На 2023 рік статистична динаміка вирішених справ про усиновлення мають високі показники. Не дивлячись на реалії сьогодення, суд успішно вирішив понад 500 справ, які в свою чергу наздоганяють показники довоєнного часу [3].

Підсумовуючи вище зазначене, хочеться наголосити на тому, що процедура усиновлення під час воєнного стану має ряд змін та доповнень. Та сподіваємося, що війна не стане приводом для її зупинення. Звичайно під час повномасштабного вторгнення дана процедура призупинилася, але згодом законодавство відреагувало миттєво та швидко почали вносити зміни до законодавчих актів, чим дозволило проводити процедуру усиновлення в тій місцевості, де немає зони ведення бойових дій. Ця новина дає надію дітям мати родину, а дорослим повноцінну сім'ю. Бо кожна дитина переживши втрату батьків, ще довго не зможе оговтатися та жити нормальним життям, як це було до війни.

Використані джерела:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Про внесення змін до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2022 р. № 447. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447-2022-п#Text>
3. Усиновлення дитини в Україні: порядок та процедура | DLF attorneys-at-law. *DLF attorneys-at-law | Ukrainian Law Firm*. URL: <https://dlf.ua/ua/usinovlennya-ditini-v-ukrayini-poryadok-ta-protsedura/>

Рибалко С. В.,

*студент 4 курсу курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Волкович О. Ю.*

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що на жаль, на даний момент в Україні дуже багато господарських спорів, а судова практика показує, що під час судового розгляду ступінь ескалації конфлікту лише підвищується. І навіть якщо спочатку сторони заходили в судовий процес в натягнутих відносинах, то в процесі судового розгляду в більшості випадків ці відносини спотворюються до неможливості. Саме тому, ми вважаємо, що необхідно проаналізувати інститут позасудової форми вирішення конфліктів – медіації.

Загалом медіація як сучасний метод вирішення конфліктів, почала активно розвиватися у другій половині XX століття в країнах англосаксонського права. Від самого початку вона використовувалася, переважно, для розв'язання сімейних конфліктів. Однак з часом медіація набула широкого застосування у вирішенні різноманітних суперечок, від локальних конфліктів в громадах до складних багатосторонніх спорів у комерційній і громадській сферах. Цей підхід допоміг медіації отримати визнання як ефективного і універсального засобу вирішення конфліктів.

Альтернативне вирішення спорів – це група процесів, за допомогою яких вирішуються спори та конфлікти, без звернення до суду. До них відносяться переговори, медіація, арбітраж – всі вони призначені допомогти сторонам конфлікту дійти взаємної згоди у вирішенні справи.

Альтернативне вирішення спорів, за загальним правилом, проводиться недержавним органом або приватною особою, виходячи із принципів нейтральності, добровільності, диспозитивності, конфіденційності, а також рівноправності сторін.

Загалом поняття медіації закріплено в Директиві Європейського парламенту та Ради «Про деякі аспекти медіації в цивільних та господарських правовідносинах» від 21 травня 2008 р. № 2008/52/ЄС, де медіація визначається як структурований процес, незалежно від його назви чи посилання на нього, за допомогою якого дві або більше сторін спору намагаються самостійно, на добровільній основі досягти згоди для вирішення спору за підтримки медіатора [1].

Також відповідно до ст. 1 Закону України «Про медіацію», *медіація* – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [2].

Переваги медіації в порівнянні з іншими способами вирішення господарських спорів полягають у тому, що медіація – це не публічна процедура вирішення господарських конфліктів, тому вона є найбільш прийнятною для суб'єктів господарювання, які уникають публічного розголошення як факту наявності, так і подробиць конфлікту, що виник між ними. Медіація забезпечує економічно ефективне та швидке позасудове вирішення спорів на основі врахування потреб сторін, адже терміни вирішення господарських спорів за допомогою медіації є меншими, ніж при судовій процедурі [4].

При використанні медіації у вирішенні публічно-правових спорів, які виникають у сфері управління та господарської діяльності, основним аспектом є здатність сторін до досягнення взаємної згоди. Проте, в науковому середовищі виникають суперечки стосовно придатності медіації для розв'язання таких публічно-правових спорів. Деякі вчені вважають, що медіація може бути дієвою у сфері управління та господарських відносин. Інші ж стверджують, що використання медіації у публічно-правових суперечках, зокрема, пов'язаних із оскарженням рішень державних органів, може бути неефективним, оскільки важливим є встановлення законності дій органів влади, а не пошук компромісів.

Вітчизняне сучасне процесуальне законодавство підтримує процедуру примирення, але все ж таки воно залишається не ідеальним. Відповідно до норм ГПК України сторони мають право укласти мирову угоду на будь-якій стадії судового процесу, включаючи стадію виконання судового рішення (ч. 7 ст. 46

ГПК України); під час розгляду справи по суті суд сприяє примиренню сторін (ч. 5 ст. 196 ГПК України); передбачено певне стимулювання до примирення у вигляді можливості повернення 50 % судового збору (ч. 1 ст. 130 ГПК України) [3]. На даний момент, в Україні ще не сформована культура мирного врегулювання спорів існує ще досить багато спорів, які могли би бути вирішені сторонами спору мирно, а вирішуються натомість в судовому порядку.

На жаль, у нашій країні на даний час інститут медіації, ще не досить розвинутий, вищезазначене може підтвердити судова статистика закінчених проваджень із затвердженням мирової угоди у справах про банкрутство:

- У 2022 році кількість справ, закінчених проваджень становила - 1894 од., з них із затвердженням мирової угоди - 6 од. [5];
- У 2021 році кількість справ, закінчених проваджень становила - 2210 од., з них із затвердженням мирової угоди - 8 од. [6];
- У 2020 році кількість справ, закінчених проваджень становила - 745 од., з них із затвердженням мирової угоди - 14 од. [7];
- У 2019 році кількість справ, закінчених проваджень становила - 1184 од., з них із затвердженням мирової угоди - 68 од. [8];
- У 2018 році кількість справ, закінчених проваджень становила - 1368 од., з них із затвердженням мирової угоди - 65 од. [9].

Підсумовуючи вищезазначене, зазначимо, що медіація представляє собою альтернативний метод вирішення конфліктів, що базується на структурованих переговорах, які проводяться за участю нейтрального та кваліфікованого медіатора. Цей процес спрямований на допомогу сторонам самостійно та добровільно досягти згоди щодо вирішення конфлікту, враховуючи їхні інтереси.

Також доцільно зауважити, що необхідно закріпити медіацію на законодавчому рівні як обов'язкову досудову процедуру для вирішення господарських спорів. Для розвитку даного інституту доцільно визначити відповідальність його недотримання. Наприклад, якщо одна зі сторін без обґрунтованої причини відмовляється від медіації та звертається до суду, вона повина бути зобов'язана відшкодувати всі судові витрати іншій стороні. Цей підхід сприятиме розвитку медіації на вищому рівні і спростить роботу судової системи.

Використані джерела:

1. Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах: Директива Європейського парламенту та Ради № 2008/52/ЄС від 21 травня 2008 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ukrmediation.com.ua/images/DOCS/Model-documents/mediation-directive-ukr.pdf>.

2. Закон України «Про медіацію» № 1875-IX від 16.11.2021 року // Відомості Верховної Ради України. 2021. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
3. Господарський процесуальний кодекс № 1798-XI від 06.11.1991 року // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#n3004>.
4. Подковенко Т.О. Інститут медіації: зарубіжний досвід та українські перспективи. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 1. С. 26-31.
5. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку господарського судочинства за 2022 рік . URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/1-g%20%204-202022.xls.
6. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку господарського судочинства за 2021 рік . URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/1g_2021.xlsx.
7. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку господарського судочинства за 2020 рік . URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/1g_2020_1.xlsx.
8. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку господарського судочинства за 2019 рік . URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/dsa_pres_slujba_2019/dsa_pres_slujba_2020/1g_2019.xlsx.
9. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку господарського судочинства за 2018 рік . URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/1g_2018.xls.

Скляренко К. Н.,

студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – к.ю.н., доцент Волкович О. Ю.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ МИРОВОЇ УГОДИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Одним із ключових принципів цивільно-процесуального права України є принцип диспозитивності, що передбачає широкий перелік правомочностей. Одним із способів виявлення принципу диспозитивності є можливість сторін, які досягли згоди, укласти мировий договір. Укладення мирової угоди відображає ефективний метод вирішення конфлікту та зняття правових протиріч між сторонами відносин.

Цивільний процесуальний кодекс України не включає у себе поняття мирової угоди, але у юридичній літературі мировою угодою визнається договір, яким сторони припиняють спір або іншу суперечність у своїх взаємовідносинах

за допомогою взаємних поступок [3, с. 52].

Відповідно до Постанови Верховного Суду від 30.09.2020 у справі № 753/16296/14-ц визначається, що укладання мирової угоди є правом сторін, яке вони можуть використати від відкриття провадження та до ухвалення рішення суду [1].

Для визначення поняття мирової угоди у цивільному процесі необхідно виділити основні ознаки, які їй притаманні. До ознак мирової угоди відносять: потреба у виникненні мирової угоди з'являється після вчинення порушення суб'єктивного права, яке вже мало місце, взаємність у поступках, що передбачає, що кожна сторона повинна відмовитися від частини свого права, суб'єктами мирової угоди є протилежні сторони, для укладення мирової угоди необхідне волевиявлення сторін, угода має двосторонній характер, що означає, що права і обов'язки виникають у обох сторін [4].

Відповідно до ознак мирової угоди, можна зробити висновок, що мировою угодою є укладені в цивільному процесі між сторонами справи умови припинення спору, які засновані на взаємних поступках.

Однією з особливостей мирової угоди передбачено частиною 2 статті 207 Цивільного процесуального кодексу України, а саме можливість її укладення на будь якій стадії судового провадження до прийняття остаточного рішення судом по справі [2].

Частина 1 статті 434 Цивільного процесуального кодексу України визначає, що мирову угоду, яка укладена між сторонами або заяву про відмову стягувача від примусового виконання рішення, слід подати в письмовій формі до приватного чи державного виконавця. Виконавець передає до суду ці документи не пізніше триденного строку для затвердження судом, який видав виконавчий документ [2].

Зараз в Україні поступово вводиться система електронного правосуддя, разом з цим з'являється питання чи можливо укласти мирову угоду в електронній формі [5, с. 174]. Відповідно до частини 8 статті 14 Цивільного процесуального кодексу України особи, що мають офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі, мають право подавати процесуальні та інші документи або вчиняти інші процесуальні дії в електронному форматі, але лише за допомогою Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи з використанням свого електронного підпису [2].

Правом укласти мирову угоду можуть користуватися лише позивач, відповідач, третя особа, яка має окремі вимоги, та їх представники, якщо повноваження на це передбачено у довіреності. Інші учасники справи не мають права на укладення такого договору.

Згідно з частиною 5 статті 207 Цивільного процесуального кодексу України суд може ухвалити постанову про відмову укладення мирової угоди і продовжити судовий розгляд справи у разі, якщо умови угоди не відповідають законодавчим нормам або порушують права й законні інтереси інших осіб, або якщо одну зі сторін представляє її законний представник і його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє. У ситуації, коли одна сторона угоди не виконує своє зобов'язання за умовами мирової угоди, інша сторона все ще може звернутися до суду із позовом на примус до виконання мирової угоди [2].

На жаль, чинний Цивільний процесуальний кодекс України не регламентує зміст мирової угоди, але деякі статті зазначеного кодексу мають певні положення, що повинно міститися у мировій угоді. Так, частина 1 статті 207 передбачає, що зміст угоди повинен стосуватися прав і обов'язків сторін, а також предмету спору. Частина 1 статті 208 передбачає наявність у мировій угоді строків та порядку виконання зобов'язань, частина 4 статті 142 передбачає можливості наявності у мировій угоді розподілу судових витрат [2].

Отже, під час укладання мирової угоди можна стикнутися з певним рядом проблемних питань, що стосуються відсутності повного та всебічного нормативного врегулювання цього інституту. Особливої уваги потребує питання змісту мирової угоди, адже у Цивільний процесуальний кодекс України не містить статті, яка б його регламентувала, а лише окремі положення у різних статтях.

Використані джерела:

1. Постанова Верховного Суду від 30.09.2020 у справі № 753/16296/14-ц URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92566561>
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Русінова А. В. Мирова угода в цивільному процесі: вітчизняний та міжнародний досвід. - 2014. С. 52 URL: <https://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/147786/52-54.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. Станіславчук Т. С. Мирова угода в цивільному процесі України. *Міжнародні науково-практичні інтернет конференції юридичного та історичного спрямування*. 2009. URL: https://www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=643
5. Юраш І. І. Форма та зміст мирової угоди в цивільному процесі. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. – 2022. С. 174 URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/03/31-1.pdf>

Шепель Д. О.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Волкович О. Ю.*

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Відповідальність у господарському праві є одним із окремих інститутів вивчення даної дисципліни. В юридичному розумінні господарсько-правова відповідальність – це система норм, яка встановлює межі для суб'єктів господарювання як форми впливу на економічні відносини, умови та принципи їх застосування.

Оскільки правовий вплив на вирішення завдань господарського обігу продовжує зростати, господарсько-правова відповідальність також потребує не меншої уваги у господарській сфері. Відповідальність слід вважати одним із пріоритетних механізмів господарювання через її вплив на ефективний розвиток економіки нашого суспільства. На базі даних досліджень науковців, ми можемо вважати, що відповідальність у сфері господарювання є важливим аспектом та кроком до побудови стабільної економіки в країні.

Питаннями щодо регулювання господарсько-правової відповідальності займалися такі вчені, як О. Бабак, О. М. Вінник, В.С. Щербина та ін.

На даний час повного визначення господарсько-правової відповідальності Господарський кодекс України нам не надає, але ч. 1 ст. 216 ГКУ зазначає, що за протиправні дії у сфері господарської діяльності учасники господарських відносин несуть господарсько-правову відповідальність. До порушників застосовуються господарські санкції з підстав і в порядку, передбачених ГК України, іншими законами та договорами. Тут відразу може виникнути запитання: «Чи можуть усі учасники господарських відносин стати суб'єктами господарських відносин?» Частина 1 ст. 2 ГК України дає нам повний перелік щодо визначення кола суб'єктів господарських відносин. Сюди належать суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадяни, громадські організації та інші організації, які наділені правом здійснювати господарсько-організаційні повноваження [1].

Поняття господарсько-правової відповідальності в юридичній літературі досліджується з різних сторін, що призводить до неоднозначного ставлення науковців до даного питання. О. Бабак вважає, що господарсько-правова відповідальність – це правовідносини, які виникають між суб'єктами

господарювання або між суб'єктами господарювання та органами державної влади чи органами державної місцевого самоврядування, в результаті чого винний зазнає несприятливих наслідків майнового чи організаційного характеру, які передбачені господарсько-правовими санкціями [3].

Господарсько-правова санкція – це заходи впливу на порушення господарських норм. Частина 2 ст. 216 ГК України має на меті, за рахунок господарсько-правових санкцій, захищати права та інтереси громадян, організацій та держави, а також відшкодування збитків, завданих учасниками господарських відносин, збереження правопорядку у сфері господарювання. На початковому етапі виникнення господарських відносин, ціллю господарської санкції було підвищення економіки держави.

Натомість Вінник О. М. вважає, що господарсько-правова відповідальність – майнові заходи впливу на економічні інтереси учасників господарський правовідносин у разі вчинення ними господарського правопорушення [4]. За змістом господарсько-правова відповідальність є матеріальною і в разі її порушення передбачаються матеріально-правові санкції. Внаслідок чого особа зазнає матеріальних збитків.

Яскравим прикладом даної ситуації є Рішення Верховного Суду у складі суддів об'єднаної палати Касаційного господарського суду «Про відшкодування шкоди» у розмірі 128 942 532,00 грн. Суть полягає в тому, що ТОВ «Промислова інноваційна компанія», як акціонер ПАТ «Радикал Банк» звернулась до Господарського Суду з позовом про стягнення майнової шкоди з Національного Банку України, так як відповідач незаконно позбавив корпоративні права позивача, внаслідок неправомірного прийняття рішення «Про віднесення Публічного акціонерного товариства «Радикал Банк» до несплатоспроможних [2].

До особливостей, які визначають характер господарсько-правової відповідальності належать наступні ознаки. По-перше, юридичною підставою господарсько-правової відповідальності є закон, тобто у разі порушення господарських норм, органи державної влади будуть діяти згідно законодавства. По-друге, для застосування господарської відповідальності потрібна наявність господарського правопорушення. По-третє, змістом господарсько-правової відповідальності є майнові заходи впливу (у вигляді господарських санкцій) та організаційні (позбавлення ліцензії, примусова реорганізація і т.д). По-четверте, у разі господарського правопорушення негайно потрібно застосовувати державний примус. По-п'яте, сферою застосувань є господарсько-майнові та господарсько-організаційні правовідносини [5].

Тому, поділяючи думку В. С Щербини, можна сказати, що маючи такі специфічні ознаки, господарсько-правова відповідальність суттєво відрізняється від адміністративної та цивільної відповідальності, тим самим забезпечуючи собі позицію як окремого виду юридичної відповідальності. За змістом, як зазначає науковець, «господарсько-правова відповідальність загалом є матеріальною і застосовується у формі певної системи майнових (економічних) санкцій, передбачених або дозволених нормами господарського законодавства. Суб'єкти господарювання (як господарські організації, так і громадяни-підприємці) можуть нести лише матеріальні витрати к відповідальність (примусові виплати, неодержання належних сум, зменшення майна внаслідок відшкодування збитків і т.д.)» [5, с.317].

Отже, досліджуючи дане питання, можна сказати, що господарсько-правова відповідальність як певний захід, форма, спосіб правового впливу на економічні інтереси учасників господарських відносин, які вчинили правопорушення, являє собою окреме наукове поняття, вироблене теоріями та доказами вчених-науковців. Однак, варто зазначити, що актуальність даної теми полягає саме в тому, що господарсько-правова відповідальність запобігає вчиненню господарських правопорушень, тим самим забезпечуючи правопорядок у сфері управління господарювання. На жаль, чинне законодавство не до кінця розкриває всю суть поняття господарсько-правової відповідальності, тим самим створюючи колізії при застосуванні господарсько-правової санкції.

Використані джерела:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18-22. Ст. 144.
2. Про відшкодування шкоди: Постанова Іменем України від 19.08.2022. № 910/9095/18. Верховний Суд. Касаційний Господарський Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/rishennya_obedn_palati_kgs_vs/2022_09_30_910_9095_18 (дата звернення: 14.11.2023).
3. Бабак О. Основні види відповідальності суб'єктів господарювання у зовнішньоекономічній діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 10. С. 144-148.
4. Вінник О. М. Господарське право : курс лекцій. К. : Атіка, 2005. С. 318.
5. Господарське право : підручник / В. С. Щербина. 6-те вид., перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2013. 640 с.

Дяченко А. В.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к. ю. н., доцент Волкович О. Ю.*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСОБІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Господарська діяльність є важливим елементом суспільства, який впливає на економічний розвиток країни. Державне регулювання господарської діяльності виступає необхідною складовою для реалізації, забезпечення стабільності та прогнозованості економічного середовища.

Вивченням даної проблематики займалися такі українські вчені: Щербина В.С., Черняєва Д. О., Мельник В.В., Чуєнко В.І., Кузьмич А.А. та інші, які у своїх роботах розкривали державне регулювання господарської діяльності та досліджували окремі аспекти забезпечення даного напрямку діяльності.

Державне регулювання господарської діяльності включає в себе ряд складових, серед яких: законодавче забезпечення, суб'єкти влади, методи контролю за дотриманням законодавства, а також заходи економічного стимулювання. Це може включати регулювання цін, ліцензування, стандартизацію, а також контроль за монополіями, недобросовісною конкуренцією та інші складові. Щербина В.С. зазначає, що засоби державного регулювання господарської діяльності – це встановлені законом економічні, організаційні і правові інструменти (знаряддя) регулюючого впливу держави в особі уповноважених органів на діяльність суб'єктів господарювання [7, с.12-15].

Відповідно до ст.12 ГК України закріплено певний перелік засобів державного регулювання господарської діяльності, зокрема: основними засобами регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання є: державне замовлення; ліцензування, патентування і квотування; технічне регулювання; застосування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій [1].

1. Державне замовлення:

Державне замовлення є засобом державного регулювання економіки шляхом формування на договірній (контрактній) основі складу та обсягів продукції (робіт, послуг), необхідної для пріоритетних державних потреб,

розміщення державних контрактів на поставку (закупівлю) цієї продукції (виконання робіт, надання послуг) серед суб'єктів господарювання, незалежно від їх форми власності [1, ст. 13, п. 1].

Державне замовлення включає розміщення контрактів на поставку товарів або послуг, які необхідні для виконання державних функцій. Державне замовлення може використовуватися для стимулювання економічного розвитку, покращення інфраструктури, забезпечення соціальних послуг та інших цілей.

2. *Ліцензування та патентування.* Ці інструменти спрямовані на забезпечення загальної та єдиної державної політики у сфері господарювання, що на меті має захист економічних та соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів.

Ліцензування – надання суб'єкту господарювання права на провадження виду господарської діяльності або частини виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, шляхом прийняття органом ліцензування рішення про видачу ліцензії, про що робиться запис у ліцензійному реєстрі. [2, ст. 1, п. 1¹].

Право суб'єкта господарювання на провадження виду господарської діяльності або частини виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, визначається відповідно до ст. 1, п. 5 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [5].

Патентування - це метод, за допомогою якого держава видає право на експлуатацію конкретного товару або технології. Торговий патент є офіційним документом, що підтверджує право суб'єкта господарювання здійснювати певні види підприємницької діяльності протягом визначеного періоду часу. Патентування передбачено Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», а саме статтею 37 цього закону [2].

3. *Технічне регулювання.* Технічне регулювання - це юридичне регулювання відносин у сфері встановлення, застосування та дотримання обов'язкових вимог до продукції, або пов'язаних з нею процесів, систем і послуг, а також контроль за їх дотриманням шляхом оцінки відповідності або ринкового нагляду. Технічне регулювання - правове регулювання відносин у сфері визначення та виконання обов'язкових вимог до характеристик продукції або пов'язаних з ними процесів та методів виробництва, а також перевірки їх додержання шляхом оцінки відповідності та/або державного ринкового нагляду і контролю нехарчової продукції чи інших видів державного нагляду (контролю) [3, ст. 1, п. 1].

4. *Застосування певних нормативів та лімітів.* Застосування нормативів та лімітів є одним з основних засобів державного регулювання господарської діяльності.

Нормативи – це встановлені державою стандарти або правила, які визначають мінімальні або максимальні вимоги до певних аспектів господарської діяльності. Наприклад, це можуть бути нормативи щодо якості певної продукції, безпеки роботи, тощо.

Ліміти – це обмеження, які встановлюються державою для регулювання певних видів господарської діяльності. Це можуть бути, квоти на виробництво або імпорту певних товарів, обмеження на використання природних ресурсів, ліміти на викиди шкідливих речовин та ін.

Цей інструмент дозволяє державі ефективно управляти господарською діяльністю, спрямовуючи її в потрібному напрямку і забезпечуючи дотримання важливих соціальних, економічних та екологічних стандартів.

5. Регулювання цін та тарифів. Держава може встановлювати максимальні або мінімальні ціни на певні товари або послуги.

Регулювання цін і тарифів – це важливий аспект державного регулювання господарської діяльності. Це включає встановлення державних фіксованих цін, граничних відхилень цін або граничних відхилень від державних фіксованих цін і тарифів, що закріплено в Законі України «Про ціни і ціноутворення» [6].

Державне регулювання цін здійснюється такими способами: установленням державних фіксованих цін; установленням граничних рівнів цін; установленням граничних рівнів торговельних надбавок та постачальницьких винагород; установленням граничних нормативів рентабельності; упровадженням обов'язкового декларування зміни цін та ін.

Метою державного регулювання є забезпечення стабільності оптових та роздрібних цін, на товари і послуги, що мають вирішальне соціальне значення, а також на продукцію, товари і послуги, виробництво яких зосереджено на підприємствах, що займають монопольне становище на ринку.

6. Надання пільг. Проведення інвестиційних, податкових та інших пільг є ключовим інструментом державного регулювання господарської діяльності. Це включає в себе надання спеціального статусу суб'єктам господарювання, які, в свою чергу, отримують певні переваги та використовують їх у процесі проведення господарської діяльності.

Податкова пільга – це передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності підстав, визначених законодавством. [4, ст. 30, п. 30.1]

Інвестиційні пільги можуть включати ряд заходів, таких як податкові знижки, субсидії, кредити та інше, що спрямовано на стимулювання інвестиційної активності.

Цей інструмент дозволяє державі ефективно управляти господарською діяльністю, спрямовуючи її в потрібному напрямку і забезпечуючи дотримання важливих соціальних та економічних стандартів.

7. Надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій. Надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій є одним із важливих засобів державного регулювання в господарській діяльності.

Дотація – це безвідплатна та безповоротна допомога, яка не має цільового характеру та надається у випадку перевищення видатків над доходами. Дотація компенсує підвищені витрати в межах господарської діяльності та покриває збитки в межах цієї діяльності.

Компенсація – це виплата, яка здійснюється з метою відшкодування витрат або збитків. Наприклад, це може бути компенсація за втрату доходу або за шкоду, заподіяну здоров'ю.

Цільові інновації – це інноваційні проекти або програми, які фінансуються державою з метою досягнення конкретних соціальних або економічних цілей.

Субсидія – це допомога, яка надається державою певним секторам економіки, компаніям або групам людей, яким потрібна підтримка. Субсидії можуть бути надані у різних формах, наприклад, грошових виплат чи податкових пільг.

Кравченко М.С. зазначає, що проблеми у сфері господарської діяльності в Україні можна розглядати як на макрорівні, так і на мікрорівні. Деякі з цих сфер мають досить глобальний характер і ці сфери стали фундаментарними на вітчизняних просторах, що їх розв'язання можливе лише у випадку запровадження нових економічно-правових. Саме тому вчена пропонує класифікувати проблеми державного регулювання господарської діяльності в Україні на:

- проблеми на макрорівні що стосується невеликої кількості підприємств малого та середнього бізнесу; високі витрати часу на офіційні процедури для започаткування підприємства; високі витрати часу й коштів підприємців на реєстрацію власності;

- проблеми на мікрорівні (низька продуктивність праці; заохочення працівників; ухилення від оподаткування) [6, с. 205].

Важливо зазначити, що державне регулювання господарської діяльності також може призвести до певних проблем. Наприклад, можуть виникнути проблеми з правовою визначеністю та прозорістю процесу регулювання. Крім того, можуть виникнути проблеми з корупцією та зловживанням владою. До них можна віднести:

1. Методологічне забезпечення проблеми, пов'язані з формуванням

інструментів державного регулювання господарської діяльності. Це може включати визначення цілей та завдань регулювання, вибір методів та інструментів, оцінку ефективності та інше.

2. *Нормативно-правове забезпечення* тобто проблема, пов'язана з розробкою, прийняттям та застосуванням нормативно-правових актів, які регулюють господарську діяльність. Це може включати визначення правових норм, їх систематизацію та координацію, забезпечення їх дотримання та інше.

3. *Втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання* проблема, пов'язана з надмірним або неефективним втручанням держави у господарську діяльність. Це може призвести до порушення прав і свобод суб'єктів господарювання, обмеження конкуренції, спотворення ринкових сигналів та інше.

4. *Прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів* дана проблема, пов'язана з прийняттям регуляторних актів, які не враховують економічний контекст або не є ефективними для досягнення поставлених цілей.

Господарська діяльність є важливим елементом суспільства, який впливає на економічний розвиток країни. Державне регулювання господарської діяльності дійсно включає в себе ряд інструментів, таких як законодавство, нормативні акти, контроль за дотриманням законодавства, а також заходи економічного стимулювання. Це все важлива частина управління господарською діяльністю та сприяє стабільності та прогнозованості економічного середовища. Вивчення державного регулювання господарської діяльності є важливим для розуміння економічного розвитку країни. Це включає в себе ряд інструментів, таких як технічне регулювання, застосування нормативів та лімітів, регулювання цін та тарифів, надання пільг, а також надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій.

Технічне регулювання включає в себе встановлення, застосування та дотримання обов'язкових вимог до продукції, або пов'язаних з нею процесів, систем і послуг. Застосування нормативів та лімітів є одним з основних засобів державного регулювання господарської діяльності. Регулювання цін і тарифів є важливим аспектом державного регулювання господарської діяльності. Надання пільг, а також дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій є одним із важливих засобів державного регулювання в господарській діяльності. Все це сприяє стабільності та прогнозованості економічного середовища. Це також сприяє захисту соціальних, економічних та екологічних стандартів. Отже, можна зробити висновок, що державне регулювання господарської діяльності є ключовим фактором для забезпечення стабільного та прогнозованого економічного середовища.

Використані джерела:

1. Господарський кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15> (дата звернення: 27.09.2023)
2. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 № 3687-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3687-12> (дата звернення: 27.09.2023)
3. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/124-19> (дата звернення: 27.09.2023)
4. Податковий кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17> (дата звернення: 27.09.2023)
5. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/222-19> (дата звернення: 12.10.2023)
6. Про ціни і ціноутворення : Закон України від 21.06.2012 № 5007-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5007-17> (дата звернення: 12.10.2023)
7. Щербина В. С. Поняття та види засобів державного регулювання господарської діяльності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Юридичні науки*. 94, 2012, С. 12 – 15.
8. Кравченко М.С. Сучасні проблеми розвитку підприємництва в Україні. *Проблеми та перспективи розвитку економіки Донбасу і Приазов'я*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Маріуполь, 25–26 травня 2017 р. Маріуполь, 2017. С. 204-205.

Шепель Д. О.,

студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – к.ю.н., доцент Василяка О.К.

ПРИЧИНИ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД В УКРАЇНІ

На сьогодні в Україні найбільшою проблемою на дорозі є дорожньо-транспортна пригода (далі – ДТП). Основною причиною ДТП є втрата водієм керованості автомобіля, що призводить до зіткнення, наїзду або перекидання транспортного засобу. Варто пам'ятати, що будь-який транспортний засіб є об'єктом підвищеної небезпеки.

Через високу інтенсивність руху автомобілей, перед суспільством постає великий ряд проблем, які пов'язані з вдосконаленням системи ефективного

забезпечення безпеки дорожнього руху. Смерть на дорогах, травмування, негативний вплив автомобілей на середовище, матеріальні збитки – все це свідчить про те, що дані фактори є великою проблемою, що шкодить суспільству і потребує негайного її вирішення.

Тенденція вдосконалення безпеки дорожнього руху показує нам, що в період січень–грудень 2022 року рівень дорожньо-транспортних пригод становить 18 628 зареєстрованих ДТП, з них 2798 осіб загинули, 23 145 травмовано, натомість 2021 рік показує нам, що кількість вчинених ДТП становила 24 521 з них 3238 загинули, 29 738 осіб травмовано. Отже, можна зробити висновок, що рівень дорожньо-транспортних пригод суттєво знизив свої показники, що неабияк доводить нам, що почала діяти ефективна система забезпечення безпеки дорожнього руху нашими поліцейськими. До речі, нещодавно було розроблено проєкт на 2024 рік щодо стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні. Метою даної стратегії є зниження рівня виникнення ДТП щонайменше на 30% до 2024 року, і 50% до 2030 року. Ця стратегія надасть нам в повному обсязі зменшення кількості загиблих та травмованих осіб, вихід на середньоєвропейський рівень дорожнього руху, зменшення матеріальних збитків і т.д.

Пункт 1.10 Правил дорожнього руху визначає, що дорожньо-транспортна пригода – це пригода, яка трапилася внаслідок зіткнення між собою транспортних засобів, транспортних засобів і людей, транспортних засобів і тварин та може призвести до травмування, загибелі та матеріальних збитків [2].

Відповідно до чинного обліку ДТП усі причини виникнення дорожньо-транспортної пригоди можна поділити на такі групи: водій – автомобіль – автомобільні дороги. Приблизно 70% ДТП сталися з вини водія, 20% через пошкодженні автомобільні дороги та всього лиш 10% сталися через несправність транспортного засобу [3].

Найбільш поширеними причинами дорожньо-транспортної пригоди, що сталися з вини водія є:

- нетверезий стан;
- недотримання дистанції;
- перевищення швидкості;
- неуважність;
- недотримання черговості проїзду.

Але також не можна забувати і про пішоходів, адже вони теж є учасниками дорожнього руху і можуть стати причиною нещасних випадків, коли переходять дорогу в не встановленому місці, або йдуть по дорозі в нетверезому стані.

Крім того, до причин скоєння ДТП можна віднести:

- нехтування Правилами дорожнього руху, які є основною причиною ДТП. Учасники дорожнього руху, зокрема водії, легковажно відносяться до вимог, що стосуються Правил дорожнього руху, а саме Закону України «Про дорожній рух», тим самим створюючи для себе і оточуючих небезпечні ситуації [1];

- технічні несправності автомобіля. Слід зазначити, що водій самостійно несе повну відповідальність за несправність свого автомобіля;

- не звертання уваги на дорожні знаки;
- сонливість, хвороба, перевтома, яка цілком можливо може знизити сконцентрування водія на дорозі та призвести до дорожньо-транспортної пригоди;

- пошкодження дороги. Найчастіше дорожньо-транспортні пригоди, причиною яких є пошкодження автомобільної мережі стаються через такі недоліки, як незадовільний стан доріг, погана видимість, ширина проїздної частини, а також неврегульовані вулиці та перехрестя.

З 2018 року в Україні діє програма безпеки дорожнього руху, ціль якої є знизити рівень травматизму та смерті на дорогах.

Щороку з бюджету надходять 5% доходів на забезпечення даної програми, яка наповнюється шляхом надходжень з податків на пальне, нафтопродукти, транспортних засобів, штрафів та в'їзного мита.

Щоб знизити рівень ДТП потрібно проводити певну профілактику:

- регулювати рух транспорту та пішоходів;
- виявляти і вчасно реагувати на порушення Правил дорожнього руху;
- завчасно проводити огляд транспортного засобу;
- застосовувати до порушників відповідні заходи впливу;
- для працівників поліції – проводити агітаційні заходи, щоб знизити рівень ДТП.

Також не менш важливого значення набувають питання щодо врегулювання та вдосконалення вулично-дорожньої мережі. Для того, щоб знизити рівень дорожньо-транспортних пригод необхідно встановити відповідні дорожні знаки та світлофори на перехрестях, тому що більшість аварій стається саме там.

У підсумку можна сказати, що ми всі є учасниками дорожнього руху і саме від нас залежить наше життя і здоров'я. Тому варто пам'ятати Правила дорожнього руху та вчасно реагувати на порушників відповідно до Закону України «Про дорожній рух».

Використані джерела:

1. Про дорожній рух: Закон України від 30.06.1993 р. № 3353-XII / *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 31. Ст. 308. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3353-12> (дата звернення: 11.10.2023).
2. Про Правила дорожнього руху: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 р. № 1306 / *Офіційний Вісник України*. 2001. № 41. Ст. 1852.
3. Гончаренко Ф. П. Теоретичні основи та практичні методи підвищення безпеки руху під час експлуатації автомобільних доріг: монографія. Київ, 2000. 352 с.

Чернюк В. В.,

*студент 2 курсу магістратури Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Корунчак Л. А.*

РИМСЬКИЙ СТАТУТ: РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Римський статут – документ, який відіграє ключову роль та передбачає створення нового судового органу, – Міжнародного кримінального суду, однієї з головних міжнародних юридичних інституцій сьогодення. Статут був прийнятий 17 липня 1998 року на конференції у місті Рим (Італія), а набув чинності 1 липня 2002 року, в перший день місяця, що настає після 60-го дня з дати здачі на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй 60-ї ратифікаційної грамоти або документа про прийняття, затвердження чи приєднання (відповідно до статті 126 Статуту) [4]. Римський статут визначає правовий статус і компетенцію Міжнародного кримінального суду, а також встановлює процедури для розгляду міжнародних злочинів.

Вже під час та після обговорення Статуту і його положень у представників деяких держав почали виникати сумніви стосовно того, чи дійсно потрібно підписувати та ратифікувати цей договір. Сполучені Штати Америки спочатку підписали договір, а потім відкликали свій підпис, мотивуючи це тим, що США виступають проти створення суду, який міг би переслідувати американських військових та політичних лідерів згідно з Міжнародним правом.

У 2023 році неочікуваною стала новина про ратифікацію Римського статуту Вірменією. Раніше повідомлялось, що у 2004 році Конституційний Суд Вірменії визнав цей договір таким, що суперечить Конституції держави. Але не слід забувати й про дружні відносини на той час з росією. В МЗС рф заявили,

що ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) Вірменією матиме негативні наслідки для двосторонніх відносин, додавши, що Єреван не врахував відповідні пропозиції Москви щодо Статуту [3].

Україна підписала Римський статут 20 січня 2000 року, але досі не ратифікувала його. У 2001 році відповідно до Висновку Конституційного Суду України Римський Статут було визнано таким, що не відповідає Конституції України в частині, що стосується положень, за якими Міжнародний Кримінальний Суд доповнює національні органи кримінальної юстиції [1]. Пізніше Україна направила до Міжнародного кримінального суду дві заяви: 17 квітня 2014 року (щодо справ Майдану) і 8 вересня 2015 року (щодо воєнних злочинів і злочинів проти людяності, вчинених на території України). У 2016 році статтю 124 Конституції України було викладено в новій редакції: «Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду». Ця норма набрала чинності з 30.06.2019 року [2]. Таким чином, юридичні перепони щодо ратифікації Україною Римського статуту на сьогоднішній день відсутні.

Питання необхідності ратифікації Україною Римського статуту в сучасних умовах гостро дискутується. Чи дійсно це необхідно та які переваги отримає наша держава на міжнародній арені й на національному рівні? Вбачаємо, що ратифікація Римського статуту надасть Україні можливість брати активну участь у роботі Асамблеї держав-учасниць Міжнародного кримінального суду, голосувати на засіданнях, вносити кандидатури на обрання до складу суду, пропонувати поправки до Статуту, Правил процедури і доказування та ін. Звісно, існує багато питань, які необхідно вирішити. Переваги і недоліки Римського статуту, які представники деяких держав вважають за необхідне врегулювати, відображають складність і важливість роботи Міжнародного кримінального суду у сфері міжнародного правосуддя. Він відіграє важливу роль у забезпеченні справедливості та боротьбі з міжнародною злочинністю, але існують питання і виклики, які потребують подальшого обговорення і реформ.

Використані джерела:

1. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) : Висновок Конституційного Суду України від 11.07.2001 р. №3-в/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01#Text> (дата звернення: 01.11.2023).

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.11.2023).

3. Парламент Вірменії ратифікував Римський статут попри заперечення Росії: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3769218-parlament-virmenii-ratifikuvav-rimskij-statut-popri-zaperecenna-rosii.html> (дата звернення: 01.11.2023).

4. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: Статут від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 01.11.2023).

ЗМІСТ

Переднє слово.....	3
--------------------	---

НАПРЯМКИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ, СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ

Козаченко О.В. Основні напрямки забезпечення балансу інтересів людини, суспільства і держави в сучасному кримінальному праві: роздуми під час війни.....	4
Арнаут В.Ю. Воєнний стан як кваліфікуюча ознака складу кримінального правопорушення: практика застосування.....	7
Будак К.Ю. Принципи застосування кримінальної відповідальності.....	10
Гушпіт Т.Л. Зарубіжний досвід у сфері пробації як основа для реформування системи покарань в Україні.....	13
Дяченко А.В. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини: окремі аспекти кримінальної відповідальності.....	17
Крюк Ю.В. Кримінально-правовий аналіз ч.1 ст. 111-1 КК України.....	21
Петрова О.А. Забезпечення балансу інтересів людини і держави при вирішенні питання правильної кваліфікації кримінального правопорушення за умисне вбивство з кваліфікованим складом.....	24
Сергіна Т.С. Ухилення від призову за мобілізацією: кримінально-правовий аналіз.....	27
Скляренко К.Н. Деякі проблемні аспекти кваліфікації вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини.....	31
Тарабанова А.А. Особливості побудови деяких санкцій кримінально-правових норм.....	34
Токарчук Д.В. Спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення: ознаки та властивості.....	36
Чернюк В.В. Протидія корупційним правопорушенням в умовах воєнного стану.....	39
Гушпіт Т.Л. Пробаційний нагляд – шанс на нове життя.....	42
Чернюк В.В. Колабораційна діяльність. Боротьба зі зрадниками в умовах воєнного часу.....	45

ШЛЯХИ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ, СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ

Мусиченко О.М. Дотримання балансу інтересів людини, суспільства і держави при застосуванні запобіжних заходів у сучасних реаліях війни.....	48
---	----

Корунчак Л.А. Право на справедливий суд: особливості застосування кримінально-процесуального аспекту статті 6 Європейської конвенції з прав людини.....	53
Яценко О.Л. Модель «Барнахус» як спосіб забезпечення балансу інтересів дитини - жертви насилля та суспільства у кримінальному провадженні.....	55
Василенко В.В. Гарантії забезпечення прав людини як засоби запобігання незаконному триманню під вартою та обшуку.....	59
Величко А.С. Захист прав дітей під час кримінального провадження: проблеми та можливі шляхи вирішення.....	62
Володічев О.В. Використання спеціальних знань при розслідуванні ДТП.....	65
Добрянська Є.Є. Окремі аспекти проведення слідчого експерименту під час розслідування дорожньо-транспортної пригоди.....	68
Дяченко А.В. Забезпечення балансу інтересів учасників кримінального провадження при отриманні доказів.....	70
Зарицька Х.І. Становлення і розвиток інституту запобіжних заходів у кримінальному процесі України.....	74
Казарян М.М. Проблемні аспекти при затриманні особи як тимчасового запобіжного заходу.....	77
Колодій Д.І. Специфіка розслідування та доказування у кримінальних провадженнях за ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність».....	80
Красноноженко Л.О. Забезпечення інтересів людини та держави при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.....	84
Крюк Ю.В. Спеціальне досудове розслідування кримінальних правопорушень.....	86
Отбар Д.-К.Е. Речові докази: поняття та їх використання у кримінальному процесі	89
Петрова О.А. Забезпечення балансу інтересів людини і держави при знятті інформації з електронних комунікаційних мереж.....	92
Рибалко С.В. Інноваційні методи та технології у криміналістиці.....	95
Рижа А.В. Актуальні питання допиту малолітньої, неповнолітньої особи під час досудового розслідування.....	99
Скляренко К.Н. Проблемні питання застосування особистого зобов'язання та особистої поруки.....	101
Стоцька Н.С. Світові тенденції в судочинстві та їх вплив на баланс інтересів у кримінальному процесі.....	104
Чумаченко І.О. Екстрадиція як форма міжнародного співробітництва у сфері кримінального провадження.....	107

Чумаченко Т.О. Особливості розслідування кримінальних проступків і злочинів.....	110
Шкодич К.Ю. Цивільний позов у кримінальному провадженні як гарантія захисту прав людини.....	113
Величко А.С. Роль експерта у сучасному кримінальному процесі: забезпечення справедливості та прав особи.....	116
Дяченко А.В. Правовий статус потерпілих у справах, пов'язаних з дорожньо-транспортною пригодою, в умовах воєнного стану.....	120
Рижа А.В. Способи та процедура розслідування державної зради.....	123

НАПРЯМКИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ, СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ

Гентош С.М. Адміністративно-правовий порядок пересування на транспортних засобах в місцевостях, де введено воєнний стан.....	127
Заржицька В.М. Сучасний стан адміністративного права та його перспектив.....	130
Казарян М.М. Актуальна статистика та адміністративно-правова відповідальність за порушення правил дорожнього руху в Україні.....	132
Кінек Г.О. Регулятивні та охоронні інститути в адміністративному праві та їх актуальні проблеми.....	136
Склярєнко К.Н. Адміністративна відповідальність за невжиття заходів щодо протидії корупції	139
Чумаченко І. О. Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.....	142
Чумаченко Т.О. Компетенція адміністративних судів щодо розгляду та вирішення адміністративних спорів.....	145

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГАЛУЗЕВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ, СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Чорнозуб Л.В. Захист культурних цінностей України в умовах повномасштабної війни.....	149
Волкович О.Ю. Окремі напрямки стандартизації господарської діяльності у контексті військових відносин в Україні.....	152
Данильченко О.В. Позасудовий захист цивільних прав на сучасному етапі...155	
Ананьєва О.В. Конституційно-правова відповідальність під час дії воєнного стану	158

Алейнікова В.Р. Забезпечення прав людини та їх обмеження у системі національної безпеки в умовах воєнного стану.....	161
Дяченко А.В. Належне виконання зобов'язань як складова балансу інтересів людини, суспільства і держави в умовах воєнного стану.....	164
Заржицька В.М. Роль і місце адвокатури України в механізмі захисту прав людини.....	167
Казарян М.М. Тендеція розгляду судової практики захисту від недобросовісної конкуренції.....	170
Кінек Г.О. Здійснення і захист особистих немайнових прав під час війни.....	173
Коцюрубенко О.В. Агресія росії як виклик у сфері національної безпеки України.....	176
Кубінець І.М. Усиновлення дитини під час воєнного стану.....	179
Рибалко С.В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення господарських спорів.....	182
Склярєнко К.Н. Проблеми застосування мирової угоди в цивільному процесі.....	185
Шепель Д.О. Особливості господарсько-правової відповідальності.....	188
Дяченко А.В. Особливості засобів державного регулювання господарської діяльності та проблеми його правового забезпечення.....	191
Шепель Д.О. Причини дорожньо-транспортних пригод в Україні.....	196
Чернюк В.В. Римський статут: роль та значення в сучасному світі.....	199

Наукове видання

**ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ
ЛЮДИНИ, СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ**

Матеріали круглого столу

м. Миколаїв, 24 листопада 2023 року

Електронне наукове видання

Редакційна колегія не завжди поділяє погляди авторів публікацій,
проте ми поважаємо право кожного учасника на висловлювання своїх ідей,
критичних зауважень, інших суджень

Підписано до поширення через мережу Інтернет 25.11.2023.

Об'єм даних 1,7 Мб.

Видавництво Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

вул. Ген. Карпенка, 18, 54038, Україна

Тел./факс (0512) 40-86-54

Сайт: <https://mip.onua.edu.ua/>

E-mail для авторів: mip_kpd@onua.edu.ua